

2 93

DE DANSKE RUNEMINDESMÆRKER,

beskrevne og forklarede

af

P. G. THORSEN.

Anden Afdeling.

Jyllands Runemindesmærker,
tilligemed Meddelelser om alle Øernes.

Afbildninger og Text,

II. Text.

KJØBENHAVN.

H. Hagerups Boghandel,

Thieles Bogtrykkeri.

1880.

PD
2002
T-5
M.A.
A.E. 8

Forord.

Af mine „Danske Runemindesmærker“ udgaves ifjor i Eftersommeren 2. Afdelings I., indeholdende Afbildninger, og dertil følger nu den tilhørende lovede Text. Endnu er denne Samling af Afbildninger aldeles fuldstændig, da der ikke i den mellemliggende Tid er opdaget nogen Runesten, — kun paa Bornholm (som ej var indbefattet med i Afbildningerne) er opdaget en meget lille Indskrift, jfr. S. 269. I det hele har det i de senere Aar været meget knapt med Opdagelser paa dette Omraade, men det maa vel dog forsaavidt antages, at Forraadet, som Landet gjemmer i sit Skjød, er udtømmeligt. Texten følger nøjagtig Afbildningernes Række, ogsaa saavidt muligt i det ydre, saaledes at hvert Mindesmærke, som bestemt hører til, har sit eget Blad, naar ikke en længere Udvikling behøvedes. Paa den Maade er det fort helt igjennem. — Til de efter Registret følgende Meddelelser med Hensyn til hvad der nu mangler af det, som O. Worm har, og hvad der indfordredes 1652, var det min Agt at have føjet Oplysninger om de Runemindesmærker, der vides at være komne frem og at have været bestemt omtalte, men dog ere forsvundne igjen, uden at de ere blevne undersøgte. Tilvejebringelsen af disse Oplysninger, hvilke i og for sig kun ere lidet tilfredsstillende, er imidlertid meget vanskelig, da Efterretningerne saavel fra Tiden 100 Aar (og mere) tilbage, som fra i Aar, ere meget usikre, og maa prøves, — hvortil der ikke altid er Midler, f. Ex. naar en Runesten meddeles at være fundet og kløvet og strax sat ind i en Stenkiste paa en Vej.

Der har maattet tages Hensyn til Pladsen. jeg havde at raade over til de mange Mindesmærker, som alle skulde have sin Del og omtales, — jeg haaber dog, at der er sket en ligelig Fordeling, og at alt baade stort og smaat er kommet til sin Ret. Om end naturligvis de længere Udviklinger have mest tilfredsstillet i det hele, saa har dog oftere et mindre Mindesmærke haft sin Tilløkkelse. Dette gjælder ogsaa om Øernes (her efter en mindre Plan - jfr. S. 244 - optagne) Runestene, af hvilke især Laalands og Falsters tiltale som en smuk Helhed uden Mistyd, med udelukkende indholdsrige Indskrifter og herlige Oplysninger, og netop endende med en mærkværdig (dobbel) Indskrift med kristeligt Ønske.

Min Grundsætning ved enhver, større eller mindre, Udvikling har det (som altid för) selvfølgelig været, at jeg holdt mig nøje til Indskriftens Tegn og Ord, ligesom ogsaa de grammatiske Fordringer nøje iagttoges, — for at det, som gaves, kunde være sikkert og uden mindste Præg af Vilkaarlighed paa nogen Maade; har der enkelte Gange været Usikkerhed eller Uvished, er det stedse udtrykkelig omtalt.

„Videnskabernes Selskab“, som jeg var Tak skyldig med Hensyn til Udførelsen af de endelige Rejser og Tegninger (jfr. i Forordet til Albildningerne), har ogsaa væsentlig fremhjulpet det Arbejde, som herved udgives, hvorfor jeg herved allægges min forbindtligste Tak.

C. F. Herbst og Ad. Strunk have, i det vi tidlig ere forte sammen af Kjærlighed til Mindesmærkerne, i hele den Tid, de have været knyttede til vort nordiske Musæum, altid med Glæde meddelt mig hvad der kom - nærmere eller fjærnere - til deres Kundskab om mine Yndlingsmindesmærker; — det samme gjælder (fra en noget senere Tid) om J. J. A. Worsaae, jfr. S. 39. De modtage her venligen en staaende Tak for meget i en lang Tid.

Omkring i Landet have mange hele Tiden udvist Velvillie for mine Bestræbelser med Hensyn især til Undersøgelser og Fore-spørgsler, men jeg kan dog her særskilt kun takke den Mand, som af alle staar forrest i denne Henseende, nemlig Provst Taaffe. som var i Middelsum Herred, jfr. S. 149.

J. Magnus Petersen, som med Sikkerhed og Kundskab har udført Afbildningerne (jfr. i Forordet til disse), har ogsaa under nærværende Arbejdes Udførelse ydet mig Oplysning og Bistand, i det hans Interesse for Gjenstandene er vedvarende og støttet paa Kjendsgjæringer. Min Tak til ham maa jeg ogsaa paa dette Sted aflægge.

En særegen Tak skylder jeg min gamle, kjære Ven Konr. Gíslason, hvis Trofasthed er forbunden med en overordentlig, ved strænge fortsatte Studier erhvævet, Kundskabsfylde. Jfr. Side 139.

Ved Tilendebringelsen af det, som hermed afsluttes, knytter sig til Glæden over et naaet Maal ligeledes en, næsten ikke mindre, Glæde over mange forskjelligartede dermed forbundne Erindringer gjennem Tiderne.

Kjøbenhavn, den 14 Dec. 1880.

1. Gruppe, 1—20.

Til 1. og 2. Afbildning.

Udsigt over Stedet, hvor Runestenen i Bække paa Marken findes med dens oprindelige vel bevarede Omgivelse af Høje og Stenrække, og selve Runestenen.

I Tilslutning til de slesvigske Runemindesmærker maatte Jyllands følge nærmest efter, ifølge Planen for dette Værk, og denne medførte igjen, at af disse de sydjydske først skulde tages for. Det træffer sig derved virkelig særdeles godt, at Bække-Runestenen paa Marken maa aabne Rækken paa Grund af sin Beskaffenhed, Indhold og hele Tilbehør. Den er den eneste i hele Jylland, ja paa hele den jydske Halvo, som endnu staar paa sin oprindelige Plads og med de oprindelige, ærværdige og højtidelige Omgivelser. Det meddelte Prospekt, der er stillet i Spidsen, giver et tro Billede af alt og giver et klart Syn derpaa. Det hele danner paa en særegen Maade en udmærket Indgang ogsaa til de følgende Runemindesmærker, der jo alle maa tænkes at have været udstyrede paa lignende Maade, mere eller mindre. — Opdagelsen af Runestenen tidlig i 1858 ved en Husmand, paa

hans Mark i nogen Afstand fra Huset, skete paa en ganske mærkelig Maade¹⁾.

¹⁾ Allerede i Maj 1858 modtog jeg fra den nu velbekjendte N. J. Termansen (i Gammelby, Læborg Sogn), der i en ung Alder havde henvendt sig til mig i Anledning af sin Higen efter at udvide sine Kundskaber, nedenstaaende meget oplysende Meddelelse om Runestenens Fremkomst: »Jeg spurgte Manden, som havde opgravet Stenen, hvorledes han vel kom til at grave efter samme, og han gav mig følgende Forklaring: »Allerede tidligere havde adskillige set Lys brænde i Kalægums-Højen, og sidst havde en Mand i afvigte Vinter set det, men da han strax sagde det til de omstaaende, gik Lyset øjeblikkelig ud. Nu hændte det sig en Søndagaften silde, at jeg og en Pige var udenfor Huset, og ved at se henimod Højen saaes et Lys, saa stort som Bunden af en Skjæppe, staaende lidt syd for Højen og brændende saa klart, at det kastede Skjær paa Siden af Højen. Jeg tav med, hvad jeg havde set, da jeg var bange for, at Lyset skulde gaa ud. »Men det var vel egentlig, fordi han var bange for, at Skatten skulde synke, ifølge Overtroen at samme maa hæves stiltiende frem, hvis det skal lykkes. «Da vi nu kom ind, siger Pigen, at hun syntes, at der stod et Lys ved Højen, men jeg tav stille. — »Nu maatte jo Sagen undersøges. Saa gravede den følgende Morgen Manden og en Stenklover ved Stenen (næst ind til den vestlige Høj), som laa nede i Jorden kun synlig ved en Kant, der ragede frem over Overfladen. Da Stenen lettedes, kom Skriften strax tilsyne, — og der var da Skatten! — I Egnen her gaar det Sagn, at en Sten skal findes, hvorunder en Konge ligger begravet tilligemed en Guldhest eller (som andre sige) en syvaars Skat, og naar denne findes, oprinder en gylden Tid for Danmark. Ved nærværende Lejlighed blev Sagnet atter levendegjort.

Stenkloveren, som siden tog den fundne Sten op af Jorden (efter Angivelse den 30. Marts), bemærkede, at der var en Indskrift i to Linier, og Sognefogden kjendte, at det var Runer; han meldte Sagen til Herredsfogden i Kolding, som gjorde Indberetning til Kjøbenhavn. Højene tilligemed Runesten og Stenrækken kjøbtes da som offentlig fredet Eiendom, og der gives endda, med Hensyn til Tilsynet og Vedligeholdelsen, en lille aarlig Afgift; (og lige saa meget er hele Tiden blevet givet Husmanden, som endnu er den samme som 1858, ad privat Vej). Stenen, som Lyset brændte over, blev ham dog saaledes et Liggendefæ, en lille Skat, svarende til en aarlig Rente af 300 Kroner.

Hint ovennævnte, her benyttede, Brev fra Maj 1858 indeholdt ogsaa nogle Efterretninger om selve Stedet, hvor Runesten er og det nærmeste deromkring, hvilke ligeledes her ville være paa sin Plads. »Paa Højdedraget nord for Bække By ligger en Række af større og mindre Høje, hvoraf de tvende største fore Navn af Kalægums eller Kaleghis Høje, hvorom Folk ikke vide at sige andet, at der skal en Konge eller Kæmpe af samme Navn ligge begravet. Den vestlige og største af disse Høje har en betydelig Fordybning midt ned i, hvad enten denne er fremkommet ved Indsynkning eller ved Gjennemgravning, hvortil der synes at være Spor paa Højens Side imod Nordost. Sydost for denne ligger den anden Høj, som er lidt mindre, og fra denne lige i Vest staar en Række store Stene, to og to, — de fire østlige ligge omstyrtede, men de to nærmest Runesten staa endnu oprejste, og af dem er den ene 2½ Alen over Jorden og spids foroven, den anden lidt lavere af samme Skikkelse. Runesten selv har vist ogsaa engang staaet oprejst tilligemed en anden større Sten liggende ved Siden af, hvoraf et Stykke var ned-

Runestenen staar nu oprejst paa samme Sted, hvor den laa nedsunket, da den blev opdaget, nærmest ind til Højen, hvilket vil ses af Afbildningen; den er $2\frac{1}{2}$ Alen lang og den Side, hvorpaa Runerne staa, er glat, men de ere forholdsvis smaa, $4\frac{1}{2}$ —5 Tommer høje, og se saa ny ud, som om de vare indhugne nu, hvilket vel hidrører fra, at Stenen har ligget i Jorden, formodentlig meget længe; Omfatningen om Skriften med sin afrundede Slutning for Enderne, indeslutter den ganske. — Indskriften ser besynderlig ud og synes strax at være uoverkommelig, i det kun første Ord i hver af Linierne er ligefrem kjendeligt; — det andet Ord i 1. Linie er vel udsondret for sig, men Bogstaverne ere stærkt omsatte (med 4. Rune sat frem som anden), og man maa i 2^{den} Linie se sig godt for, inden det bliver klart, at de sex Runer efter det første udsondrede Ord danne et noget omsat Ord; — de fire Runer i 1. Linie efter Skilletegnene, og de første tre i 2. Linie efter hine nysnævnte sex (efter første Ord), have stærkt Udseende af Vilkaarlighed og kunne synes at være en tilfældig eller ikke ret forstaaet Oplosning af Binderuner²⁾; endelig er i 1. Linie i de dernæst staaende tre Runer

gravet, som var spaltet fra af Frosten». — Fra den ene Høj i det mindste ses Jællinge Kirke, og Højenes Højde og Afstand¹ indbyrdes er kjendelig fra Prospektet, der viser, hvordan det hele var i Sommeren 1870.

²⁾ »Binderunen« (Oprindelsen til de senere saakaldte »Bomærker« med lignende Tegn, men med den Bestemmelse, at de kun brugtes som Ejendomsmærke og som Navnemærke) har sin Realitet, dog ikke uden særegne Vanskeligheder Begge Dele ere godt udtrykte i det gamle Ord: »Littera Runica vox erit unica, si recte calles«, — ∴: et (paa en noget egen Maade dannet) Runebogstav vil kunne være et Ord, naar man ret forstaa sig derpaa. Selvfølgelig vil det herved, ligesom ellers, være Tilfælde, at Tegnene have været dannede dels forsaavidt paa ligefrem Maade, dels oprindelig tvetydige og med skjult Mening. Til Oplysning meddeles her Afbildning af en Binderune paa en Bævtasten, fundet for et Par Aar siden paa Øster-Marie Sogns Kirkegaard paa Bornholm. Det er ikke rigtig klart, hvad dette Tegns Mening er, skjönt det synes simpelt dannet. Er det et Navn, svarer det ganske til det fra Haverlundsstenen (jfr. dette Værks 1. Afd. S. 3 fgg. og 2. Afd. først i Indledningen).

Slutningsbogstavet udeladt imod al Sædvane og netop det selv-samme er Tilfælde med 2. Linies tre sidste Bogstaver; de tre Runer i 1. Linie tilsidst kunne ikke blive misforstaaede, kun er Selylyden i Midten udeladt. Saaledes maa Læsningen, ligefrem efter det ovenstaaende, blive i Olddansk:

HRIBNA : KUBTI : GIRUA KUBL ÞUSI
AFT : VIBURG MUÞUR SINA

hvortil svarer i Islandsk:

Hrefna keypti gerva kuml þessi eptir Vebjörg
móþur sína.

Dette er uforandret overensstemmende med den Opgjørelse af Indskriften, som jeg gav i dette Værks første Afdeling S. 25³).

Tiden for det her indførte bornholmske Mindesmærke er nogenlunde givet opad i Tiden paa Grund af Pladsen, men ikke just nedad, dog bør det vist ikke sættes længer ned end til Slutningen af 11te Aarhundrede; det staa saaledes som en Levning af noget, der gaar langt tilbage. Men dette Mindesmærkes Fremkomst er af stor Vigtighed, da det er første Gang en Bævtasten er bemærket med Skrift. Ligesom Bævtastenen utvivlsomt er Forløber for Runestenen, saaledes er Runetegnet fra en saadan, som det her foreliggende, af megen Betydning for den Runestensindskrift, der her netop behandles; — thi ved Siden af 2 Ord, fuldt skrevne paa sædvanlig Maade, og ved Siden af 2 Ord med Omstilling af ikke sjælden forekommende Art, har denne (som ovenfor i Texten paavist) 3 Ord med usædvanlige, om end let kjendelige Forkortelser eller Udeladelser, og endelig har den navnlig 2 Ord aldeles vilkaarlig skrevne og gjengivne ret som det var en ubehændig Opløsning af to Binderunner. — Den her givne Indskrift er saaledes ret et Billede af Skriftens Udvikling.

³) Meddelelsen af Efterretningerne om Opdagelsen troede, at KTUBI (det andet Ord i Indskriften) kunde være et Navn, hvilket dog ikke gaar an, da man saa kun fik et Parti Bogstaver, hvortil ingen Tanke kunde nyttes. I Virkeligheden kom C. Säve i Upsala, og C. C. Rafn her, ikke videre hermed ved sine Fortolkninger i Ant. Tidsskrift 1858—60, — hin læste aldeles vilkaarlig OK TUBI (Navn), i det det sidste Bogstav fra foregaaende Ord toges med, og denne læste GAT UBI („uppi” i Forbindelse med det følgende som) GRIUT KUBL, hvilket paa en anden Maade er vilkaarligt og lige utilstødeligt. Rafn brugte Benævnelserne „Kleggum” Højene og „Kleggum” Stenen, men var uheldig dermed, da sliqe særskilte Navne ikke let kunne findes opførte nogensteds i Bøger — i hvert Fald bør de være korrekte. Det er ej Tilfælde her, thi i Indberetningerne 1638—39 bruges Navnet „Karls Legoms” Høje, hvilket forklarer baade „Kollegens” Høj i D. Atlas 5. og „Kalægums” Høj, Side 2. (jfr. i Anm. 4); her er saaledes enten en Fejl i den givne Indmeldelse eller der er kunstlet derved.

HRIBNĀ er HREBNA, naar der ses hen til den nærmere Beskaffenhed ved Brugen af Runerne, I er nemlig oprindelig baade I og E; Tegnet A er benyttet her (ligesom i 1. Afd., jfr. f. Ex. S. 42) for at vise, at den brugte Rune ikke er den egentlige for A, men derimod den for O, hvormed vel skal antydes, skjönt Endeselvlyden er bestemt A, at Udtalen har ligget (i det mindste tildels) imellem A og O, med A noget uklart. — Der er oftere Exempel herpaa, ligesom paa de sönderjydske, saaledes ogsaa her paa den store Jællinge-Runesten, paa den store i Skjern, paa den i Skivum, og nogle flere. HREBNA er Kvinde-navnet, med B istedenfor F paa Grund af en langt tilbagegaaende Aarsag, svarende til det Islandske omydte Hrefna, der dog altid udtales som „Hrebna” nu (og vel för ogsaa) og mærkværdig stemmer med den olddanske Udtale. „Hrefna” nævnes fra Island ikkun i Laxdæla Saga. — KUBTI er KÖBTI, da O ikke har nogen særegen Rune, men maa skrives paa forskjellig Maade, „købte” er „bekostede”, „lod for Betaling”; den store Omsætning af Bogstaverne paa Stenen har kun en Parallel her paa den store Skjern-Runesten i Slutningen. GIRUA er GERUA, isl. gera, göra, — her, saa tidlig, kommer U (V) altid med, den store Jællinge-Runesten har GAURUA — görva, og ligeledes den store Söndervissingske. — Om Bogstavernes vilkaarlig Stilling og Manglerne derved er der talt ovenfor.

KUBL med Slutningsbogstavet udeladt, er den korteste Form, hvori dette Ord forekommer, ellers har det jævnlig Formerne KURL og KURL (,,Cumulus”); det betyder „Höj, Gravhöj”, den store Skjern-Runesten skjelner bestemt imellem „stin” og „kuml”, hyppig er dog det til „kuml” hørende Pronomen i Flertallet, — her er det nødvendigt, alene paa Grund af de tvende Höje, at udfylde de følgende tre Runer til Flertalsform, ÞUSI.

Ved ÞUSI gjælder med Hensyn til U det samme som ved KUBTI, — ÞØSI er at betragte som den simpleste Flertalsform,

svarende til det hyppigere forekommende PAUSI, saaledes som det forekommer paa den store Jællinge-Runesten og ligeledes paa Runestenen i Skivum og paa den store i Gunderup.

AFT, denne korteste Form (ift og oft komme dog ogsaa frem) for „efter”, som i Vestjydske endnu har beholdt a i Dialekten, er meget almindelig i Runeindskrifterne, imidlertid er ogsaa den længere Form EFTIR almindelig i forskjellige Afændringer. VIBRUG er med en lille Omstilling, som ikke ses saa sjælden, Kvindenavnet VIBURG, „Viborg” eller „Viburg”, isl. Vebjörg, der dog kun forekommer en eneste Gang, nemlig i „Sögubrot af fornkonungum”, svarende til Saxos „Wethbjörga”, jfr. nedenfor. Det er naturligvis ikke Meningen, at denne her nævnte Kvinde er den, der hører Braavalleslaget til, men det er det samme Navn og det peger med sine Forudsætninger betydningsfuldt ud i den foreliggende Tid. — Kun den store Söndervissing-Runesten er, som nærværende her, sat af en Kvinde over en Kvinde.

MPU er MUPUR, om det besynderlig vilkaarlige og mangelfulde herved er allerede talt, sidst ved GIRUA. SIN er SINA, Slutningsselvlyden er, som nævnt, imod al Sædvane kastet bort.

Skjønt „Hrefna” og „Vebjörg” ikke ere historisk bekjendte Personer, har dog Indskriften en vis historisk Karakter. Saavel paa Læborg-Runestenen som paa den anden Bække-Runesten (ved Kirken) nævnes bestemt Slægten „Hrafnungar”, — der ganske er i Lighed med Skjöldungar (hos os), og paa Island Snorringar, Sturlungar og Gíslungar, — saaledes at den, som har brugt det, har föjet sit eget Navn til Slægtens; Stamnavnet hertil er Mandsnavnet Hrafn, hvilket paa nærværende Runesten forefandtes i den kvindelige Form Hrefna, Hrefna; denne Kvinde kan altsaa ikke betragtes som Stammoder, men kun (med god Grund vistnok) som hørende til Slægten. Slægten Hrafnungar maa have haft hjemme i Egnen nærmest heromkring, mulig staar Stedsnavnet „Ravnholt” i Gjesten Sögu i Forbindelse med

dem. Ved Midten af 10de Aarhundrede, noget før og efter, blomstrede den, i øvrigt kjendes intet nærmere til den, og uden Tvivl har der i det mindste været et Slægtled mellem den paa Runestenerne nævnte Mand og Stamfaderen. Saaledes kan Tiden for Bække-Runestenen paa Marken⁴⁾, især naar henses til dens ejendommelige og særegne, tildels meget primitive, Beskaffenhed, ingenlunde sættes senere end til 9de Aarhundrede, og ikke just dens Slutning, men længere frem i samme. „Viburg, Vebjörg” har en god saguhistorisk Klang, i det Saxo (først i lib. 8) nævner, i Anledning af Braavalleslaget, en Skjoldmø

⁴⁾ Bække Sogn er beliggende saaledes, at man fra Kolding ad den jydsk Sydbane hurtig føres til det Sted i Vejen Sogn, hvor Jærnbanen gjør et Ophold, og derfra til Bække — over Læborg, hvor der ogsaa er en Runesten, her som 6 og 7 — er to smaa Mil, men Stedet fortjener i høj Grad at ses. — Foruden Runestenen paa Marken har Sognet ogsaa, som allerede omtalt, en anden (Runesten ved Kirken (her som 5); og det er ganske mærkeligt, at den meget store Sten (•rupes•), som Kong Harald ifølge Saxo (i lib. 10), vilde føre til Jællinge til sin Moders Grav og maatte efterlade med uforrettet Sag, blev efter Tilføjelsen i •Epitome• — fra 14. Aarhundrede af Saxos Værk — liggende •in campo Bekki• i Bække Sogn, jfr. Langebeks Scriptores rer. Dan. Tom. 2 438 (en særskilt Udgave savnes nemlig). Dette ærværdige, nu over 500 Aar gamle Sagn, tør uden Tvivl med sin Forudsætning antages at naa op til Saxos historiske Beretning, og kaster ligesom Lys-skjær over Runestenerne. navnlig den ved Kirken, og over hele Omgivelsen, der fremfor noget andet Sted i Jylland, nærmer sig Jællinge i Mærkværdighed fra hin Tid. I Danske Atlas Tom. 5, der udkom 1769, hedder det S. 962 i den interessante Beretning om Bække, at den meget store Sten, som Kong Harald vilde flytte til Jællinge, •ligger• paa Bække Mark. Nu er det forlængst ikke mere Tilfælde, da den for omtrent 100 Aar siden blev bortført, hvorom det nærmere — med Angivelse af Kilden — er anført her i 1. Afd. S. 136. — Paa selve Stedet er Sagnet vel ej uddød, men det synes dog næsten at være blevet noget husvildt, da det nu med megen Styrke knyttes til den store Tislundsten, liggende paa Tislund Hede et Par Mil sydvest fra Bække, hvilken hører dels til Føvling Sogn dels til Brørup Sogn, dog angives Stenen snarest at ligge i Brørup Sogn: hvor længe Sagnet har været anvendt paa Tislundstenen, vides ikke, Danske Atlas 5. nævner det imidlertid ikke; men da Stenen, der fra Landevejen ser ud som et lille Hus og har en Brede af 6—8 Alen og en Højde af 6 Alen og vist lige saa meget under Jorden, sikkert ingensinde har kunnet være Gjenstand for Transport. er Sagnet uden al Tvivl med Urette blevet knyttet dertil. — Da de ovennævnte Indberetninger fra 1638—39, som ere affattede af Præsterne paa de enkelte Steder — og ogsaa D. Atlas 5, som ligeledes hviler paa Indberetninger fra hvert Sogn — kun omtale Tislundstenen ligefrem og ikke have noget ellers om den — maa det betragtes som en Kjendsgjerning vistnok, at den blot har tildraget sig Opmærksomhed ved sin Størrelse.

af dette Navn. Navnet, stottet paa „vi” (Helligdom), findes kun denne ene Gang paa de danske Runestenc. Man kan ikke andet end glæde sig over, at dette prægtige Navn nu ogsaa bevislig kjendes i Danmark, og med Hensyn til dette tilfældige Held ønske, at alle Stenkredse omkring og ved Høje maatte blive undersøgte ved et bestemt Foretagende.

Til 3. og 4. Afbildning.

Den lille Jællinge-Runesten.

Oppe paa selve den mægtige Gravhøj stod den før, — man maa ret ønske, at det snart maa kunne siges i Landet, at den igjen staar der. Denne Plads, der er den naturligste for en Runesten og den højtideligste — næsten højtideligere end ved Højen, saaledes som Tilfældet er med den foregaaende Runesten — vilde give dette Sted en vis (man kunde næsten sige) Majestæt, da her den anden store Høj med sin Runesten kommer til og den derover hvilende Historie.

Den lille Jællinge-Runesten er temmelig uanselig; det er en graa, grovkornet, mørk Granit, dens Brede 1 Al. 7 T. foroven, 1 Al. 17 T. forneden, dens Tykkelse forneden er 12 Tommer, dens Højde er kun 2 Alen 6 Tommer over Jorden, men dens Indhold er desto rigere. Indskriften lyder ligefrem saaledes i Olddansk:

GURMR : KUNUGR : GARÞI : KUBL : ÞUSI : AFT : ÞURUI : KUNU :
SINA : DANMARKAR : BUT

og hertil svarer i Islandsk:

Gormr konungr gerþi kuml þessi eptir þýri konu sína
Danmarkarbót.

GURMR er den Mand, den Konge, hvormed vor egentlige Historie begynder, Kong Gorm den gamle; Navnet gaar tilbage

til Sagnhistorien; men siden blev det i Kongefamilien kun ført af en Søn af Kong Sven Estridssön, — dog forekommer det undertiden ellers senere, saaledes i et Sigil fra 1269 i *Diplomatarium A Magn. I*, tab. 10. Ganske uddød i Landet er Navnet dog ikke, men bruges endnu enkelte Steder navnlig i det nordlige Fyn, ligesom et Stedsnavn „Gormstorp” kan paavises — fra Island og Norge kjendes det ikke, og vistnok heller ikke fra Sverrig. — (Tegnet for M inde i Ordet, som kom frem i den foregaaende Indskrift, er meget almindeligt paa Jyllands Runestene; undertiden, saaledes som længere frem i denne Indskrift, ere Bistavene formede runde, saa at de slutte godt sammen.)

KUNUGR, Konning, Kong-e, — paa samme Maade med U først og uden N sidst i Ordet paa den store Jællinge- og den store Aarhus-Runesten, der endog har Flertallet KUNUGAR.

GARPI er en gammel Datid, uden Omlyd, fordi Grunden dertil er bortfaldet; det findes ogsaa paa de to Runestene: den i Bække ved Kirken og paa Horne Runestenen (her som 9).

KUBL og PUSI omtales ved den foregaaende Runesten, men den Omstændighed, at Pronominet staar i Flertal, bevirker den Forandring her, hvor der kun er Mindesten og Høj. at der ved „kubl” maa tænkes — som saa ofte — paa begge Dele.

AFT maa her omhandles noget nærmere; AFT er nemlig „efter”, „til Minde om”, og (ifølge Ordets Natur) ikke nødvendig just om en afdød, hvilket — paa Grund af Forholdene — her netop er fremtrædende. I den Anledning skal det erindres, at Tillise-Runestenen paa Lolland (her som Tillæg til 33) frembyder Exempel paa, at nogen „rejste Sten efter sig selv”, (og ligeledes erindres, at en Runesten i Upland tilkjendegiver, at en Kvinde rejste den „at” — et gammelt højtideligt Udtryk for „efter” — „sin Sön”, og — ligesom mere simpelt — „efter sig selv”). „Efter” er dog ikke enestaaende paa de danske Runestene, thi den store i Skjern —

som i det hele er af vigtig Beskaffenhed — har det gamle „at” foran dens Navn, hvem Indskriften gjælder.

KUNU SINA, Kone sin, staar i Gjenstandsformen, i „Ap-
position” til ÞURUI; KUNA, Isl. kona, har sit U bevaret i Vest-
jydsk, (hvorved altid menes — jfr. Side 6 under AFT — Dialekten i
Varde-Egnen, navnlig vestpaa, helt ud paa „Hornet”, indtil Blaa-
vand).

ÞURUI er vor berömmelige Dronning Thyre Danebod, som
Navnet blev i senere Tider, — her staar det naturligvis i sin op-
rindelige gamle Form, der er dannet ved, at $\mathfrak{N}$ er föjet til þórr,
ÞUR, med Selvlyden $\mathfrak{N}$ (bevaret endnu i den vestjydske Dialekt
i det ikke ualmindelige Mandsnavn Thor), hvorfra Omlyden i „Thyre”
siden er fremkommet. Der er ikke saa faa Kvindenavne,
hvori Guden Thors Navn er Hovedpartiet, dels paa den Maade,
at der til „Thor” föjes et lille brugt Navn, f. Ex. Thorbjörg,
Thorhildr, dels derved, at „Thor” gives en Slutningsendelse f. Ex.
Thorny — men intet af dem har noget saa betydningsfuldt ved
sig som ÞURUI, dette forekommer, netop i samme Form,
ogsaa paa Skivum-Runestenen, ellers ikke; men det har dog holdt
sig Middelalderen igjennem, om end ikke som hyppig benyttet,
almindeligst som „Thyri”, endnu fra 1459 kjendes en Joh. Pyryason
(i et Sigil i Dipl. A. Magn. Dan. 34, 13). I Sverrig brugtes Navnet,
derimod slet ikke i Norge og paa Island, og kommer kun frem
der ved Omtale af de velbekjendte danske Personer, sædvanligen
„hyri” som uböjligt (eller en Forvanskning deraf). Snorri Sturlu-
son og andre historiske Skribenter have ogsaa Tilnavnet „Dan-
markarbót”, saa det med Sikkerhed er fra sit hjemlige Sted —
formodentlig ad forskjellige Veje — trængt frem til det saga-
elskende Island.

I DANMARKARBUT have vi, höjst mærkværdigt, Lan-
dets Navn endnu i Stenskriften (her i Ejeformen af „Dan-
mörk”), og det findes saaledes endnu en Gang, nemlig paa den

nysnævnte Skivum-Runesten i Hensynsformen „Danmarku” uden Omlyd); i Edda nævnes „Danmörk” ikke i de mythiske Sange, men alene i de heroiske, navnlig i „Goðrúnarharmar”, jfr. i Rasks Udgave S. 232-33, — og i Ottars Rejseberetning til Kong Ælfred haves det fra sidst i 9. Aarhundrede, men allerførst i Skjalden Brage den gamles Kvad fra 8. Aarh. (lidt ind i Ynglingesaga).

Betydningen af BUT fremtræder saa klart i Isl. „rettar-bót” a: en Forordning, hvorved der bødes paa den hidtidige Ret, saa denne faar en Forbedring; men i Dansk haves det — ved Siden af „Bod” i moralsk Forstand — saaledes kun i „raade Bod paa”. „Danmarkarbot” kaldes altsaa den, som har raadet Bod paa Danmark, paa Rigets Brøst. Hvilke disse vare, kan man kun slutte sig til, men de maa have været store, siden Forherligelsen deraf stilledes frem til alles Efterretning; naturligst maa det være derved fortrinsvis at tænke paa „Danevirke” (i Thyres Hjemegn), det danske Folks første Fællesarbejde, som godt begyndt i Gorms Tid (og fuldendt i Haralds Tid ved Thyre). Det gamle Navn gik tidlig, allerede i det mindste i 14. Aarhundrede, over til „Danebod”, — mindre heldigt, da derved maa tænkes paa de „Danske”.

Det indholdsrige „Danmarkarbot” blev vel ikke sat paa Runestenen, just fordi Kong Gorm eller Folket, eller begge, gave Dronningen dette smukke Tilnavn, men det blev sat om Thyre, som den, der havde været og var „Danmarksbod”.

Nogle Spørgsmaal med Hensyn til Thyre og hendes Tid ville blive nærmere omhandlede, efter hele Textens Slutning, i en særskilt Undersøgelse.

Til 5. Afbildning.

Bække-Runestenen ved Kirken.

Denne Runesten forefandtes 1807 indsat i Kirkegaardsdiget, og har vist aldrig før været nævnt nogensteds; den har nu i lang Tid staaet og staar (1871) ved den nordre Side af Bække Kirke, øst for Vaabehuset. Dens Højde er $2\frac{1}{2}$ Al., dens største Brede 1 Al. 22 T. og for neden er den 1 Al. 8 T. tyk. Det er en sortgraa, grov Granit.

Indskriften i Olddansk er ligefrem følgende:

RAFNUGA : TUF1 : AUK : FUTIN : AUK : KNUBLI : ÞAIR : ÞRIR :
GAPU : ÞURUIAR : HAUG :

og hertil svarer i Islandsk:

Rafnu(n)ga Tufi auk Fu(n)din auk Knubli þeir þrír gerþu
þuruiar haug.

I RAFNUGA, hvor N foran G ikke er kommet med som saa ofte ellers, have vi Slægtnavnet Rafnungar (i Ejeformen i Fler-tallet), hvilket der allerede var Anledning til at nævne Side 6—7, — og den Mand af Slægten, der hed Tufi. Ham skyldes ogsaa baade Læborg- og Horne-Runestenen.

AUK er den her hjemmehørende gamle Form for Isl. ok, mens auk kun der forekommer undertiden allertidligst.

FUTIN er et Mandsnavn, kun her — foran T — ogsaa uden det tilhørende N, FUNDIN altsaa; det er ellers ikke ubekjendt og findes i Völuspá som Dværgenavn. R. Rask vilde (i Antikvariske Annaler, 4. 1827, Side 268) sætte det i Forbindelse med Isl. Fótr, og deri se et Trællenavn, men det ligger ganske vist for fjærnt.

KNUBLI er ligeledes et Mandsnavn; det synes dannet af KNUBR, Isl. gnúpr, gnúpa, der selv findes som Navn, ligesom Steinn og Dannelser deraf; det her forekommende olddanske Navn kjendes ikke ellers.

Ordene ÞAIR ÞRIR svare nøjagtig til Isl. þeir þrír (kun er jo i Runerne A nødvendig i det første af Ordene — disse tre. Den store Aarhus-Runesten var der 4 Mænd om at rejse, den nærværende er jo imidlertid ikke af de sædvanlige Mindestene.

GAPU, gjorde, er med Hensyn til A i Ordet omtalt ved den foregaaende Runesten; her skal kun tilføjes, at R er udeladt foran P, og ikke tilfældig, thi det samme finder, mærkeligt nok, ogsaa Sted paa Horne-Runestenen, som utvivlsomt ligeledes hidrører fra Rafnunga-Tufi. Han synes saaledes at have yndet Udeladelsen af de flydende Bogstaver N og R.

PURUIAR er ÞURUI i Ejeformen, hvilken ikke er naaet ned til Sagaforfatterne, men kun tilhører den ældste Tid og Runicindskrifterne.

HAUG er Gjenstandsformen af „haugr”, Høj, — mulig er Brugen af dette Ord ikke uden Betydning her, i Forhold til kubl og kuml paa de to foregaaende Runestene. Det synes nemlig ligesom at følge af sig selv, at det er Dronning Thyre, som her omtales og saaledes ogsaa hendes Høj (cenotaphium), den alene taget, den, som Kong Gorm „gjorde” for hende i Forbindelse med tilhørende, næst foranstaaende Runesten.

Den her nu behandlede Erindringssten er enestaaende og højst mærkværdig; det vilde være af stor Interesse at erfare, hvor og hvorledes den fra først af har været anbragt, men det vil vist vedblive at være skjult, da den uden Tvivl i lang Tid har haft sin Plads i Kirkegaardsdiget.

Til 6. og 7. Afbildning.

Læborg-Runestenen.

Denne Indskrift i Sten var anbragt paa en ganske særegen Maade. Den var nemlig hverken paa en oprejst Sten eller paa en henlagt Sten, derimod var den indhugget paa den oven Jorden værende Overflade af en meget stor Stenblok, som endnu ligger dybt nede. Da Indberetningen om Sognet 1638 afgaves, var vistnok alt endnu i denne oprindelige Stand, eftersom det hedder: »Ved Læborg Kirkegaard findes en stor Sten med Runebogstaver paa baade Sider«. Stenen med Indskriften er kort efter blevet sprængt fra den øvrige Masse, da allerede O. Worm har den saaledes, men den blev dog liggende ved Kanten af den runde Grube, som man dengang havde gravet om hin Stenblok for-gjæves, i den Tro at denne kunde bringes op; Indskriftstenen blev endog liggende der, indtil for rigelig 50 Aar siden, da den førtes til Læborg Kirkegaard, hvor den nu findes ved den nordlige, indvendige Side af Diget (den oprindelige Plads — paa Stenblokken — var i ikke saa lille en Afstand nord for Kirken). Indskriftstenen eller Runestenen, som den altsaa nu maa kaldes, er 3 Alen 18 Tommer lang, 1 Al. 22 T. bred og 1 Al. 5 T. høj. Som Afbildningen under 7 viser har den dog ved Sprængningen, hvorfra der er flere synlige Tegn, taget nogen Skade paa et vigtigt Sted i det tredie Ord fra Enden.

I Olddansk ligefrem er Indskriften denne:

RHAFNUGATUFI : HIAU : RUNAR : PAST . . . NI :
TRUTNIG : SINA

og dertil svarer i Islandsk:

Hrafnúगतufi hjó rúnar þessar eptir . . . ni dróttning sína.

Manden, der nævnes forrest, er selvfølgelig den samme, som nys omtaltes under den foregaaende Runesten, kun er her et tilhørende H sat som andet Bogstav (og skulde vel have været det første, Hrafnunga nemlig er Ordet)¹⁾.

HIAU er Datiden af at »hugge«, en Form, der mærkværdigvis endnu bruges i Egnen, navnlig i det nærliggend Gjørding Herred, hvor der nu siges »hjö«; den islandske Form er hjó, og aldeles svarende dertil er HIO paa Vejerslef-Runestenen (her som 51).

RUNAR er Gjenstandsformen i Flertallet, men Ordet forekommer ikke hyppig, — det findes som paa dette Sted i Tillise-Stenens anden Indskrift (her som Tillæg til 33), og fra en noget sildigere Tid baade paa Vejerslef-Stenen og paa den lille Ferslef-Sten (her som 75). Tillige var »Rune« i Brug som Navn, — fra 1470 kjendes en Mand betegnet som »Runesson«. jfr. Ordet stafar paa Rygbjærg-Runestenen.

Ved PAST, disse, maa det samme være Tilfældet som ved GAFT i den foregaaende Indskrift, at nemlig R er udeladt; Ordet er altsaa PAR-SI, o: den sædvanlige Endelse SI lagt til PAR, svarende til Isl. þær, da der ej høves særskilt Rune for Æ.

¹⁾ Som noget kuriøst skal det her dog bemærkes, at i Drogden her udenfor findes en Grund »Ravneungerne« (omtalt i Berl. Tid. i Anledning af, at en meget stor Sten fandtes, der udfor, den 30 Marts 1868). Det er et besynderligt Sammenstræf af Navne, som med Hensyn til »Grunden« ikke er let at forstaa.

AFT er omtalt og belyst fra flere Sider under den lille Jællinge-Runesten.

Bogstaverne foran $\mathfrak{N}$ ere uheldigvis bortsprængte. Uvilkaarlig udfylder man denne ved $\mathfrak{P}$ UR, af den simple Grund at vi ikke have (lige saa lidt som Island) noget andet Kvindenavn endende paa $\mathfrak{M}$, — men ogsaa paa Grund af det følgende Ord, og paa Grund (kan man sige) af den hele »Situation«. »Arendt tror at have set Spor til det fulde Navn $\mathfrak{P}$ URN« (meddeler Finn Magnusen i Ant. Ann. 4.); denne Mand, Antikvaren M. F. Arendt fra Altona, havde et skarpt Blik, undersøgte udmærket og tegnede saa naturtro, hvisaarsag det ogsaa er ikke uden Betydning, at der paa en Tegning af ham fra 12. Avg. 1811 (i Musæet her) af Læborg Runestenen findes . . . Ul. (Efterretninger om ham af Værdi ved V. B. findes i Jyllandsposten først i Aarg. 1876.)

$\mathfrak{P}$ RU $\mathfrak{T}$ NIG uden $\mathfrak{N}$ foran $\mathfrak{G}$ som sædvanlig i Ravnungetufes Indskrifter, er ligefrem Dronning, — kun kan Ordet have Betydning af Herre-inde overfor Slavinde (vist ellers næppe), men derom er her ikke Tale. Det maa saaledes staa uden for al Tvivl, at det er »Thyre«, »Dronning«, som her nævnes, ligesom »Thyre« paa foregaaende Runesten er Dronningen.

Det er at lægge Mærke til, at Runerne i denne Indskrift have en Højde af 7—8 Tommer, hvorfor det endog i senere Tider har været sagt om dem (jfr. i Ant. Ann. 4.), at de vare de største bekendte; det er dog ikke saa, vistnok ere de anselige, men langt højere Runer findes f. Ex. paa Kolind-Runestenen.

I Ol. Nielsens »historiske Efterretninger om Malt Herred«, 1870, meddeles det S. 75—77, at Pladsen nord for Læborg Kirke kaldes »Læborggaards Ode«; hvor der nu er øde, har der langt tilbage i Tiden været denne større Gaard, hvorfra formodentlig Kirken er blevet bygget, saaledes at Navnet er blevet overført dertil og til Sognet. — Denne Forfatters Mening, at Læborg har været Ravnungetufes Hjemstavn, turde være ganske sandsynlig. —

Anm. Med Hensyn til det paa Stenen her to Gange forekommende saakaldte »Thors Hammertegn« vil der, efter Texten til alle de enkelte Mindesmærker (ved Siden af større Undersøgelser), blive meddelt nogle Oplysninger om samme og lignende i den senere Tid fundne Tegn.

Til 8. Afbildning.

Rygbjærg-Runestenen (i Randbøl Sogn).

Den opdagedes i Efteraaret 1874 paa Toppen af en lille Høj paa en Hede paa store Rygbjærg Mark i Randbøl Sogn, i det en stor Sten, som laa omkastet der, blev kjøbt af en Stenhugger for at kløves til Mærkestene paa Landevejen, og, efterat den var gennemkløvet, opdagede den forrige Ejer Runerne paa Stenens nedadvendte Side. Hele Stenens Længde er 6 Al. 6 Tommer, dens Brede over 3 Al. og den oprindelige Tykkelse har været omtrent 3 Al. Runerne, der ere imellem 6 og 4¹/₂ Tomme høje, ere meget tydelige. Efterat der var gjort Indberetning hertil, blev en videnskabelig Undersøgelse af Runestenen, dens Sted osv. foretaget først i Maj 1875, og den blev kort efter Gjenstand fra 2 Sider (med kort Mellemrum) for Forklaring. Den første gaves af L. F. A. Wimmer (der havde været med som det egentlige runekyndige Medlem ved den nævnte Undersøgelse) og det paa en omstændelig Maade, saaledes at alt var fuldstændig udført; den optoges i »Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie«, 1875, og er ogsaa til i særskilt Aftryk paa 21 Sider foruden Afbildning og Kaart. Den anden Forklaring gaves af G. Stephens, og indførtes i »Samlinger til jydsk Historie og Topografi«, 1876, — den er meget kort, men er dog alligevel nødvendig medhørende. Wimmer udtaler meget rigtig, som enhver vil sande, at der kun er et Ord i Indskriften, som volder Vanskelighed, nemlig det sidste Ord i den lange Linie; han henleder Opmærksomheden paa Isl.

líkr og líki, og paa Isl. leika (Gjenstandsform i Entallet Intetkjön), hvorved han bliver staaende, Betydningen er »Elskede« Han udtaler ligeledes, at Indskriften vil sprogrigtig kunne læses, dels saaledes, at der efter den lange Linie (som der maa begyndes med) tages først Linien til højre Side, og derefter Linien til venstre Side, — dels saaledes, at efter den lange Linie følger først Linien til venstre og derefter sidst Linie til højre. Det er et besynderligt Træf, at virkelig begge Dele ere foraauidt lige tilstedelige med Hensyn til Sproget. Hans Læsning i den olddanske Sprogform bliver da denne, i det han fastholder den førstnævnte Maade for Ordenen i Indskriften:

»Tóvi bryti (Bryti) raisði stain þannsi æft laika þórgunni.
miok længi liva brytja (Brytja) þair stafar munu.

G. Stephens optager den sidstnævnte Maade med Hensyn til Ordenen i Indskriften og med Hensyn til Vanskeligheden ved Ordet sidst i den lange Linie, holder han sig til Isl. líki. Hans Læsning bliver denne:

TUFI, BRUTI, RISPI STIN ÞANSI

AFT LIKA-BRUTIA; (Lige - Bryde, Med - Bryde)

ÞIR STAFAR MUNU ÞURKUNI (taget som Mandsnavn, jfr. her nedenf.)

MIUK LIKI LIFA (længe leve!).

Min Mening er, at den af Wimmer anvendte Orden i Indskriften maa foretrækkes, fordi det falder naturligst, at Navnet paa den, det hele angaar, følger strax efter AFT; men just af Hensyn til det, der falder lettest og simplest, mener jeg ogsaa, at der i den 3. Linie (den til venstre) maa begyndes med MUNU, og selv da bliver der vistnok noget særegent (paapegende) tilbage, — et Slags Parallel hertil frembyder Vester-Torslef-Runestenen, i hvis sidste Linie to Ords Bogstaver ere forkert vendte, maaske ogsaa for at udhæves. Hvad angaar Spørgsmaalene om LIKA (sidst i den lange Linie) tror jeg rigtignok, at ingen af de anvendte Forklaringer kan bifaldes, af den Grund at vistnok

hverken det ene eller det andet kan siges rigtig saaledes i Islandsk (som jo maa være Rettesnoeren, naar intet særegent er tilstæde, der gaar derudover); jeg tror, at Vanskeligheden ved Ordet kun kan overvindes ved at antage det for et Stedsnavn, sat foran Navnet til nærmere Betegnelse, hvorpaa der jo haves saa mange Exempler i de egentlige islandske Sagaer (saaledes »Dala Gudbrandr«, »Síðu Hallr«, Keldna-Valgerðr (i Sturlungasaga), Akra-Kristín (i Isl. Ann. ved 1362). Jeg maa da give Indskriften i den olddanske Form paa denne Maade:

TUFI:BRUTI:RISÞI:STIN:PANSI:AFT:LIKA:ÞURGUNNI:
MIUK:LI(N)GI:LIFA:MUNU STAFAR. ÞIR:BRUTIA.

Og hertil vil i Islandsk svare:

Tófi bryti reisti stein þenna eptir Lika-þorgunni, mjök lengi lifa munu stafar þeir brytja.

TUFI er rigtig et dansk Mandsnavn, (da det ikke brugtes meget hverken i Norge eller paa Island,) og det brugtes baade i gamle Dage — Ravnungetufi er omtalt oftere ovenfor og vil igjen blive det under den følgende Runesten — og bruges endnu i Formen Tue, i hvert Fald i visse Egne, og Familier, hvilket jeg kjender af personlig Erfaring. Den store Sönder-Vissing-Runesten har Kvindenavnet TUFU og ligeledes den store Gundrup-Runesten.

BRUTI er det i vore gamle Love hjemmehørende »Bryde«, svarende omtrent vel til vort »Forvalter« i Landvæsenet. Her staar det vistnok som et Appellativ.

RISÞI STIN (rejste Sten) er den hyppig tilbagekommende Formel paa Runestene, snart som her med simpel Selvlyd, snart som Tvelyd; meget ofte er ÞANSI med i den Forbindelse, hvilket er Gjenstandsformen af Stedordet SASI.

Som et til LIKA svarende Stedsnavn har jeg tænkt mig Lek (Læk), hvilket nu f. Ex. er vel bekjendt fra Tønder-Eggen.

ÞURGUNNI er det smukke nordiske Kvindenavn Þórgunni, med »Thor« til Stamme som mange andre, jfr. ovenfor paa flere

Steder; i »Necrologium Lundense« nævnes en »Thorgunna« med latiniseret Endelse; Læk-Thorgunne har altsaa været den Husfrue, i hvis Tjeneste Bryden Tue var. (Som Mandsnavn kjendes Thorgunn ganske vist ikke, og der för altsaa ikke bygges derpaa ved Læsningen.) Med Hensyn til Sammensætningen »Læk-Thorgunne« kan her endnu anføres, som en almindelig bekjendt Parallel, vore gamle Folkevisers »Riber Ulf«.

MIUK, med ö som Selvlyden, Isl. mjök, meget; findes vel endnu i Dialekten; paa Øster Alling-Runestenen forekomme de samme fire Runer, men der maa Selvlyden være U, da det der er Navnet eller Tillægsordet MIUK.

LIGI med I som E paa første Sted, og med udeladt N, lengi, længe.

LIFA, Isl lifa, at leve, bruges paa en meget tiltalende Maade figurlig om Mindesmærkerne; til Tillise-Stenens »medens Sten lever« (i dens ældste Indskrift), svarer her: »leve monne Stave disse«.

MUNU, monne, findes i Entallet paa nysnævnte Sted (i Forbindelse med de anførte Ord) og paa den større Sandby-Sten.

STAFAR, Stave, Runestav för ligesom nu naturlig Bogstav; Flertallet dannes dels paa ir dels paa ar, saaledes som det her staar og hævder sig som den ældste Form (der dog ogsaa endnu kommer for i Literaturen).

PIR — fyldigere, og forsaavidt ældre, har Bække-Runestenen paa Marken PAIR, Isl. þeir, disse. »Som undertiden ellers har — bemærker Wimmer saa rigtig — Stedordet så altsaa her samme stærkt paapegende Betydning som det hyppigere sási;« Efterretningerne her om Opdagelsen osv. meddeltes naturligvis efter hans Undersøgelse, som ender med det Budskab, at Rygbjærg-Runestenen er »istandsat og rejst paa Höjen«. Mindesmærket, der nu er i det mindste en Menneskealder inde paa det 1000de Aar, staar altsaa nu som oprindelig!

Til 9. Afbildning.

Horne-Runestenen.

Dens Tilstand er nu ikke forskjellig fra, hvad den var for heuved 250 Aar siden. I Indberetningerne fra Ribe Stift 1638 (som et Par Gange för ere paaberaabte, og som udgaves af O. Nielsen 1875 under Titlen: »Ribe Stifts Beskrivelse 1638«), nævnes en Sten med »nogle Runebogstaver paa i Horne Kirkegaardsmuren«. Derefter er den blevet optaget i Worms Monumenta Danica 1643, og der har den nöjagtig samme Udseende og samme Mangel som her. 1652 var den iblandt de mangfoldige Runestene af Jyllands, der bleve indfordrede til Kjöbenhavn; men denne Befaling er, mærkeligt nok, ikke blevet efterkommet, skjönt det gjaldt en lille Sten, som let kunde föres omkring. I meget lang Tid derefter har den staaet aldeles uænset hen, thi da jeg 1838 vilde søge efter den, erklærede den daværende Sognepræst, at han aldrig havde set den, ihvorvel han havde været paa Stedet i over 10 Aar, — paa Nörholm (hvorunder Kirken horer) vidste man heller ikke noget, dog sagdes det bestemt, at Stenen, hvis den havde været ved Kirken, ogsaa nu maatte være der. Jeg tog

da til Horne og fandt meget rigtig Runestenen i Kirkegaardsdiget, hvorfra den dog 1872 blev paa Foranstaltning af den 20aarige Frøken Ingeborg Kristjane Rosenörn af Nörholm flyttet til sammes Have. Som Afbildningen udviser, hviler den, saaledes som den er lagt, paa Siden, hvorved den tager sig godt ud og det store Brud bliver mindre synligt, end naar den just stod, som den forsaavidt skulde, paa den ved Mishandlingen meget medtagne nedre Del, svarende til Toppen. Stenens Længde er nu noget over 30 Tommer, Bredden over 20 T. og Tykkelsen 1 Alen.

Indskriften, der er aldeles uden Skilletegn, begynder nederst til højre og gaar omkring til venstre, hvor især meget er kløvet fra, — kun 2 Ord ere aldeles fuldstændige, men foran det første af dem ere dog 7 vigtige Bogstaver og 2 til nogenlunde kjendelige, men efter det andet hele Ord er næppe nok et eneste Bogstav helt.

I Olddansk bliver da Læsningen af hvad der er:

— — — — — UGATUFI GAÞI HAUG Þ

og i Islandsk, efter det lange Navn forrest:

gerþi haug.

Hvor lidet dette end kan synes at være, og forsaavidt ogsaa er, er det dog meget. De 7 saa aldeles tydelige Bogstaver udvise nemlig bestemt, at de ere den senere større Del af Navnet HRAFNUGATUFI, — mere behøvedes ikke for at være sikker, — men til disse 7 komme endda 2 (foran) ret kjendelige, nemlig þ og Ƿ, saa kun de første 2—3 mangle. Tredie Gang have vi altsaa her dette berömmelige, paa de foregaaende Blade meget omtalte, Mandsnavn Hrafnunga Tufi, og fra ham hidrører saaledes denne Runesten, ligesom Læborg-Runestenen og (væsentlig)

Runestenen i Bække ved Kirken. Under sidstnævnte omtaltes de 2 her bevarede hele Ord HAUG og GABl (og dette Ord er mærkværdigvis gjentaget i samme Form her som hist).

Et Savn er det, at Navnet paa den, som Höjen er »gjort« over, er bortkløvet; der er saa lidt Rum, saa der synes ikke at have kunnet være Plads for et Stedord begyndende med det her ret tydelige Þ og dertil »efter« og endda et Navn, — det ligger næsten nærmest at antage, at der blot (noget i Lighed med Bække-Stenen ved Kirken i Indskriften tilsidst) har været et Navn i Ejeformen. Det er enestaaende med 3 Runestene fra en eneste Mand, og de have derved en særegen historisk Betydning, alle, og hver for sig.

Ovenfor nævntes, at Horne-Runestenen indfordredes 1652 til Kjøbenhavn, da en kgl Befaling af 9. Febr. dette Aar udgik til Lensmændene, rundt om i Landet, om Indsendelse af Runestene (i det store). Fra »Borringholm« indkrævedes »alle Stenene saa nær som Ro-Stenen«, og kun der nævnes saaledes alle, men dog var det alle fra Sælland, Fyn og Lolland, — fra Jylland ikke fuldt saa stærkt, alligevel blev det næsten alle ogsaa derfra (alene med Undtagelse af Jællinge-Runestenen og vel 5 til); fra Skaane og Bleking blev ligeledes indfordret. Heldigvis blev denne besynderlige Befaling meget ufuldstændig udført, og kun et mindre Antal indkom; men selv af disse ere kun faa i Behold, eftersom de andre odelagdes i Kjøbenhavns store Ildebrand 1728. Da paa den Maade adskillige af Jyllands Runestene forsvandt, vil det være rigtigt at meddele den omtalte Befaling, forsaavidt den her hører til. »Fra Lund-næs Len forlangtes: Gøtling Stenen¹⁾, Oddum-Stenen, Horn-

¹⁾ Der var vist ikke noget Sted af dette Navn i Lenet, saa her er en Fejl og der maa menes »Gudingstenen« (Gudum nu) syd for Aalborg, hvilket Mindesmærke O. Worm ogsaa har.

Stenene²⁾; fra Koldinghus Len: Vamdrup - Stenen, Landerup-Stenen (dog ingen Runebogstaver); fra Riberhus Len: Læborg-Stenen, Fövling-Stenen.^a

---

²⁾ Her er ligeledes en Fejl, — i Afskriften, hvorefter her er trykt — indført i Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed, 1. Bind, 1833, S. 32—36 —, staar saaledes, men i Originalen staar »ved Horn Kirke en Sten«, — den altsaa, som vi kjende, og som her nu er blevet omhandlet.

Til 10. Afbildning
(tilligemed 11te og 12te).

Den store Jællinge-Runesten.

Dette mægtige, ved Indskrift, Gjenstand, Omgivelse og Beskaffenhed lige udmærkede Mindesmærke er enestaaende ikke blot hos os, men i hele Norden. Det tilkjendegiver, at den gamle Tid var forbi, ja hermed ligesom afsluttet, og bebuder i Ord og Tegn en ny, som efterdags skulde beherske Landet og Landene. Jællinge, der hidtil i lange Tider havde været et Hovedsted, saa dets Navn endog er trængt højt op i Sagnhistorien og »Jalangrs heidi« er knyttet til »Frodefreden«, træder nu tilbage fra at være et Midtpunkt for Statslivet i Riget, og bliver alene et Sted af stor og bestandig historisk Betydning. (Jfr. min Undersøgelse om »Kongehøjene i Jællinge« 1861.) Saxo og Sven Aggesön — som ikke er »der sogenannte« — omtale endnu, i høje Udtryk, to Aarhundreder efter, Jællinge-Mindesmærkerne — dog uden bestemt at nævne Runeindskrifterne, hvilke for dem maatte være det mindre —, men hen i Middelalderen bliver det knapt med deres Ihukommelse uden paa selve Stedet tilligemed den omgivende Egn, og hos dem, der kjendte Fædrelandets Historie og sammes Kilder. Det var derfor en god Gjærning, som den fortjente Lensmand paa Koldinghus — hvorunder Jællinge hørte — Kasper Markedaner (til Sogaard i Fyn) gjorde, da han 1586 »lod opgraffue den Steen paa Kirckegaarden, som staar her uden for Kirekedörren, Oe findis effterskreffne Skriffit der paa, som Kong Harald lod gjöre offuer sin Fader Kong Gorm osv.«; — det nærmere herom findes i Ol. Wormii Mon. dan. pag. 329—30.

Faa Aar efter, 1591, blev Monumentet bragt frem i Litteraturen, endog flere Steder inden 1599, og er siden ikke forsvundet fra denne. Den 1. og 2. September 1871 toges de Tegninger, hvorefter Afbildningerne her ere givne, og de tør nok siges at være de første, der gjengive Mindemærket aldeles korrekt i alle Enkeltheder i enhver Henseende. Stenen er 3 Alen 22 Tommer høj og 2 Alen 18 T. bred, paa den sluttende Side med Kristusfiguren, men Forsiden med den store Indskrift er 4 Alen høj, 4 Alen 3 Tommer bredest, 2 Alen 13 T. tyk; det er en lysgraa grov Granit med røde Striber tværs over. Den har nu, tilligemed den mindre Jællinge-Runessten, Plads ved Kirkens Vaabenhus.

Indskriften er helt igjennem meget tydelig og klar paa Hovedsiden med de stærke Slyngninger og 4 Linier Runer ligeledes paa 2den Side med den allegoriske Figur; men paa 3die Side med Korsfiguren ere nogle Runer (vistnok 4 eller 5) ikke at udbringe med fuld Sikkerhed, dog er det aldeles sikkert at de svare til Korsfiguren, hvorunder de staa.

Læsningen er saaledes i Olddansk. Paa Hovedsiden:

HARALTR: KUNUGR: BAÞ: GAURUA
KUBL: ÞAUSI: AFT: GURM FAÞUR SIN
AUK. AFT: ÞOURUI: MUÞUR: SINA: SA:

HARALTR. IAS: SOR. (SIR) UAN: TANMAURK

og paa anden Side:

AL(L)A. AUK. NURUIAG

Endelig paa 3die Side:

AUK. TANMAURK (o: de 4—5 uklare Runer) KRISTNA

I Isl. tilsvarende vil det være:

«Haraldr konungr baþ gjöra kuml þessi eptir Gurm faþur sinn, ok eptir þyri (þyri) móþur sína, sá Haraldr es ser vann Danmörk alla ok Norveg ok (vann)

Dan(mörk) kristna.» (o: Daniam christianam.)

HARALTR, det velbekjendte Navn, som »Harald Gormssön« nævnes kongen paa den store Sönder-Vissing-Runesten; ellers forekommer »Harald« kun paa den lille Skjern-Runesten (her som 67.

BAÞ, Datiden af »bede«, Isl. biðja, — i en Forbindelse som her faar »baþ« forsaavidt omtrent Betydningen af »baup« (bød).

Da de øvrige Ord alle för ere omtalte, skal her kun bemærkes, at i ÞOURUI er O paafaldende, eftersom det tilhørende nødvendige U forefindes, — skulde der endelig under en uklar Opfattelse komme noget til, kunde vel I foran U snarest have været væntet, men O, som der staar, maa (synes det) antages at have trængt sig ind uvilkaarlig som Antydning af, at i ÞUR var U allerede ved at gaa over til O, saa det blev Thor.

Med SA (jfr. under Rygbjærg-Runestenen) som paapegende Stedord begynder Harald at omtales og der tales alene, hele Indskriften ud, om ham, — den Harald, som osv.

IAS ser mere fremmedt og ældre ud, end det er i Virkeligheden, IA i Spidsen forandrer ikke noget i Isl. »es« »er« (som), hvilket er det tilsvarende. (Jfr. K. Gislasons Meddelelse om IA og JA i Aarb. f. nord. Oldk., 1866, f. Ex. S. 6.

SOR har för voldt Vanskelighed, da man har troet, at det lige efter Bogstaven kun kunde være Datiden af Isl. »sverja«, hvilket vel er sprogrigtigt, men giver ikke nogen brugelig Mening; det vanskelige kan vistnok kun hæves derved, at O, der kom allerede noget sært frem i ÞOURUI, i SOR er brugt isteden for I, altsaa (som ovenfor antydet) SIR ɔ: ser (sibi), Hensynsformen af Stedordet. (Det turde vel være, og maa vel erindres, at man i sællandsk Dialekt endnu horer — i visse Ord — e ligesom det var en anden Selvlyd, f. Ex. i Sne.)

UAN, Isl. vann, vandt, (med de to foregaaende Ord altsaa: »som sig vandt«), Datiden af »vinna«.

ALA, med enkelt L som i slige Tilfælde jo sædvanligvis er ALLA, al, hel, svarende til »Danmark«.

NURUIAG, Norge, Isl. »Norveg«, er Gjenstandsformen styret, ligesom »Danmark« der gaar foran, af UAN, — »vandt al Danmark og Norge«. Med Hensyn til IA i Navnets Slutning gjælder, hvad der blev sagt ved IAS, og ved U Lyden i dets Begyndelse er der ikke noget fremmedt; paa Egaa-Runestenen findes Tillægsordet NURUNI, »hinn norrœni«.

I sidste Linie bringes man, da TAN er sikkert og de følgende 4—5 Runer ere uklare, til at antage, at Ordet er TANMAURK i Gjenstandsformen (ligesom paa Indskriftens 1. Side), saaledes at Meningen fortsættes fra 2den Linie: »som for sig vandt al Danmark og Norge og Danmark kristnet;« KRISTNA er Gjenstandsformen, (endnu altsaa styret af UAN,) af Tillægsordet kristinn, i Entallet, Femin, hørende til Danmørk. Tegnet tilsidst er det hyppig forekommende »Nasale« A, som er stærkt fremtrædende i Skivumindskriftens senere Halvdel og jo allerede fandtes i 1. Ord i 1. Afbildning her.

Den store Jællinge-Runesten er saaledes først et Mindesmærke for Kong Gorm tilligemed Dronning Thyre, og dernæst for Kong Harald, som den, der erhvervede Danmark helt og som den, der tillige erhvervede Norge — en Kjendsgjerning er det med Viken og den sydlige Del, og det turde vel ogsaa være, at der har været Grund for Harald til at betragte det hele som underlagt —, og endelig som den, der tilførte Danmark Kristendommen. Da Mindesmærket er tilvejebragt efter hans Bøn og Befaling, men ingen nærmere Angivelse haves, ligger det nærmest at tænke paa, at Sønnen Kong Sven har udført det, — det er saa sandsynligt, og denne kraftige Mand har da ogsaa i dette Tilfælde ikke ladet sig uden Vidnesbyrd.

Anm. Efter Textens Tilendebringelse vil blive meddelt Undersøgelser om Rigets Samling og om dette Mindesmærke og hvad dermed staar i Forbindelse, navnlig det som 11te Afbildning repræsenterer, og i Henhold til 12te Afbildning om den gamle Kongsgaard »Hovdingsborg«.

Til 13. Afbildning.

Egtved-Runestenen.

[Juli 1869 meddelte den daværende Sognepræst i Egtved, en gammel Ungdomsven, mig, at der i Kirkens Vaabenbus fandtes en Runesten, i det han tillige bad om at faa at vide, hvad »denne gamle talte om«. Formodentlig har den været i længere Tid paa denne Plads, men saavidt vides, er den dog ikke omtalt nogensteds. Den er ikke ganske hel, da der forneden (paa Fodstykket) er bortkløvet noget, nemlig i Linien til venstre 2 Bogstaver, den mellemste Linie ogsaa vistnok 2, og i Linien til højre næsten 1. (En senere Kløvning til højre Side har ikke gjort Indskriften Skade.) Stenen, en rødlig grovkornet Granit, er i Alen 7 Tommer høj, 20 T. bred og 16 T. tyk. Den 3. September 1873 toges den Tegning, hvorefter Afbildningen her er givet, og først da kunde der egentlig meddeles, hvad »denne gamle talte om«, (fra Tiden ved Aar 1000 omtrent).

Læsningen af Indskriften kan, uden at Meningen forandres, begyndes (saaledes træffer det sig) enten med STAIN, eller med AT, eller med SKARNI, men paa sidstnævnte Maade, bliver, om end Linien brydes, Ordenes Fald naturligt og lettest, — den foretrækkes altsaa.

Indskriften lyder da saaledes i Olddansk:

SKARNI — —

AT. FARLU : I SUKU. RAIST STAIN SASI.

— — UPIR. AFT. BRUPUR

Og dertil svarende i Islandsk (i det de for Isl. ganske fremmede Navne dog medtoges som overalt):

Skarni — — eptir Farlu i Suku reist stein þenna,
— — ópir eptir brópur.

Det er at bemærke som noget særegent, at SKARNI ligesom er udhævet derved, at der er videre imellem Bogstaverne i dette Ord end i de andre, og ligeledes er det at mærke, at Linien til højre er udhævet derved, at Bogstaverne i denne ere meget højere end i de to andre.

Efter SKARNI mangler der to Bogstaver, vistnok (med udeladt N) GR, altsaa SKARNINGR, Navnet paa Manden, fra hvem Runestenen hidrører; det kjendes ellers ikke, men det staar i Forbindelse med Sognavnet Skjern (Skjerne) og maa antages at være afledt deraf, — i øvrigt haves ogsaa Sognavnet Skjerninge.

AT er, som før omtalt, et gammelt (poetisk) Udtryk for AFT senere her i Indskriften, — i det de begge her staa sammen (paa første Sted er der kun Plads for AT), maa jævnføres det S. 10 anførte.

FARLU styres i Gjenstandsformen af AT, og er Navnet paa den Mand, som Stenen minder om; Nf. er altsaa FARLA, og af slige Mandsnavne, endende paa A, er der flere paa Jyllands Runestene, saaledes for Exempel: GAPA paa Sönder Vinge, LFA paa Vester Tørslef-Runestenen, — og paa den lollandske Taagerup-Runesten (her som Tillæg til 22) SPARLA; saadanne forlængst forsvundne Navne kunne undertiden endnu

gjenkjendes i Stedsnavne, — FARLA er uden Tvivl Stammen i Farring, Ferring, og mulig ogsaa f. Ex i Fjaltring, Fjallerslef, Fjelrad (kun er L saa sprunget frem, som ofte). Fra Island er Sturla meget bekjendt, ellers ere slige Navne der kun faa.

De følgende 5 Runer, med Skilletegn foran og efter, ere tydelig I SUKU (r er endog tydeligere paa Tegningen end her paa Afbildningen), men Betydningen er meget uklar, og det synes ikke at kunne være andet end et Stedsnavn I SUKU, med I styrende SUKU i Hensynsform, i Nformen SUKA, og efterladende det uvist, hvilken Lyd der antydes ved det første U (mulig Ö); nogen Lighed med Ordet her kunde saaledes mulig være f. Ex. i Søkæk ved Hobro (og Sækæk ved Varde).

RAIST er Datiden af at rísta, riste, og altsaa aldeles forskjelligt fra det sædvanlige »reisti, rispi« (rejste); dette »raist« plejer at have »rúnar« til Objekt, og staar endog (med Underforstaaelse deraf) stundum alene, — som det findes her, med »Sten« til Gjenstand, er det aldeles enestaaende (det skulde da være, at det forekom ogsaa paa Gylling-Runestenens forreste Side, hvor nogle af Runerne ikke ere ganske sikre); »raist« betyder altsaa her »indristede«, forsynede med Runer, hvori vel saa ligger, at Manden, hvem Stenen som Minde skyldes, selv var Risteren.

STAIN er ikke nær saa hyppigt som STIN, der er det aldeles overvejende almindelige; STAIN findes navnlig paa den store Gunderup-, paa Gylling-, paa Rimso-, paa Sjellef- og paa Danevirke-Runestenen.

SASI staar meget paafaldende her som uböjet i Nformen (mulig som begyndende Uagtsomhed med Sproget), isteden for at følge i Gjenstandsformen styret af »reist« og derved forandret til PANSI, — som ellers ikke plejer at lade vente paa sig (jfr. i övrigt om Ordet S. 21—22).

BRUPUR tilsidst i Linien til venstre, i Gjenstandsformen styret af AFT, viser bestemt, at det, der mangler først i Linien, er de 2 Bogstaver BR, BRUPIR altsaa i Nformen, henhørende til Skarningr. »Broder efter Broder« staar saaledes, i al sin Korthed, her smukt og udtryksfuldt.

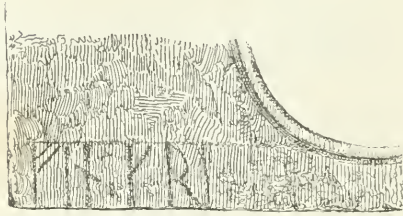

Til 14. Afbildning.

Aastrup-Runerækken.

Denne Skrift med Runer, fremdraget 1861, anbragt over Korvindet i Kirken, er med Hensyn til sin Betydning aldeles forskjellig fra de hidtil behandlede; alligevel fortjener den megen Opmærksomhed. I det den nemlig indeholder Runerækken efter den derved vedtagne Bogstavfølge, (det — efter de første Bogstaver — saakaldte FUPORK, paa sin Vis, ligesom ABC paa sin), afgiver den Vidnesbyrd om, at man noget ind i Middelalderen, da Kundskaben til Runer tog af, har søgt at hjælpe derpaa. Man satte da, som her er Exempel paa, Stene forsynede med Runerne ved Kirken eller paa Vejen dertil og ellers paa Vejene (i Lighed med at man anbragte Alenmaalet til Efterretning paa Kirker), og saaledes bleve disse kjære gamle Skrifte tegn sete af Folk og nogenlunde erindrede. Nærværende Runerække har de oprindelige 16 Runer (kun ere de sidste 3 nu borthuggede), og har dem i det hele vel formæde paa det nær, at den 3die fra Enden er en nyere Skikkelse og at et Par af de andre ogsaa tyde paa det nyere; deres Höjde er henved 4 Tommer og Stenens Længde er $1\frac{1}{2}$ Alen. Skriften her maa henføres til 12. Aarhundrede, og senere engang er da Stenen, ved Korets Opførelse, blevet taget med til Brug, — vel næppe som Prydelse, eftersom dens sidste Stykke med de 3 Bogstaver er borthugget og der ligeledes er hugget noget bort af Bogstaverne paa Grund af Rundingen, og eftersom Skriften er vendt forkert. Mönsted-Runerækken (her som 60) er noget yngre, og ligeledes Baarse-Runerækken (her under 88), hvilken ved at være anbragt, smukt udstyret, paa Kirkens Døbefunt, ligesom har været til Efterretning stillet til Skue.

Paa Aastrup Kirkes nordre Mur findes en Sten med nogle Runer af hosstaaende Udseende og Beskaffenhed:

FIN er saa meget tydeligt, men det ovrigt er saa lidet, saa der ikke kan siges noget videre derom.

Paa samme nordre Mur findes ligeledes en Sten, hvorpaa en hel Mandsfigur (fra 12. Aarh.) er indhugget, med Rustning, Skjold og Hjælm; den har Interesse, især da saadant saa sjælden forekommer, — noget lignende ses paa Hunestad-Runesten i Skaane (jfr. Wormii mon. Danica 187—90). Vedføjede Afbildning giver et

Billede af det hele. Der er nogen Forbindelse mellem denne Mandsfigur og de ovenfor omtalte Runer, Stenene høre vel endog oprindelig sammen og hidrøre vistnok fra samme Haand.

Til 15. Afbildning.

Stenderup-Runestenen.

ABI A ÞIK.

Ogsaa denne Runeindskrift har haft en særegen Bestemmelse, da den er sat — med Angivelse af Ejerens Navn — som Tilkjendegivelse af, hvem vedkommende Grundstykke tilhorte. Den blev fundet 1866 paa uopdyrket Mark, jfr. G. Stephens »The Oldnorthern Runic monuments«, 2, 582—83, — formodentlig paa det oprindelige Sted, og har en Højde af c. 1 Alen, Breden er c. 1 Alen, i det Runerne ere 4—9 Tommer høje. Det er udenfor al Tvivl, at Indskriften er et Ejendomsmærke, (og at den ikke, som G. Stephens mener, er af mythologisk Indhold;) alt derved er saa særdeles simpelt, da Indskriften bestaar af 7 Runer og de sidste 3 tydelig ere ÞIK (dig), det mellemste A (ejer), isl. á, som vi endnu have Lævning af i Datiden »aatte«, — og de 3 første Ejerens Navn, som öjensynlig er det gamle danske Navn Ubbe eller Ebbe. Kun ved det forreste Bogstav kan der være en Smule Uvished paa Grund af den flersidige Brug, der gjøres af dette Tegn, hvilket jo egentlig er O, men ogsaa anvendes (efter hvad nu sidst omtales ved den store Jællinge-Runesten) som A, endog undtagelsesvis som I med noget ejendommeligt i Udtalen; Tegnet O er her forsaavidt gjentaget maaske og snarest tilfældigvis, — altsaa er Navnet ligefrem OBI (Obbi), der oftere forekommer som Variant til det velbekjendte hjemlige Navn Ubbi

(saaledes hed f. Ex. en af Kong Sven Estridsöns mange Sønner), men dog vist ogsaa har selvstændig Tilværelse i Stedsnavne som Obbekjær ved Ribe; læses det som A, bliver Navnet ABI, og Gjentagelsen af Tværstregerne — altsaa AA — vilde da her betyde endog mindre, eftersom det kunde antages, at AA stod her ganske i Lighed med f. Ex. aa, i Kong Valdemars Jordebog, i Graam (Gram) med meget kort a; — ABI findes paa den mindre Söndervissing-Runesten og paa den store Gunderup-Runesten osv., og ABI (ABBI som det vil hedde) er det gamle, gode Navn Ebbe.

Det var godt at Stenen, da den kom frem, kom i Musæet her for at blive sikkert bevaret, men det vilde umægtelig være højst mærkværdigt, om den kunde komme til at staa igjen paa sin første Plads, udvisende i sit gamle Maal, og dets Tegn, hvem Ejeren var i hine gamle Dage.

Til 16. Afbildning.

Pjedsted-Runestenen.

Fra P. H. Resens »Danske Atlas«, nemlig sammes omfangsrige (kun skrevne) Text, — hvorfra med Hensyn til vore Runemindesmærker adskilligt efter O. Worm maa hentes —, var det mig bekjendt, at der i Pjedsted Kirketaarns Mur var en Sten med Runer, og tillige at der i Kirken fandtes et gammelt Kistelaag forsynet med Runeskrift. Jeg anmodede derfor i Julen 1838 den dengang meget unge Student J. J. A. Worsaae, som endog før han blev Student var bekjendt for ældre, hvem Fædrelandets gamle Historie og Oldsager laa alvorlig paa Hjærte, om (fra Vejle) at undersøge, hvorvidt Resens Angivelser endnu kunde vejlede tilstrækkelig. At begge Ting vare i god Behold, meldte han mig meget snart, og han har paa sin Bane siden ofte, i en lang Tid, givet mig Meddelelser om Opdagelser paa Runernes Omraade.

Stenen med Runerne er meget lille, men aldeles hel, og med »Tabulatur«, dens Højde er 18 Tommer, dens Brede 18 T. og Bogstavernes Højde 2 Tommer; udtaget 1872 blev den ifjor indlemmet i Musæet her, og tager sig ganske godt ud. Saa ubetydelig den end er af Udseende, er den dog alligevel ikke uden Betydning, i det den ganske vist er den yngste af vore Runestene, — thi til dem (i strængere Forstand) maa den regnes, skjönt den er yngre end disses egentlige Tidsalder; den er vel endog fra sidst i 12. Aarhundrede, og »rejst« paa eller ved en Grav

(mulig endog paa Kirkegaard), men med Ihukommelse og Bibehold af den gamle Runestens Form for Stenen og Indskriften. Den har kun de to Ord

LAL RISTÆ, Lal rejste,

for hvis Tydelighed der er sørget godt i enhver Henseende.

LAL er Ophavsmanden, kun han nævnes, da det var Samtiden bekendt, hvem Stenen var for; »Loll« er endnu et dansk Familienavn, og i Middelalderen forekommer temmelig hyppig »Lale« (Laale), ligesom Stammen i Stedsnavnet Lællinge er Lal.

RISTÆ, i Datiden, er det sædvanlige Ord, som i lidt forskellige Former bruges om Stenenes Rejsning; det sidste Bogstav er det sædvanlige Æ, som senere blev dets Betydning, og stedse findes i »Codex Runicus« (udg. 1877) fra 13. Aarhundrede, (hvilket strax vil kunne ses her i 1. Afd. ved Side 304.)

Anm. Det ovenfor omtalte, i Musæet her allerede 1839 indlemmede, gamle Kistelaag med Runer i Pjedsted Kirke, som blev søgt frem samtidig med Runestenen der, hører just ikke til paa dette Sted.

Til 17. Afbildning.

Oddum-Runestenen.

Den er mig vel bekendt fra en temmelig tidlig Tid, da den findes ikke ret langt fra min Hjemegn, og jeg nogle Gange havde Lejlighed til at komme til Stedet, — den blev saaledes den første Runesten, som jeg kom til at undersøge (med min Kundskab, som den var) 1835. Indskriften, fra 11te Aarhundrede, er ret tydelig, og har en ganske omhyggelig Indfatning, naar den, som ved Afbildningen her er Tilfældet, er nøjagtig tegnet. Stenen er smuk og anselig, den er 2 Al. 7 T. høj, 1 Al. 6 T. bred forneden, og har aldeles Runestensformen. Denne kunde ikke saa snart forsvinde, da den var tilvant igjennem Aarhundreder og man havde den kjær; derfor er der ogsaa Mindestene, der have bevaret saavel det gamle Sprog væsentlig, som den gamle ydre Form, men dog slutte med kristelige Önsker. Iblant dem er denne i Oddum fremtrædende — den eneste af den Art i Jyllands sydlige Del, i hele første Gruppe, jfr. Indledn. til Afbildningerne —, og de ere hos os i det hele temmelig faa. De falde i 11te Aarhundredes senere Halvdal, og gjøre Overgangen til Rune-Ligstenene, som med Bibehold endnu af den gamle Skrift ikke »rejstes« eller »sattes«.

Læsningen af Oddum-Runestenen er saalunde ligefrem efter Ordene i Olddansk:

ÞURULFS . SATI . STIN . UFTIR . TUKA . TUKA . SUN
HIN . USTA . GUP . HIALBI . HANS

og Isl. Þórólfr satti stein eptir Tuka Tukason hinn æsta, guþ hialpi hans.

ÞURULFS er Mandsnavnet, Isl. þórólfr, Thorulf, i det der til Stammen »Thor« er föjet »Ulf«, der brugtes meget i Navuedannelser. Men her viser sig strax noget at mangle, ligesom det er afgjort, at en Mangel finder Sted efter det sidste Ord i Indskriften. Dette sidste kan der sikkert og let bodes paa, anderledes forholder det sig derimod i Indskriftens Begyndelse, eftersom her savnes, i Tilslutning til (den formodede Ejeforn) ÞURULFS, Navnet paa Ophavsmanden og Angivelse af Forholdet mellem denne og ÞURULFS; begge Dele ere lige nødvendige, og det er derfor (kan man sige) umuligt, at det virkelig skulde forholde sig saaledes, — ej at tale om, at det hører til, at den, hvem det hele skyldes, nævnes forrest. Man bringes derfor til at antage, at det maa være saaledes, at den fyldige og noget lange Udtale af Nominativen ÞURULFR ikke just har været fastholdt i den Tid, men at et Navn, der ender paa S i Nominativ f. Ex. Adils, Þorgils (jfr. Þurgisl paa Hörning-Runestenen, her som 55), og at mulig ogsaa det næste Ords første Bogstav (som ellers undertiden) har udøvet nogen Virkning, saaledes at der her er blevet ÞURULFS. Dertil, som et Slags Nominativ for Tilfældet, svarer det følgende altsaa. Endnu er det dog at bemærke med Hensyn til Læsningen af ÞURULFS, at den 4de Rune ved første Öjekast viser sig som N i den Form, hvilken (kommende maaske frem paa Vejerslef-Runestenen, her som 51) den ovenfor omhandlede Runerække har fra den seneste Periode; i og for sig er dette ikke tiltalende her, det bliver endog naavendeligt, eftersom der paa

denne Maade kommer hele fem Medlyd sammen, hvilke ere aldeles umedgjørlige. Den Udvej, at der er en Fejl i Indskriften, tør man kun ty til i yderste Nød. Denne er dog ikke her tilstæde, da omtalte 4de Rune har Lighed med de Fornier, som Indskriften her giver Tegnet for U, ja paa en enkelt Undtagelse nær gaar den krumme Bistav her stedse ikke op til Spidsen af Hovedstaven, men anbringes længere nede paa denne; dertil kan og maa 4de Rune antages at slutte sig, hvorved noget brugeligt, uden Tvang, vindes. J. Magnus Petersen, der, i det han tegner, har med Hensyn til Gjenstanden mangen god Tanke og gjør mangen skarp iagttagelse, har fra først af uden videre ment, at ogsaa denne Rune var den for U.

Efterat Vanskelighederne ved ÞURULFS, baade i Slutningen og inde i Ordet, saaledes ere overvundne, vides det sikkert, at den der

SATI (satte) dette Mindesmærke, havde Navnet Thorulf (ikke Thorulfs); det almindelige Ord til denne Anvendelse er »rejste«, og ved Siden deraf gaar »satte«, dog ikke nær saa hyppig, — dette forefindes paa Ferslef-, Flejsborg-, Hune-, Jetsmark-, Sjøring-, Falster- og Danevirke Runestenen.

UFTIR, AFT forlænget, svarer til Isl. eptir, og U er ikke saa langt fra A, som det kunde synes, da det vist er at gjen-give ved O eller Å.

TUKI er det velbekjendte nordiske Navn, Isl. Tóki, og det har ingensinde været ude af Brug, — jfr. den mindre Sönder-Vissing-Runesten. Hans Fader havde samme Navn, og skjönt saaledes Sönnen hed TUKI TUKASUN, bliver han dog i de følgende Ord

HIN USTA (styres af »uftir«) betegnet som »den yngste«, og det kan jo ikke vides, hvordan Forholdet var dermed; vi have her, i denne jævne Indskrift, til Komparativ Isl. »æri«, gammel-dansk »yrri« (jfr. i den Sællandsk Kirkelov og i Eriks sæll. Lov 3, 31) en herlig Superlativ, som ellers næppe vilde findes i

Olddansk, og selv i ældste Isl. vistnok findes i det højeste kun (paa Grund af Sammenhængen) i Verset i Heimskringla, udg. af Unger Side 220.

GUP HIALBI HANS, gud hjálpi hans«, er ligefrem, men her er (som ovenfor omtalt) den besynderlige Mangel, at det, som skulde være Gjenstand for det fromme Önske, slet ikke er nævnt, — det kan imidlertid med fuld Sikkerhed sluttet, at det, der savnes, er Ordet »Sjæl«, saaledes som det forefindes baade paa Grensten-Runestenen (her som 56) og paa Tillise-Runestenen (her som Tillæg til 33).

Det er Skade, at der ikke kan vides noget om, hvor dette Mindesmærke oprindelig har staaet, — Runestenstiden i egentlig Forstand var forbi og Höje opkastedes ikke, men den ny Tingenes Orden var kun i sin Begyndelse; man har vel snarest halt en Gravplads paa det Sted, hvor man samlede til Gudsdyrkelsen.

Til 18. Afbildning.

Fövling-Runestenen.

Denne Sten med Indskrift i Runer maa ogsaa have sin Plads her, skjönt den Besynderlighed finder Sted, at Indskriften er paa Latin, hvilket er en Mærkelighed (ikke i Sverrig, men) hos os, thi det er kun kirkelige Smaating, der ere givne her som 19 og 76; større Ting af den Art har hverken Jylland eller Öerne, dog har Skaane et Par, om end ikke saa fremtrædende som Fövling-Stenen.

Det maa betragtes som uvist, om denne oprindelig har staaet eller ligget, — det sidste synes at ligge nærmest, da Manden, som den er over, omtales som liggende, og altsaa maatte Stenen vel snarest være lagt som Ligsten. Da jeg første Gang kom til at se den, (hvorved Runer paa Sten allerførst kom mig for Öje¹), laa den udfør den nordre Side af Kirken paa Kirkegaarden, sunket ned i Jorden og overgroet, saa kun noget af Indskriften var synligt, — og samme Plads havde den, da den først (1638) blev omtalt. Men gjør den liggende Stilling sig saaledes forsaaavidt gjældende, saa er det igjen at betænke, at Stenen er saa slank og meget anselig — hvilket nu ret ses, da den er optaget og

---

¹) Det var den 26. August 1827, under min Skolegang i Ribe, ved et lille Besøg hos en noget ældre Skolekammerat fra Varde, der havde faaet Hjem i Tobøl i Fövling Sogn; den nævnte Dag foretoges et Kirkebesøg, og, da vi gik opad Gangen paa Kirkegaarden forbi denne meget nedsunkne Mindesten, viste min Bekjendt mig den som Stenen med gammel Skrift.

stillet ind til Kirkemuren (paa Nordsiden), — saa smukt formet endog, som man kan kalde det som Bøvtasten, saa det synes at have maattet være Tanken, at den skulde staa oprejst endnu efter gammel Sædvane. Stenen har en Højde af $3\frac{1}{2}$ Alen 6 Tommer, den er 1 Alen 2 T. bred forneden, og over 4 Tommer tyk.

Læsningen som saadan af Indskriften er let, da alt er godt udsondret og tydeligt — den bliver:

ASBLÆRNIG : LANGSUM : CUBO : IN : KRISTI :
REQUIESCENS.

Eller: Asbjærni Langsum cubo in Christo requiescens.

Det er næsten til at undres over, at det sidste lange, og i Forholdet til Runerne, vanskelige Ord er blevet saa sikkert og korrekt udført, — KRISTI frembød ingen Vanskeligheder, — og heller ikke CUBO o: »jeg ligger«, thi der kan ikke være Tvivl om, at dets sidste Bogstav jo er O), — LANGSUM synes, navnlig hvad den første Del deraf angaar, at være dannet i Henhold til den fremskredne Tids Opgave, at et Runebogstav skulde formås saaledes, at det indeholdt et Ord, jfr. Side 3 Anm. 2, — ASBLÆRNIG endelig, det første Ord, er med Sikkerhed blevet ført frem, ikke mindre end det sidste lange Ord. Ved ASBLÆRNIG er Sondringen imellem Ordene, som bestemt er angivet i selve Indskriften, nøje iagttaget, hvilket maa som Regel være rigtigt. Derved udelukkes den Vilkaarlighed (som i øvrigt her ikke ligger saa fjærn) at dele Ordet saaledes — alene med Hensyn til Meningen —, at de to sidste Bogstaver udskiltes i den Tanke, at de skulde være lat. »hie« (her). Men den angivne, almindelige og naturlige, Regel maa følges, naar man ikke haardt tvinges bort fra den. Ordet er da det gamle nordiske, overalt og altid, brugte Navn Asbjörn, — hvilket ogsaa findes paa Aasum-Runestenen, paa Skaanes Østside, i Navnet Æsbjörn Mule, da der fremføres et fromt Önske paa denne for ham og Ærke

biskop Absalon, hvilke Mænd »gjorde« denne Kirke; — inidertid er der den lille Vanskelighed, at ASBIARNI med klart A inde i Ordet er for »primitivt« her med Hensyn til Tiden saa langt hen; derfor maa man ty til Formen Asbjærni (i stræng Tilslutning til det sidste Ord i Indskriften her, hvor den sædvanlige Rune for A — med Tværstregen helt over Staven — er, efter senere Tiders Brug, f. Ex. i Codex Runicus, anvendt i Betydning af Æ, gjengivende korrekt Lyden af det latinske Ords tre Gange gjentagne e); til ASBIÆRNI er der dog i Slutningen paa Grund vel af Udtalen kommet et lille Tillæg, hvorved Navnet ligesom udstrækkes lidt, noget der i hin Tid ikke er saa sjældent ved Navne, især Stedsnavne. (Hermed kan jævnfores den almindelige Udtale af þau paa Island som þaug.) Om A er i det foregaaende oftere talt.

LANGSUM kommer oftere for i 13. Aarhundrede (ogsaa senere) som Personnavn i Ribe-Eggen, saaledes var 1277 Langsum Bardsun Vidne, paa Viborg Thing i Anledning af et Skjøde til Ribe Domkapittel, ifølge »Ribe Oldemoder« (Avia Ripensis) S. 21⁴); paa nærværende Sted maa det staa (tidligere i Tiden nemlig endnu kun som Tilnavn, thi det var Gangen med slige, noget sære Navne, at de efter at have været anvendte som Tilnavne for enkelte, optoges som Fornavne til Erindring; — den islandske Sagalitteratur afgiver mange Exempler derpaa.

KRISTI er mærkværdigt inde i det latinske, da derved »in Christo« er opgivet, og det hjemlige »Kistr«, som findes paa Tillise-Runestenen, saaledes ligefrem er beholdt (böjet og styret) af lat. »in«. (Jfr. Øster Brönderslef-Runestenen.) At en Korsfigur er anbragt lige under Navnet, turde mulig antyde, at Manden var en gejstlig; og snarest maa det vel i saa Tilfælde

⁴) Det er vistnok hans Sigil, som er meddelt i Thorkelins Diplomater. Arnamagn. I. Tab. 10. Flere Exempler paa Forekomsten af Navnet »Langsum« i hin Egn, ere anførte i O. Nielsens hist. Efterr. om Malt Herred, S. 104—5. — Den fjerde i Rækken af Decani i Kjøbenhavns Kapittel hed »Langsum«, 1282.

have været en Mand, som fra Ribe stod i Forhold til Fövling Sogn, (en større Gaard deri hørte til St. Hans Klostret i Ribe); — i Fövling og Egnen nærmest omkring var der ingen kirkelig Stiftelse. Mindesmærket¹⁾ maa ansættes med Hensyn til Tiden at være fra den senere Del af det 12. Aarhundrede.

---

¹⁾ Til dette Mindesmærke knytter sig en Erindring af et særegent Slags, i det en Afbildning m. m. deraf er meddelt i »Mittheilungen der k. k. Centralcommission zur Erforschung der Baudenkmale«, 9. Jahrg., Wien 1864, S LXXVII hidrørende fra en Østerriger, der 1864 laa indkvarteret paa Sønderskov. Det var dog en usædvanlig Afvigelse fra Hærværket, som man paaførte os.

Til 19. Afbildning.

Bröndum-Runeindskriften,

paa Kirkens Døbefunt.

Da Tiden medførte, at Runestenen ophørte, fulgte Ligstenen med Runer, hvilken havde den liggende, ligesom hvilende, Form, som anvendtes for den ny Art af Gravminder. Man indskrænkede sig med Hensyn til Brugen af Runer ikke til Ligsten (der ogsaa kunne fremvise selve Bispedragten, som Tilfældet er med Gjes-singholmsteningen, her som 58), men de anvendtes tillige paa flere Maader paa Stene, paa det kirkelige Omraade.

Mest Opmærksomhed i den Henseende fortjene vistnok Runerne paa Døbefunterne (hvilke vel vare de højtideligste Brugsgjenstande i Kirken), ikke paa Grund af hvad de faa Bogstaver udsige, men af Hensyn til at Runer overhoved anbragtes der, — det gamle ærværdige altsaa sammen med det ny højtidelige!

Ved SAKRA (lat. sacra, hellig), som Indskriften har, er vel nærmest tænkt paa Vandet, lat. aqua, som Funten indeholdt til Daabshandlingen.

Runerne have en Højde af indtil 2 Tommer, R endog $2\frac{1}{2}$. I Jylland kjendes to andre Runc-Funter, den ene i Handbjærg, her som 83, (der har fire Runer), og den anden i Selde, her som 62, hvorpaa en længere Indskrift forefindes. De ere alle tre komne frem i den nyere Tid, — de ere vist ikke de eneste.

Til 20. Afbildning.

Lönborg-Runeindskriften,

paa en Jærnstang paa Kirkedören.

Da denne Indskrift hører væsentlig — besynderlig nok — til en lille Del af en Kirkebygning, optages den her aldeles undtagelsesvis (uden Hensyn til Materialet). Øster-Brönderslef-Rune-stenen (her som 80) giver os Efterretning, om end i al Korthed, om denne Kirkes Oprindelse og Helligelse, — og ligeledes giver Runeordet i Funder Kirke (her som 76) en Meddelelse om denne, vel snarest med Hensyn til dens Skytshelgen. Men det er til at undres over, at et Jærnbeslag paa en Kirkedör, saaledes som Afbildningen her fremviser, er blevet forsynet med en stor Indskrift over hele Jærnstangen, dels i en Linie saa lang som den kunde blive, dels i 2 kortere, hver i den halve Længde; — saa meget beklageligere er det, at det ikke skjönnes, at noget i Sammenhæng kan bringes ud deraf, skjönt mange enkelte Runer ere vel kjendelige, kun kan det med Sikkerhed ses, at Indskriften er dansk, thi i den kortere Linie under den lange nævnes tilsidst Jærnbeslaget, og i den kortere Linie ovenover den lange nævnes ligeledes tilsidst »Dör«. I Sverrig findes ikke saa faa saadanne Indskrifter, dog næppe nogen med saa saa stor Ind-

skrift; hos os er denne — saavidt vides — enestaaende. (I Forbindelse hermed kan dog anføres, at det er meddelt, at der er Runer paa en Laas, paa den indre Side af en Kirkedör ved Aalborg.)

Som meget mærkværdige Exempler paa, hvorledes der ved Runer i Sten stilledes Opfordring med Hensyn til det religiøse, skal her nævnes: Hvidbjærgindskriften, her som 61, og fremdeles her 88, Tillæg 1, hvilken Indskrift havde sin Plads i Kirken til Lettelse og Ihukommelse.

2. Gruppe, 21—77.

Til 21. Afbildning (med tilhørende 21, a).

Virring-Runestenen.

PUR : UIGI : PISI : KUML :

Denne Indskrift »þur uigi þessi kuml«, »Thor vie disse Mindesmærker« (kuml egentlig kun Gravhøjen, men omfattende — sat i Flertallet som her — nødvendig denne med alt Tilbehør) afgiver et indholdsrigt og stort Thema for Erkjendelsen og Betragtningen, i det den frembyder umiddelbart en Paakaldelse af den øjensynlig i hin Tid vigtigste af Nordens Guder, saa mærkværdig ret grebet ud af Livet; den stiller sig os for Öje lige saa tydelig nu som fra først af og lige saa forstaalig for os — hvad Ordene som saadanne angaar — som fordem for den i den Retning troende Samtid. Vi ere mer end glade ved Saxos uvurderlige, indholdsrige Samlinger, — ved den store islandske historiske Litteraturs levende og rige Meddelelser om den ikke saa fjærne gamle Tidsalder, — ved de heroiske og

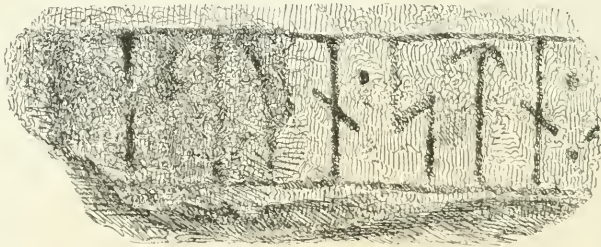
mythiske Digte og Kvad, der mer eller mindre ere blevne til i selve den gamle Tid, bevæge sig i dens Forestillinger og indenfor dens Kreds. De staa alligevel dog kun paa andet Trin, og faa en Hovedhjørneste ved en Indskrift som denne; et Sidestykke til den er den fynske Glavendrup-Runeste, der vel ikke saaledes som denne i Virring er udsprunget fra den religiøse Kjærne, men dog ogsaa har religiøs Betydning, ved den paakaldte Helligelse af selve Runerne, i Ordene **PUR UIGI ÞESSI RUNAR**. — Der vide sintet bestemt om Virring-Runestens oprindelige Plads og Omgivelse, hvorimod den i Glavendrup har været saa heldig at bevare sit, og desaa er her som 21 a meddelt et Prospekt over Stedet der, med Indskriftstenen paa sin Høj og den lange Række af mange (tildels nu nedfaldne) Stene, — i den Overbevisning, at det i Virring maa have været omtrent paa samme Maade.

Det er endnu ikke 10 Aar, siden Runestenen der blev fremdraget; vel var det i nogen Tid blevet nu og da løselig sagt, at der mulig var en saadan i Virring, men endnu sidst i Juli 1870 sagde Justitsraad F. Hvass (til Frederiksdal ved Randers) til mig, at det »formentlig« var Tilfælde. Jeg bestemte da uden videre, uden at vide noget bestemt, paa hans Ord en Rejse til Stedet, saasomt den kunde blive foretaget, hvilket skete efter en Maanedstids Forløb. Den 3die September 1870 fremdroges da, og læstes den 1000aarige Paakaldelse af den høje »Thor« ligesaa sikkert som dengang. Den glædede mig saa meget, saa der allerede i »Aarbøger for nordisk Oldk. og Historie«, 1870, indførtes en Meddelelse af mig om den, (ligesom jeg i sin Tid skrev særskilt, saa hurtig som muligt, om Danevirke-Runestenen, da den 1857 kom frem, — og om den store Söndervissingske Runeste, efter at den 1838 var blevet undersøgt).

Ved Undersøgelsen i Virring var Hvass tilstæde og han drog, som bekendt i Egnen, strax virksom Omsorg for, at Runestenen blev, efter Undersøgelsen af Indskriften, flyttet til sin ny Plads øst for Vaabehuset, hvor den staar oprejst med Indskriften imod Øst og med den nederste Ende nogle Tommer i Jorden, støttet der af mindre Stene for at den kan staa fast. Stenen laa foran Vaabehusets Dør, med Skriften opad, dannende det nederste Trin, saaledes at de tre Sider svagt skjultes af Jordsmonnet og den fjerde var lidt stukket ind under det øverste Trin; — derved frelstes Indskriften paa Kanten — den øverste (smallere) Ende, der heldigvis var Hovedsagen, mens den store Indskrift var meget medtaget (ogsaa paa Grund af en svag Runding midt paa Stenen). Afbildningen udviser, som det vil ses, hvordan Beskaffenheden er. Runerne have en Højde af $4\frac{1}{2}$ —8 Tommer, Stenen er rigelig $2\frac{1}{2}$ Al. lang, henved 2 Alen bred, og 10—12 Tommer tyk, og formodentlig er den taget fra en af de meget anselige Høje, som findes tæt ved Byen, — det er, bemærkes der, næppe Aarhundreder siden¹⁾, eftersom det da vilde have staaet endnu værre til med Indskriften. Denne bestaar af fem Linier, af hvilke den første er den længst til venstre, begyndende med R og endende med TR, öjensynlig et Navn (som dog ikke med Sikkerhed kan udfyldes) og vistnok Navnet paa den, hvem Mindesmærket skyldes. Mulig antyder anden Linie, at der har været flere om det, men kun to Bogstaver sidst i Linien ere tydelige, og derpaa kan intet bestemt bygges; det sidste i tredie Linie er sikkert nok Begyndelsen AFT (eller en længere Form), hvorefter forrest i fjerde staar FAPUR med STAR efter, vistnok det første

¹⁾ I Indberetningerne fra Aarhus Stift 1623, som altsaa indsendtes hurtig, efter at den almindelige Befaling 1622 om saadannes Tilvejebringelse var udstædt, findes intet herom.

af Navnet f. Ex. Starkaþr, der ingenlunde er ualmindeligt; i femte Linie er derimod her gjort et Fremskridt siden den første Undersøgelse, der lod de to første Runer næsten være »in blanco« og kun angav den 3die nemlig N; paa en senere Tegning fra 1873 af det vanskelige Sted, fra J. Magn. Petersens Haand, træde FN tydelig frem som de to første Runer, (hvilket vel tidligere svagt formodedes af ham og flere, men naturligvis ikke turde optages). Som Efterslæt meddeles her en særskilt Afbildning af dette fremkomne KUN og de efterfølgende tre Bogstaver STN (med Udeladelse af I foran N), altsaa KUN : ST(I)N :

KUN : ST(I)N : er altsaa, taget som Isl., Kyn steinn, en ny Sammenstilling, et Begreb som ikke just saaledes kan paavises, men som baade er naturlig, og i Ordene let forstaalig i det de tilkjendegive, at det er en Slægt-Sten. Noget andet Exempel herpaa have vi ikke paa vore Runestene, og der er vist heller ikke andensteds noget, men saa meget mere er det virkelig en Berigelse.

AFT styrer TUPAN — Gjenstandsformen, »efter den Afdøde«, — TUPR og TAUPR vexle i Indskrifterne, hint vil

saaledes findes paa Kolind-Runestenen, og dette paa Mejlby-Runestenen. »Slægt-Sten efter den Afdøde« er i Sandhed en udtryksfuld og smuk Ytring af de Efterlattedes Følelser.

Til Indskriften ÞUR UGI ÞISI KUML svarer ligefrem Isl. þórr vígi þessi kuml, og det er at lægge Mærke til, at Gudenavnet holdes altid for sig, forskjelligt fra Mandsnavnet, mens de falde sammen i vort nyere Sprog, Guden hedder ÞUR og Mandsnavnet er ÞURIR, (som det ses paa Runestenenene i Øster-Alling og Hobro osv.); i Isl. er þórr Guden, og det deraf afledte Navn enten þórir¹⁾ eller þórðr; dette træder saa udmærket frem, bestemt og kort, f. Ex. af Ordene i Gunnlaugs Saga: »hét þórðr á þór til sigrs sér«, (i J. Þorkelssons Udgave, 1880, S. 26). Landnámabók frembyder Vidnesbyrd om, at man i Bebyggelsestiden paa Island »helgði þór land sitt«. »Thor« har öjensynlig ret ligesom været vore Fædres egen Gud. Det er vistnok ikke uden Paavirkning af de her omhandlede Paakaldelser i Runer, at A. D. Jörgensen bruger Udtrykket »Thor bliver Runernes Gud, («Den nordiske Kirkes Grundlæggelse og første Udvikling«, 1874 flg., S. 905,) — en Benævnelse, der nok kan forsvares. Det sidst hos os fremkomne om Thorsdyrkelsen er i Henr. Petersens Skrift »Om Nordboernes Gudedyrkelse og Gudetrol i Hedenold«, 1876.

¹⁾ I Dansk er, ved Siden af Navnet Thor, dog ogsaa gennem Tiderne beholdt Navnet Thure.

Endnu skal det her omtales, at det gamle ærværdige ÞUR UGI er hinsides Vesterhavet, i England, fundet fra en senere Tid — langt hen i 11te Aarhundrede — anvendt i et Slags Tryllekvad, som er affattet i nordiske Runer (76 i Tallet), og er optaget i et

angelsaxisk Haandskrift. Dette Kvad i Runer er udgivet allerede i Hiccesii thesaurus lingvarum Septentr. Tom. 2 (1703), og derefter af Kemble i Archæologia Britt. XXVIII (1840). Endelig har Finn Magnusen omstændelig omhandlet det i Runamo og Runerne (1841) S. 603—6. Ogsaa jeg har i min Undersøgelse om Runernes Brug til Skrift udenfor det monumentale, S. 79, — sammen med Codex Runicus udg. 1877 — givet en Meddelelse om denne gamle danske Runeskrift, og navnlig om at et Facsimile deraf findes i Univ.-Bibl., i Mss. Add. 4°, 381.

Til 22. Afbildning.

Den store Skjern-Runesten.

Der vil ikke let være eller komme en Runesten, der er vigtigere end den nu omhandlede i Virring, skjønt den er temmelig uanselig og ilde medhandlet. Den store Skjern-Runesten, som nu skal her behandles, indtager paa anden Maade ogsaa en betydelig Plads blandt vore Mindesmærker, — den taler hverken om Guder eller Konger eller historisk bekendte Personer og hører saaledes til, hvad man maa kalde Runestene af det almindelige Slags; men den udmærker sig ved herlige Navne og herlige Ord, ved en særegen Slutning af Indskriften for at sikre Stenen og Höjen og ved sin skjönnede Anselighed og ved at være ligesom uberørt af den lange Tid, der er gaaet hen over den.

I Marts 1843 opdagedes denne værdifulde Runesten paa en ganske særegen Plads, nemlig i »Gamle Skjerns« Grundvold, i Ruinen af det forrige Skjern Slot i Sognet af samme Navn, anlagt i en Eng tæt syd for Nörre-Aa, i Middelsom Herred, der er saa rigt paa Runemindesmærker. Slottet blev ødelagt i en af Krigene midt i 17. Aarhundrede, men havde dengang haft en lang Tilværelse, thi det ejedes 1345 af Drostens Peder Ven-

delbo, (för vides vistnok ikke noget derom). I et Dokument udstædt 1347, efter hans Død, bestemtes det, at »castrum Skærnæ cum predio eiusdem castri« skulde tilfalde Sönnen Peder Peder- sen, »kaldet Vendelbo«, og hans 4 Brödre, det var altsaa allerede saa tidlig et befæstet Sted med mange Landejendomme til. I Foraaret 1842 begyndtes Udgravningen omkring Slotsruinen, og Hensigten dermed var at faa den store Masse Jord, som havde samlet sig og som fra Ruinen var meget kalkholdig, anvendt til Markernes Forbedring, — der blev, efter hvad der sagdes, bortkjört Læs i Tusindvis. Det viste sig, at Muren i Grunden var 4—5 Alen tyk, og at den hvilede paa et Lag Kampesten; Runestenen laa midt omtrent i Borgen, paa et noget ophöjet Sted — en Del af Borgens Grundvold, blandt hvis Stene den var en af de överste. Den nuværende Hovedgaard Skjerns Ejer, Borch, blev først opmærksom paa den fundne Runesten, hvorefter der gjordes Meddelelse til det kgl. nordiske Oldskriftselskab af Sognepræsten Götze, som et Par Maaneder senere ligeledes meddelte Opdagelsen af Indskriften paa Runestenens nedre Ende (o: Kant, Top), og igjen noget senere skrev om de fantastiske Figurer midt paa dens Forside. Finn Magnusen, som allerede den 6. April 1843 havde holdt et Foredrag over Runestenen¹⁾, var selv paa Aastedet i Oktober 1845, og efter hans Anmodning lovede Ejeren at flytte denne til en Plads ved Kirken; der staar den nu. Stenens Höjde er $2\frac{3}{4}$ Alen, dens Brede $1\frac{1}{2}$ og Runerne ere 5 Tommer höje.

Læsningen, der med Hensyn til 1. og især 10. Ord ikke er saa ganske ligefrem, bliver følgende i Olddansk (paa Forsiden):

¹⁾ Jfr. i Ant. Tidsskrift 1843—45, Side 8. Det antoges, at Indskriften var fra Kong Harald Blaatands Tid og angik forskjellige af Historien bekendte Personer. — men det første Ord (læst i 2), og siden mere, har derved ført paa Vildspor. (En ganske anden Forklaring gav G. Stephens i Oldnorth. Run.)

SAGSIRIÞR : RISPI : STIN : FINULFS : TUTIR : AT :
 UPINKAUR : USBIARNAR : SUN : ÞAII : (ÞAN HIN) TURA :
 UK : HIN : TURUTIN : FASTA :

(og paa Kanten overst):

SIPÍ : SA : MANR : IS : ÞUSI : KUBL : UB : BIRUTI :

Hertil svarer i Isl.:

Saxiríðr reisti stein, Finnúlfs dóttir, eptir Ópinkaur Ásbjarnar sun,
 þann hinn dýra ok hinn dróttinfasta.

Seiði sá maðr er þessi kubl upp brjóti.

SAGSIRIÞR er, ganske i Lighed med de bekjendte nordiske Navne Ingiríðr og Ketilríðr, dannet som Kvindenavn af Saxi; i den gamle nordiske Litteratur forekommer næppe noget Saxríðr²⁾ eller Saxfríðr, — snarest maatte man vænte det forste. Men anderledes har det sig med Mandsnavnet Saxi, thi i Danmark, hvor Navnet Saxo er udødeligt, forekommer det hele Middelalderen igjennem rundt om i Landet til forskjellige Tider, og fra det øvrige Norden er det ogsaa velbekjendt; i Islands Landnamstid forekommer „Saxi Alfarínsson“, efter hvem Saxahváll der paa Landet maa være opkaldt, — en „Saxi hinn mikli“ nævnes paa Island i Midten af 13. Aarhundrede, og ved 1333 omtale „Islenzkir Annálar“ en „Úlfr Saxason“ i Norge; fremdeles er det at erindre, at en „Saxi“ nævnes i Olaf den helliges Saga i „Sighvats-vísa“, digtet omtrent 1020, — og endvidere at „Saxi flettir Bófason“ anføres i „Sögubrot af forn-konúngum“ og i „Af Upplendingakomúngum“ (i „Fornaldar Sögur Norðrlanda I), hvilken Saxi i „Ynglínga Saga 43.“ igjen henføres til samme Tid som Sigurðr hríngr, Fader til Ragnarr loðbrók. Navnet har saaledes

²⁾ I Aarbøger for nord. Oldkyndighed og Hist. for 1868 findes S. 351 fg. en Meddelelse af K. Gíslason om ríðr som sidste Led i sammensatte Kvindenavne.

en udmærket nordisk Hjemmel, hvilket formentlig vil være rigtigt at paavise.

Den anden Rune, betegnet her med en Afændring af det sædvanlige A, forekom allerede paa den første Runesten og i sammes første Ord, og derfor kan henvises til Side 5, jfr. tillige ved Fövling-Runestenen Side 46; kun skal her tilføjes, hvor det ellers — og ikke saa sjælden — er blevet anvendt, saaledes paa den mindre Söndervissingske Runesten, paa Asferg-, Kolind-, Mejlby-, Rorbæk-, Vester Tørslef-, Sönder Vinge-, lille Gunderup-, Jetsmark- og Sjöring-Runestenen.

Det egentlige fjerde Bogstav i Indskriften (S) har under Indhugningen trængt sig frem som det tredie, hvilket kunde falde ganske naturligt, og noget lignende er derfor oftere sket, ja endog netop i denne Indskrift, baade i TURUTIN og i det sidste Ord; — men det er uden Betænkning naturligvis flyttet tilbage igjen til sin rette Plads, saaledes at G S bliver Ordenen for 3. og 4. Bogstav, og Ordet SAGSIRIPR.

RISPI læstes foran paa Rygbjærg-Runestenen, og kommer (skrevet som her) hyppig for, mens dog den sædvanlige Form er REISTI; jfr. ved Asferg-Runestenen.

STIN, som ogsaa læstes paa sidstnævnte, har — som det almindelige — Plads næsten overalt, ogsaa i en Indskrift, der forholdsvis er saa ung som Oddum-Runestenens.

FINULFS, Ejeformen af det gamle Navn Finnúlfr, som (mærkeligt nok) ikke synes at være anvendt andensteds, — og dog er Úlfr almindeligt i Sættninger som her, ligesom Finn er Stamme i mange Navne; dette sidste Navn har været med fra første Færd, skjönt det (enten fra Øst, eller vel ogsaa fra Keltisk) er blevet indbragt. I Danmark forekommer det i Middelalderen ret almindeligt og tillige i forskjellige Sættninger, men den gamle islandske Litteratur har flere saadanne

nemlig: Fínnalfr, Fínnbjörn, Fínnbogi, Fínngeirr, Fínnleikr, („kom ofan af Skotlandi”, Fms. 1. 199), Fínnvarðr, Fínnviðr, — ikke at tale om de endnu flere, som ere dannede i Lighed med Arnfínnr, Þórfínnr o. s. v. (I 1. Afd., Side 7 og det nærmest foregaaende, er i Henhold til de første — iøvrigt gode — Tegninger, som beholdtes, KINULFR angivet.)

TUTIR med det første T som D efter Sædvane og U som bredt Ó er det isl. dóttir og det danske endog i nyere Tid brugte Dotter, jfr. den større Söndervissingske Runesten, hvor i det hele Indskriftens første Halvdel er formet som her.

AT, ellers næsten altid AFT o. s. v. (jfr. S. 10) staar her som et herligt gammelt Ord i Betydning af „efter”, ganske som i de ældste litterære Mindesmærker, f. Ex. Edda og overhoved i det gamle poetiske Sprog.

UÞINKAUR, med U i Begyndelsen for det isl. brede Ó, er det saare velbekjendte Navn i Danmark, Odinkar, hvilket bares ikke blot af tre Biskopper i 11te og 12te Aarhundrede, men ogsaa senere forekommer dels i denne samme Form, dels som Othenkarl, — saaledes 1336 i Aarhus Eggen, jfr. *Scriptores rerum Dan.* 6. 476. I den gamle isl. Boglitteratur begynder derimod — som det synes — intet Navn og intet Tilnavn med Óðin. Med Hensyn til Navnets sidste Del kan sammenholdes Udtrykket „Herra Gaurr” i *Tristrams Saga* og Ordet Gaurr, i Betydning af Valen, i *Kvadet i Sturlunga Saga*.

USBIARNAR er Ejeformen, svarende til Isl. Ásbjarnar, senere her Æsbjörn og Esbern, jfr. ved Fövlings-Runestenens første Ord; U i Spidsen er, ligesom de to Gange lige ovenfor, det isl. brede Ó, der vel her i Udtalen ofte ikke har været synderlig forskjellig fra A.

I Skjern er der ogsaa en mindre Runesten, som desværre kun er et Brudstykke, jfr. her under S. 67, men der er det mærkelige ved den, at den uden Tvivl ogsaa har halt det

Navn, som nu just er omhandlet, thi det er tydeligt, at der i nederste Linie staar USBIA og mulig UR. .; man kan saaledes ikke godt andet end antage, at det er Begyndelsen netop til samme Navn, hvilket den store Skjern-Runesten har fuldelig frembudt. Desaarsag skal man dog ikke gjøre nogen bestemt Slutning om Forholdet imellem Indskrifterne, de kunne vel angaa samme Mand, rimeligere er det dog, at det er Mænd med samme Navn, den ene noget ældre, den anden noget yngre.

SUN er ligefrem Gjenstandsformen, styret af at (som „*efter*”), ganske svarende til Isl. *sun*, *son*, *Sön*.

ÞAH er, som det staar, ikke noget, og disse tre Bogstaver kunne i og for sig ikke blive til noget, hvorfor man er nødt til at søge en Udvej; — det vil da kunne lade sig høre, at de staa isteden for þann hinn (et meget bestemt paapegende Udtryk, med hinn til det paafølgende Ord), hvilket i Island er velbekjendt og meget brugt. Saaledes i Begyndelsen af *Vafþrúðnismál* læses „*viþ þann inn alsvinna jötun*”, der er et tilstrækkeligt Exempel. Ved ÞAH kommer man i øvrigt til at tænke paa og jævnføre de sidste Bogstaver i Indskriften paa Bække Runestenen paa Marken.

TURA ser noget fremmed ud, med T i Spidsen, men det er ifølge Runernes Medfør D, ligesom U her er Y, altsaa DYRA, ligesom i Isl. *hinn dýra*; nu have vi ikke nok i „*hin dyre*”, som fordem, men maa sige „*dyrebare*”. Den samme inderlige Betydning er her tilstæde, og Odinkar maa derfor snarest tænkes som *Saxerides Ægtefælle*.

UK, isl. *ok*; den sædvanlige Form her er *auk*, *ok* findes dog ogsaa ellers.

Efter HIN, gjentaget, kommer altsaa Indskriftens sidste Ord — thi det er kun et Ord, skjönt det her er delt i to — svarende ligefrem til *dróttinfasti*, ihvorvel TURUTIN ser noget ukjendeligt ud, paa Grund af at det tilhørende U midt i

Ordet har skudt sig frem for tidlig og er blevet indhugget to Gange. Til TRUTIN (jfr. Ordet paa Aars-Runestenen) DROTIN, Dróttinn (Drot, Herre), horer da FASTI uadskillelig, og vi faa det smukke „drotfaste” ud, hvilket mulig ikke forekommer i den skrevne Litteratur, men er saa forstaaligt og naturligt, og i Udtrykkets Inderlighed ikke viger for det bekjendte „dróttinhollr”. Dette er altsaa et Udsagn om Odenkar i Forhold til overordnede, mulig Kongen. Dette herlige Eftermales Ord ere saaledes kun alene tilbage af alt, hvad der horte Forholdene til.

Endelig kommer Indskriftens Slutning paa Kanten eller Toppen af Stenen (jfr. Side 74, Anm.). „Sejde (o: Sejd be-drive, til Troldkarl blive) den Mand, som denne Höj — med Tilbehör — monne opbryde”; KUBL staar jo her, og som oftest, i Flertallet, — og dog er her STIN sat foran i Hovedindskriften.

SÍPI, en optativ Form, med enkelt Selvlyd, svarende til Isl. Seipi, „drive Sejd” eller Trolddom. Hvad de følgende Ord angaar, da ere de alle för omtalte med Undtagelse af det sidste (skilt i to) og

MANR, der er den egentlige gamle danske Form for Mand, „Mann” med tilhørende Endelse r i det gamle; Isl. har forlængst maðr, men dog saaledes, at det i poetisk Stil, baade för og i senere Tid, rimer som „mannr”.

I UB BIRUTI er UB, upp, saa ligefrem og det følgende ogsaa, ikkun er det ogsaa her Tilfælde, at det tredie Bogstav for Indhuggeren har trængt sig frem (til at blive det andet), da Ordet er BRIUTI, Isl. brjóti „Præsens Coniunctiv” af „brjóta”, bryde.

Det er at lægge Mærke til, at ligesom denne Forbandedelse staar paa Toppen af Stenen, saaledes var det samme Tilfælde med Önsket paa Virring-Runestenen. Det er uden Tvivl ikke tilfældigt, og der er ogsaa flere Exempler i samme Retning udenfor Jylland.

Denne Forklaring har uvilkaarlig ligesom „gjort sig selv”, længe før jeg kjendte nogen anden, — den staar saaledes nu som imellem en dobbelt Ild, men jeg tror dog nok, at den skal kunne hævde sig, da den er taget aldeles ligefrem.

Det var min Agt tidligere, tilbage i Tiden, at ville behandle Skjern-Runestenen monografisk, og det kom alene af den Grund ikke til at ske, at den først 1869 blev af mig selv undersøgt.

Jeg sætter megen Pris paa dette Runemindesmærke, som mindst er meget inde paa det 1000de Aar.

Til 23. Afbildning.

Skivum-Runestenen.

Den har den glimrende Paaskrift, at den er over „en af de bedste og første Mænd i Danmark”, og derved tildrager den sig særlig Opmærksomhed. Fra J. Mejers Additamenta til O. Worms har jeg den første Kundskab om den, men, skjönt den altsaa her var bekjendt med Hensyn til Tilværelsen m. m. i sidste Halvdel af 17. Aarhundrede, blev den dog ikke værddiget nogen Opmærksomhed för af Finn Magnusen i Ant. Tidsskrift for 1844 S. 187—90. Da jeg 1838 undersøgte den [i Kirkegaardsdigets nordostlige Hjørne], havde den nöjagtig den Beskaffenhed, som er angivet paa den her tilhørende Afbildning, der er fra et langt senere Tidspunkt. Som det ses, er Stenen meget beskadiget, hvilket dog ikke har sin Grund i Vold, men i at den er af skiferagtig Art, og derved ikke saa fast eller i Stand til at modstaa Tidens Indvirkning. Nu findes Stenen i Kirken, den er $3\frac{1}{4}$ Alen lang, fra $3\frac{1}{2}$ til 5 Kvartér bred og Runerne ere 4 Tommer höje, — dens Udseende er meget anseligt. Indskriften, der tæller 100 Runer og derover, er ingenlunde saa medtaget, som der i tidligere Tid er talt om, thi det meste kan dog læses, og, hvad der er Hovedsagen, alt væsentligt, kun med

Undtagelse af det saa vigtige Navn i 4. Linie længst til højre, hvilket saa beklageligen savnes. Læsningen i Olddansk bliver som følger, begyndende med den lille Linie længst til venstre:

ÞAU:MUÞ:KIN:

ÞURUI:AUK:UÞINRAUR AUK GUÞMU

NTR:ÞRIU.....S..KUMBL:

ÞAUSI:AIFT:GU..HIN:HUÞSKA

HAN:UAS:LANT:MANA:BAISTR:I:TAN

MARKU:AUK:FURSTR:

Til denne olddanske Text vil være svarende denne islandske:

„þau mœðgin, þurui ok Óþinkaaur ok Guþmunðr, þríu . . . . kumbl þessi eptir Gu . . hinn huþska, hann var landmanna bestr í Danmörku ok fyrstr”.

ÞAU MUÞKIN er en Begyndelse, som vækker Forventning om Indskriften i sproglig Henseende, i det disse to Ord ganske have sit tilsvarende i isl. þau mœðgin, et indholdsrigt Udtryk for „Moder og Søn eller Sønner”, hvilket i al sin Særegenhed først altsaa er et ældgammelt dansk Udsagn; þau er Intetkjön i Fler-tallet, paa Grund af, at der i det mindste er to, og Kjönsforskjellen, — det kan nemlig ikke siges om Moder og Datter. Der er paa Stenen et Hul imellem þ og V, som dog i Ordet maa følge efter hinanden, saa man maa antage, at der under Indhugningen er sprunget et lille Stykke bort af den noget skjøre Sten; heldigvis træffer det sig saaledes, at den tredie Linie strax frembyder Exempel paa en Mislighed i Stenen, eftersom det er tydeligt, at der i Ordet KUMBL har været noget til Hinder, saa der har maattet lades et Mellemlum imellem M og B. — Efter MUÞKIN følge Navnene paa Personerne, først nævnes Moderen ÞURUI, og derefter Sønnerne UÞINKAUR og GUÞMUNTR, hvilke Navne alle 3 ere bekjendte og de to første her nylig omhandlede.

PRIU, som derefter kommer, er ligesom PAU Nom., Flert., Intetkj., disse tre; det følgende er borte, men at det har været et Gjærningsord vedkommende KUMBL, tilkjendegiver selve dette Ord noksom.

AIFT er en Ændring af det sædvanlige AFT, efter, der dog mulig har sin Grund i Dialekten.

G er desværre kun Begyndelsesbogstavet af den Mands Navn, som saa stærkt her forherliges, dog maa det betragtes som vist, at den anden Rune er U og at Navnet saaledes er GURM, — der er slet ikke Plads til mere end 4 Runer, hvorved der i øvrigt kunde tænkes paa GRIM, naar ikke 2den Rune var klar. Naar denne Mand derefter betegnes som HIN (den) HUPSKA, kan det ikke fejle, at det ikke er et almindeligt Tillægsord, men at det tilkjendegiver noget særegent, nemlig vel hvorfra han var. Der er i Sønderjylland flere Stedsnavne, hvis Stamme er „Hude” (baade i Stapelholm, ved Flensborg og Aabenraa), og fra en saadan Rod kan et Skud HUPSKI saa godt være kommet, og det vilde ogsaa passe godt, at Steder, som de nævnte, ere noget langt fraliggende, thi man vilde ganske vist ikke hente en saadan Benævnelse fra den nærmere almenbekjendte Omegn. — Ved den følgende Linie er det næsten paafaldende, at det særegne A forekommer hele 4 Gange og deraf de to i LANTMANNA, „landmanna”, Ejef. i Flertallet. Den store Berømmelse, der udtales i de næstfølgende Ord, „bedste og første Mand i Danmark”, er aldeles klar, og endnu den Dag i Dag kunne vi ogsaa sige det samme uden at tages i allerstrængeste Forstand. Kun ses det ikke ret, hvad Meningen er med det foran Manna satte LANT, eftersom den ligefremme Betydning af „landmenn”, nemlig Indvaanere, Beboere, ikke synes at kunne fastholdes, da det saaledes var netop det samme, som om der stod blot Manna; Landhirðir paa Egaa- og paa Ravnkilde-Runestenen vil ikke just vejlede her, men maaske nok „bastr bumanna” paa Krageholm-Runestenen

i Skaane (nord for Ystad). Derved maa nemlig menes bosiddende og besiddende Landmænd (efter vor nu brugelige Udtryksmaade) og vel snarest de større af den Art, — og i en saadan, noget indskrænket, Betydning, turde „landmenn” staa i Indskriften her. (Til Jævnførelse skal endnu anføres, at Runestenen paa Lunda-gaard — fra Alle Helgenes forrige Kirkes Grund — har EPTIR . . . . . LANDMITR GOÞA, hvor første Ord vistnok maa være det samme som „landmenn”, der her er omhandlet, hvis ikke GOÞA giver det en noget anden Karakter¹).

I BAISTR er Al mulig blot en Ændring af den tilhørende Selvlyd (A snarest), dog vist snarere en Gjengivelse af Dialekten, der endnu i den Egn har „bæjst”. — FURSTR, første, slutter sig i Udsagnet godt til BAISTR.

TANMARKU er Hensynsformen uden Omlyd; Jællinge-Mindesmærkerne havde Gjenstands- og Ejeform.

Det er et særegent Træf, at denne Runesten har til Navnet Danmark baade Thyre og (vist ogsaa) Gorm, som ere os ubekjendte Personer.

Indskriftens Slutning (de to sidste Linier) er virkelig klar nok, og viser, at der var Udtryk og Forbilleder i det gamle, endog i Stenskriften, som Sagatidens Skjönhed og „Præcision” sluttede sig til.

¹) Sv. Egilsson anfører i sit Lexicon poet. septentr. som Betydning af „Landmaðr” ogsaa „lendr maðr”, hvilket her ypperlig vilde passe. Derved forlades dog, som det synes, det naturlige, ligesom Ujæmmelen herfor ikke kjendes, — thi „landmaðr” kan paa de anførte Steder, hvor det synes nogenlunde sikkert, staa isteden for „landsmaðr”.

Til 24. Afbildning.

Den mindre Söndervissing-Runesten.

Den opdagedes, tilligemed den næstfølgende, først 1836 af Sognepræst J. L. Rohmann (deengang i det nærliggende Tønning), skjönt de begge stode temmelig synlige i og ved Hovedindgangen til Kirken gjennem Kirkegaardsporten; uden Ophold blev der nu gjort videre Meddelelse om dem, og jeg undersøgte derefter dem begge 1838, da jeg gennemrejste den störste Del af Jylland. Der vides intet om, hvor i den nærmere Omegn disse Runestene have haft sin Plads, inden de kom til Stedet, paa hvilket de bleve sete. Stenen, der her omhandles, er ikke anselig, men den har som saadan dog en Mærkelighed ved sig, idet den er forsynet med en halv Snes „skaalformede Fordybninger“, som vidne om Stenens Anvendelse paa ganske anden Maade tidligere; det er nemlig „öjensynligt, at disse Fordybninger ere indslebne paa (nogle) Runestene, længe för man tænkte paa at riste Runer paa dem,

eftersom saadanne Skaalfigurer hyppig ses paa Dæk- og Sidestenene i Gravkamre fra Stenalderen, men maa antages ogsaa at stamme fra Bronzealderen". (Jfr. V. B.'s særskilte arkæol. Meddelelser, XIII, Nov. 1879.)¹⁾ — Höjden af Stenen, der er en rødgraa Granit, er 1 Alen 18 Tommer, største Brede er 1 Alen, Tykkelsen øverst 10 T. og nederst 11¹/₂ T. — Pladsen er ved Kirkegaardsdiget.

Indskriften er temmelig kort og Affattelsen den, som er sædvanligst, dog har den en meget mærkværdig Slutning.

Olddansken, vi her kunne glæde os ved, er følgende:

TUKI : GARÞI : KUMBL : ÞISI : IAFT : ABA : FAPUR : SIN :
UHIMSKAN : HAL :

og hertil svarer i Isl.:

Tóki gerþi kubl þessi eptir Abþa faþur sinn, óheimskan hal.

TUKI er rigtig et dansk Navn, som er hyppigt paa Runestenene, det findes saaledes paa den store Gunderup-, Gylling-, Ferslef-, Ulstrup-, Vejlbj-, ja selv paa London-Runestenen (her som 89), og endda hidrøre fra TUKI SMÍÐR baade Hörning- og Grensten Runestenen, og Oddum-Runestenen har endog TUKA TUKASUN. Tuke (Tuge) er ogsaa meget almindeligt her i Landet rundt, i hele Middelalderen, — nu have vi det kun som Tyge;

¹⁾ Exempler paa saadanne Fordybninger, der altsaa have haft sin Betydning i en fjærn Fortid, findes fremdeles paa Glenstrup- og paa Lavrbjærg-Runestenen.

derimod er Formen Toke (alle velbekjendt fra Palnatoke) ikke blevet meget brugt²⁾.

KUMBL er den fyldigere Form af Ordet fremfor det sædvanlige KUBL, — den findes ogsaa paa næstforegaaende Skivum-Runesten.

PISI, Isl. þessi, er — som sædvanlig ved KUMBL — i Flertallet, der antager flere Former.

IAFT, isteden for AFT, er vel blot en Udtaleændring, der ikke har noget med Dialekten at gjøre, som dog Tilfældet vistnok er med AFT paa næstforegaaende Mindesmærke.

IAFT styrer ABA, Navnet paa den, som Mindet her gjaldt; det forekommer ogsaa saaledes paa den store Gunderup-Runesten og paa Gjessingholm-Stenen, og er ligefrem vort gode gamle Navn Ebbe, — jfr. ved Stenderup-Runestenen foran, hvor der er talt nærmere derom og om dermed beslægtede Former,

Ordene UHIMSKAN HAL danne den nævnte meget mærkværdige Slutning, den er det nemlig derved, at „heimska hali” findes saaledes ogsaa i Edda, i Sigrðrífumál, 25. (Rasks Udg. S. 197). Her styres Ordene af IAFT i Gjenstandsformen. „Halr” er en Hædersbenævnelse for en Mand og bruges i Litteraturen kun i det poetiske Sprog, det omvendte finder netop Sted ved

²⁾ „Tóki” hører slet ikke Island til, og fra Norge mærkes ogsaa kun lidt dertil, men i Danmark har det rigtig halt hjemme i vekslede Former efter Tidernes Medfør.

„óheimskr”, der endnu er meget i Brug og siges om den, som ret er kløgtig i Modsætning til „heimskr” (indskrænket, dum). I Svensk endnu „hensk”. Edda-Udtrykket og vor Rune-stens mødes fra fjærn Tid og langvejs fra, saa meget betydningsfuldere!³⁾

³⁾ I Victor Rydbergs »Till tolkningen af Nordens äldsta runeindskrifter» — indført i Svenska fornminnes-föreningens tidskrift 2. Bd. 1875, S. 237—39 — anføres, at Björketorp-Indskriften i Bleking, som indeholder en lang Advarsel imod Uöj-brydere, har Ordforbindelsen UFALA HAL, o: úfalla hal, „olycks-menniska”; „halr”, i og for sig, har saaledes her kun Betydning af Mand, og ligeledes i Udtrykket i Hávámál „halr er heima hverr”, forsaavidt det har været et almindeligt Udtryk.

Til 25. Afbildning.

Den större Söndervissing-Runesten.

Denne Runesten er mig meget kjær fra min modnere Ungdomstid, da jeg var den første, der undersøgte den, og blev saa henført af den, at jeg strax besluttede at omhandle den i et særskilt Skrift. Jeg udgav 1839 da ogsaa »Beskrivelse og Forklaring af den Söndervissingske Runesten«, — med den almindelige Grundsætning altid ved Forklaringer nøje at iagttage Sprogfordringerne; den lille Bog fik en gunstig Modtagelse.

Om Opdagelsen o. s. v. er talt paa Bladet næst foran. I Kirkens Vaabenhus har Runestenen nu sin Plads i hele sin Anselighed, det er en graa rødkornet Granit, 2 Al. 28 T. høj, 1 Al. 11—17 T. bred og 9—14 Tommer tyk. Der er öjensynlig anvendt Omhu ved Indhugningen og Udførelsen.

Indskriften har aldeles en historisk Karakter, og i sin gode Olddansk giver den os følgende værdifulde Meddelelse:

TUFA . LÖT . GAURUA . KUBL . MISTIUIS . TUTIR . UFT .
MÚPUR SINA . KUNA HARA(L)TS . HINS . GÚPA .
GURMS SUNAR

hvilket vil være i Isl.:

Tófa löt gjöra kuml, Mistiuis dóttir eptir múpur sína, kona
Haralds hins gópa Gormssonar.

Vi faa altsaa herved at vide, hvad vi ikke vidste, at Kong Harald Gormssön (at det er Kongen, skal strax nærmere blive paavist) havde til „Kone” en „Mistivis”-Dotter, som hed Tova.

TUFA er Kvindenavnet til TUFU og forekommer ogsaa paa den store Gunderup-Runesten; i Litteraturen findes det kun nogle Gange som Navn for historisk bekendte Personer, og endda vistmere end TUFU. Siden ned i Tiden har TUFU (Tue) imidlertid været mere brugt, mindre Tove, og det har aldrig ganske tabt sig, men lever endnu den Dag i Dag (saa nærmere Opgivelser ikke behøves). Disse Navne vedkomme fortrinsvis Danmark (og Sverig).

LÖT, sædvanlig LIT, isl. lèt, „let” i vestjydsk Dialekt, er Datiden af „lade”, men her med en Selvlyd, der er omtrent vort ö, — og Anvendelsen af dette Tegn i denne Betydning gaar saaledes höjt op. Det findes ligeledes paa Hobro- og paa Vejerslef-Runestenen, og flere Gange i den Gjessingholmske Indskrift, og muligt er det ikke tilfældigt, at disse tre Stene ogsaa tilhøre forsaavidt samme Egn. LÖT afgiver fra Runestentiden Bevis paa, hvorledes e og i ombyttedes med en Lyd, der omtrent er ö, hvilket (ikke fremmedt for Islandsken) har fulgt Sproget i dets Udvikling og endnu finder Sted i Svensk og i den danske Almuedtale. Löt, der ogsaa er en svensk Afændring, forklarer uden Tvivl ogsaa den ny tilsvarende Form „lod”, hvilken vistnok har udviklet sig af den Dialektegenhed, som LÖT lader os kjende.

GAURUA, gjöre, forekommer ogsaa paa den store Jællinge-Runesten, og den alene har Ordet som her. Den fyldige Endelse UA kommer egentlig i Islandsk kun frem i enkelte Afledninger, f. Ex. atgjörvi, gjörvilegr, og Gjerningsordet er bestemt „gjöra”. AU er brugt forrest, dog ikke som Tvelyd ganske vist, kun som et fuldttonende ö, og ö i det foregaaende Ord har sikkert kun været en let Udtale, paavirket af Dialekten.

Efter at de to foregaaende Mindesmærker have givet os den kraftigere (og i og for sig) ældre Form KUMBL, kommer her nu paa ny den afkortede, KUBL, der er den sædvanligste.

Det 5te Ord MISTIUIS er ikke uden nogen Vanskelighed, ikke just ved Læsningen, men med Hensyn til det historiske Navns bestemte Anvendelse. I mit ovennævnte Skrift fra 1839 om denne Runesten, ytrede jeg „Mistirer, som jeg har sat, har Navnet vistnok været, dog maa det bemærkes, at den 6te Rune gjerne kan, som Afbildningen ogsaa udviser, være $\mathfrak{N}$; det finder ikke saa sjældent Sted, at $\mathfrak{N}$ og $\mathfrak{R}$ ” o. s. v. Denne gamle Udtalelse, som kun støttede sig til min egen Tegning ved den første Undersøgelse, maa jeg endnu fastholde med Hensyn til $\mathfrak{R}$ og $\mathfrak{N}$, efterat Indskriften senere er blevet tegnet af kunstnerisk Haand (jfr. Afb. i 2, 1 under 25) og selve dette Bogstav er taget for sig i et Gvidebillede for større Sikkerheds Skyld. Ved at se Indskriften selv kan man ikke andet strax end antage 6te Rune for $\mathfrak{R}$, først derefter — og mulig naar man har begyndt at overveje, hvad Ordet tilkjendegiver — kommer man til at tænke paa, at det ogsaa (trods den lille Bøjning af Bistaven ind imod Hovedstaven) kunde gjerne være $\mathfrak{N}$. Det gaar, kunde man sige, næsten Öjet, som det er gaaet i sin Tid i Talen, da f. Ex. (det vendiske) Bugislav i danske Kilder bliver Burislav. Naar jeg nu i Læsningen ovenfor har optaget Mistivis, er det saaledes ikke just saa meget af Hensyn ligefrem til det „Slaviske, hvor mange lignende Navne have hjemme, og hvoraf ikke faa forekomme i Forbindelse med den ældre danske Historie” (jfr. mit Skrift 1839, S. 19), men paa Grund af at vi have Navnet (hvilket jeg ikke vidste 1839), som Runestenen har opbevaret, levende hos os i 12te Aarhundrede i Formen Mistivit og Mistivint i selve den kongelige Familie. (Derom nærmere nedenfor) Med Villie undlod jeg i sin Tid nærmere at gaa ind paa de slaviske Navne, som kunde synes at ligne Runestenens, eftersom det var mig et noget fremmedt

Omraade, hvilket ogsaa viste sig at være rigtigt. Indskriften med MISTIRIS vakte i Tydskland Opmærksomhed, og 1847 blev en nøjagtig, god Oversættelse paa Tydsk af min Monografi fra 1839 ved A. G. Masch meddelt i »Jahrbücher des Vereins für Mecklenburgische Geschichte«, 12. Jahrgang — med Bemærkning af G. C. F. Lisch om, at der i Navnet maatte læses med *h*, og med Efterretning om, at der snarest maatte tænkes derved paa en Fyrste Mistevøj, der døde omtrent 1025. Dette sidste kunde man uden videre betegne som urigtigt paa Grund af Tidsregningen. I 16. Jahrgang 1850 af det nævnte Tidsskrift gjentog Lisch sin Bemærkning om *h*, men rettede (efter en Meddelelse, der var givet ham) sin historiske Efterretning derhen, at der maatte menes Fyrst Mistevøj 960—985, — og i 18. Jahrgang oplyste F. Boll, at Mistevøj 1. og 2. var en og samme Person i Tiden 967—1000; noget betydeligt i større Omfang kom altsaa egentlig ikke frem. I 24. Jahrgang 1858 gaves endelig med adskillige Henvisninger en tydsk Oversættelse af C. C. Rafns, i Ant. Tidsskrift for 1852—1854, S. 289—98, indførte »Bemærkninger om en Runesten i Danmark over en Obodritisk Fyrstinde«; derved forsøgte det at bringe noget ud af Indskriftens slaviske Navn i historisk og etymologisk Henseende, og med Urette gjordes den Bemærkning, at 6. Rune i denne lignede mere *h* end *R*, og urigtig angaves, at Mistivis var Ejeformen af Mistivi¹⁾.

¹⁾ I samme 24. Jahrg. indførte Lisch S. 194 et besynderligt »Nachtrag zu den Abhandlungen über den söndervissingsehen Runenstein«, i det han meddelte, efter et Brev fra mig af 30. Okt. 1858, som mine Ord: »Ueber den Runenstein von Söndervissing bin ich jetzt im Stande Beweise dafür zu geben, dass es König Harald ist, und dass der Name Mistivis weit später dahin gebracht ist.« — Meningen heraf kunde jo kun være den, at jeg havde erklæret, at dette Navn var anbragt paa Steinen langt senere, skjønt det skulde synes, at enhver let kunde se, at Indskriften i alt enkelt var ensartet og alt »nno tenore« udført. Det er da naturligt ogsaa en stor Misforstaaelse. Formodentlig har jeg skrevet paa Dansk, og skrevet, at Navnet Mistivis langt senere her brugtes — hvilket da isteden for gebrannt er blevet til gebracht, og her er blevet til dahin. — Paa den Maade kan man aldrig være sikker for, hvad man kan faa Skyld for, og jeg har heldigvis intet Ansvar i den Henseende.

Den sidstnævnte Mistivoj passer nogenlunde ind i Harald Blaatands Tid (videre synes man ikke at kunne komme), men, da den vedvarende Forbindelse imellem Landene var saa megen og saa venlig, var det dengang i øvrigt vel ikke nødvendigt, at Manden, som Runestenen nævner, skulde være en bekjendt fyrstelig Person. Flere hinanden lignende Former af et saadant Navn, f. Ex. Mistwi, Mistwin, Mestwyn forekomme, deriblandt ogsaa Mistuviz, som netop her bliver anvendeligt, efterat det er blevet ikke blot tilladeligt, men nødvendigt paa vor Runesten at læse MISTIUIS²⁾ paa Grund af — som ovenfor antydet — at vi have, endog ind i 12te Aarhundrede, som hjemmehørende her, „Mistuint” (jfr. Langebeks *Scriptores rerum Dan.* I. 384 og 61, a, hvor der skrives Mistuit). Saaledes hed nemlig en af Erik Ejegods Sønnesønner, en af de mange unge Sønner af Harald Kesja, som Erik Emun lod dræbe paa Sejro, ifølge den Efterretning, som er os bevaret i den lille danske Krønike, hvis Forfatter benævnes »Anonymus Roskildensis«. Sv. Aggonis har Begivenheden og ligeledes Knýtlinga med Angivelse af nogle af Navnene, men alene Anon. Roskild. har alle Navnene; denne Skribent er fra 1. Halvdel af 12. Aarhundrede og samtidig med Begivenhederne³⁾. Tælles alle Slægtled opad, dog ikke just bestemt i den Mening, at en lige Nedstamning fra TUFU fandt Sted, saa havde den unge (af Vejen ryddede) Mistuit Haraldsön som Oldefaders Oldefader Kong Harald Blaatand. Men hvorledes det end forholder sig, saa er

²⁾ MISTIUIS, som der staar paa Stenen i Ejeformen, bliver efter det oplyste ogsaa Nominativ (og ikke MISTIUIR), men jeg fortryder ingenlunde, at jeg ved 1ste Behandling strængt fastholdt i dette Ord baade Læsningen R, som uvilkaarlig stillede sig først, og Nominativ paa IR, som nærmest tilhørende. Jfr. D. G. Monrads Bemærkninger i »Fædrelandet» for 22 Marts 1840.

³⁾ Vi have ikke nogen Codex af dette Kildeskrift, saa Udgaven er besørget efter en gammel god Afskrift. I senere Tid er der dog gjort opmærksom paa en Codex i Schlesien, vistnok stammende her fra Landet, hvorom noget er meddelt af G. Waitz i »Knud Laward», 1858. Om den mulig indeholder en Variant til »Mistuint», er mig ikke endnu rigtig bekjendt.

det afgjort, at Harald Gormssön ikke kan være nogen anden end Kongen.

TUTIR, Dotter, Datter, Isl. dóttir; Skaanske Lov har f. Ex. 2. 8 „dotær”; og „totær”, netop svarende til Runerne her, findes i Vald. sæll. Lov, jfr. den Arnamagn. Udgave (ved mig) af A. Magn. 24. 4te, der er et meget gammelt dansk Haandskrift. TUTIR forekom ogsaa paa den store Skjern-Runesten.

UFT (der för er omtalt) styrer MUPUR SINA i Gjenstandsformen, som i begge Tilfælde er her aldeles regelret, „Moder sin”. TUFÅ, der nævnte sin Fader udtrykkelig ved Navn, har ladet „Moder” sætte uden videre, — det kan være tilfældigt fra Runeristerens Side, men rimeligere er det dog, at det har en bestemt Grund; maaske var Moderen død eller fraværende, mulig ogsaa ikke jævnbyrdig med Faderen.

KUNA er i Nominativ vel at mærke, som saaledes svarer til TUFÅ, som staar fjærnere i Indskriften; jfr. i øvrigt om Ordet under den lille Jællinge-Runesten. — Til KUNA svarer alt det følgende: HARA(L)TS HINS GUPÅ GURMS SUNAR, o; Kone Haralds den godes Gorms Söns, — hvilket saaledes danner Udsagnet om Tufa og Harald Gormssön i Forening.

Hvad Enkelthederne angaar, saa er jo HARA(L)TS Ejeform af det bekjendte Harald, kun er L udfaldet, som ofte i slige Tilfælde, ja det synes næsten at være blevet en bestemt Form for Navnet i adskillige Stedsnavne; Ejerne af det gamle Haraldskjær ved Vejle benævnes fra flere Tider som Ejere af „Haritskjær”, i 16. og 17. Aarhundrede er det vistnok endog stedse Tilfælde; — et Dokument af 1465 er udstædt af Christian I. fra „Harritsborg” (Haraldsborg) ved Roskilde, og der er ligeledes derfra („Haritzborg”) af 1515 et Kongebrev. — Den lille Skjern Runesten har ogsaa Navnet Harald.

HINS GUPÅ, i Ejeformen svarende til „Haralds”, „hin godes”. Snarest maa dette Tillæg betragtes som et Udtryk af

TUFA's personlige Følelser, men det er dog at lægge Mærke til, at »Anonymus Roskildensis«, som har bevaret en her meget vigtig og lige her ovenfor omhandlet Efterretning, ogsaa overrasker ved at kalde Kong Harald (netop denne Konge) „mitissimus“, jfr. i Langebeks *Scriptores* I. 375; dette er virkelig en mærkværdig Overensstemmelse med Runestenen, saa der altsaa var flere dog, som betragtede Kongen som „god“ og „mild“. Med Hensyn til GURMS maa nævnes, at Navnet forekommer i højst mærkelige Forbindelser paa den ene af de skaanske Hellestad-Runestene.

SUNAR, Ejeformen af SUN, som det hører til; i ældre Dansk holdt sig mærkværdig længe „Söner“ som Ejeform, den gamle Bibeloversættelse har saaledes Sönerens (Sönnens). Med Hensyn til de forskjellige Maader, hvorpaa HINS GUPA kan forbindes med de omstaaende Ord, ytrede Th. G. Repp sig i *Kjøbenhavnsposten* 14. Nov. 1839; dog erkjendtes den af mig givne som den naturlige.

Kong Harald opføres sædvanlig med 3 Dronninger (saaledes i *Molbechs hist. Aarbog*, I. 1845), uden at der er nogen Tova deriblandt, men i »*Series duplex (Runica)*«, udg. af O. Worm 1642, Side 4. anføres dog PORA (alene) som Kong Haralds Dronning, og der er ikke fjærneste Grund til at tvivle om Rigtigheden heraf, skjönt det vedkommende Blad i *Codex Runicus* er gaaet tabt efter O. Worms Tid, og altsaa ikke findes i Udgaven af samme (1877); Ar. Huitfeldt har da ogsaa — formodentlig efter denne Codex — opført „Thore“ som Haralds Dronning, — og endelig har Königsfeldt i 2den Udgave af »*Nordiske Kongeslægter*« taget tilbørligt Hensyn hertil, og ligefrem ytret, at Thore mulig er urigtigt isteden for Tova. Det er meget mere end sandsynligt, at det forholder sig saaledes, og at Tova er blevet misdannet til et urigtigt, noget lignende Navn. Det maa være en Kjendsgjerning, at ligesom vi fra Stenskriften, den lille Jællinge-Runesten, have Hjemmel for Thyre som Kong Gorms

„Kone”, saaledes have vi ogsaa fra Stenskriften, nærværende Runesten, Hjemmel for, at Tova var Kong Haralds „Kone”. „Tova” maa altsaa som saadan, efter lang Glemsel uforskyldt, indtage sin Plads i Historien.

Et fjærnt Sagn, dog vistnok rigtig opfattet, antyder en dunkel Kundskab om Söndervissing-Runestenene, eller den ene, navnlig vel den större, — et Sagn nemlig om, at der paa Skovsbjærg ved Ry eller paa „Himmelkollen” var en hel Kongeløsen begravet, og at det stod paa en Sten paa Söndervissing Kirkegaard, hvor denne laa, „men den har endnu aldrig nogen kunnet læse”, jfr. i T. Beckers »Orion« I. 282.

Til 26. Afbildning.

Den store Gunderup-Runesten.

I O. Wormii »Mon. Danica« er dette Mindesmærke behandlet S. 317—22, og Læsningen begynder der med „Balder”, hvorfor det er blevet i Tidens Løb i Henhold dertil meget omtalt. Denne Begyndelse var ogsaa paafaldende, skjönt det, naar man vilde ret se efter, ikke var „Balðr hinn goði”, der skulde være omtalt, ikke engang Underkongen Balder i Sælland (jfr. i Cod. Run. Bl. 93 i Rune Kongerækken), men — endnu uheldigere — efter »Annales Frisici« en saakaldet Ethelbalder, hvis Tid passede omtrent med den formentlige Kong Snio. Thi ogsaa denne sagnhistoriske Persons Navn antoges, i det der læstes SNIGUR, at staa i første Linie, og da saa Fader og Konung antoges at staa i 1. Halvdel af anden Linie, var det Resultat færdigt, at Balder rejste Stenen efter Kong Snio, sin Fader¹⁾. Eftersom 2. Halvdel af 2. Linie og

¹⁾ Ogsaa Stephanus optog i sine Notæ uberores in historiam Saxonis 1645, S. 94—95 O. Worms Afbildning af denne Runesten og benyttede den paa samme Maade.

3. Linie ere læste ganske ordentlig, er det ikke til at forstaa, hvorledes Begyndelsen er blevet læst saa aldeles forvansket uden mindste Støtte i selve Indskriften. Det var imidlertid nødvendigt at omtale det paa dette Sted, for at ikke mulig nogen, som ved Sammenligning her finder TUKI i Begyndelsen isteden for Balder, skal tage fejl. Dette være dog bemærket med Aerkjendelse af Vanskelighederne for O. Worm, som næsten ikke kunde selv tage noget i Öjesyn; men dette har desværre ofte ikke været noksom betænkt — lige ind til den nyere Tid, selv ikke af E. C. Werlauff.

Denne Runesten er iblandt de faa, der endnu i vor Tid have kunnet ses, som de vare anbragte fra først af. Da jeg 1838 undersøgte den, var den paa „sin oprindelige Plads“, — hvilket jeg udtrykkelig har anført saaledes i mine Optegnelser fra denne Rejse, — hvorved alsaar menes, at den endnu var paa sin Høj²⁾. Nu er den, formodentlig for bedre at sikres, flyttet derfra, og staar ved Indgangen til Gunderup Kirkegaard, — men en Runesten mister altid meget ved at rives bort fra sin Omgivelse, og ved denne Sten er det saa meget uheldigere, da Højen omtales i Indskriften. Det er en lysgraa Granit, den er 3 Alen 12—18 T. lang, Sdens Brede er, hvor Indskriften begynder, 1 Al. 2 T., og den anden Sides Brede er 1 Al. 4 T.; der er (skjønt O. Worm kun har 3 Linier) hele 4 Linier Skrift, og denne tæller over 100 Runer, hvilke ere 5—3¹/₄ Tommer høje.

Læsningen af Indskriften bliver, uden videre Vanskelighed, i Olddansk følgende:

2) 26de Afbildnings Overskrift, der er affattet uden Benyttelse (tilfældigvis) af de nævnte Optegnelser, maa derefter forandres lidt, da den er støttet paa Ilukommelsen.

TUKI: RAISÞI: STAIN: ÞANSI: AUK: GARÞI: KUBL
 ÞAUSI: AFT: ABA: MAG: SIN: ÞAIGN: GUÞAN: AUK:
 :TUFU: MUÞUR: SINA: ÞAU: LIGA: BAPÞI: I: ÞAUM: HAUGI:
 ABI: UNI: TUK — — A — — SIN — — AFT. SIK.

Første og anden Linie ere paa Stenen vendte imod hinanden og ligeledes 3die og 4de, — af denne sidste kan kun det anførte ses, der dog er nok til at forstaa, hvad der har været udtalt.

Den Isl. Form af Ordene vilde være denne:

Tóki reisti stein þenna ok gerþi kubl þessi
 eptir Ab(b)a mág sinn þign góþan ok
 Tófu móþur sína, þau liggja bæþi í þeim haugi.
 Ab(b)i uni Tók(a) . . . . eptir sik.

De fleste af Ordene ere allerede her tra tidligere Om-tale bekendte, derfor skal nu kun gives nogle Tilføjelser og korte Bemærkninger.

Om TUKI jfr. under den mindre Søndervissing-Runesten; paa Island forekommer ingen Tóki.

RAISTI, som her staar med Tvetyden strax i Begyndelsen, har Þ (mindre almindeligt) som paa Rygbjærg-Stenen.

STAIN, den fyldigere Form fremfor STIN, jfr. Egtved-Runestenen.

Til ÞANSI kan jævnføres SASI paa sidstnævnte og paa Rygbjærg-Stenen.

I KUBL synes det at være mindre tydeligt, om L staar sidst i 1. Linie eller først i anden, hint er dog sandsynligst.

ABA, Gjenstandsformen (styret af AFT) af ABI $\varnothing$: ABBI, Ebbe, der er omtalt ved Stenderup- og den mindre Söndervissing-Runesten.

MAG, som svarer til ABA, er det velbekjendte gamle danske Ord Maag, Isl. mágr, og betegner ikke blot Svoger, men for skjellige andre Familieforhold, her Stiffader.

PAIGN er rigtig en Hædersbetegnelse, her i en fyldig Form af Ordet, sædvanligst PIGN, ogsaa afændret endda, som i PIAGN.

TUFU er ligeledes (fortsat) Gjenstandsformen, da Mindesmærkerne ogsaa er over hende, — paa den store Söndervissing-Runesten horte Navnet ret hjemme, her skal tilföjes, at det ogsaa tilhorer Island, hvor Tófa hlíðarsól nævnes i Slutningen af Ode Aarhundrede, en Grímr Tófuson sent i 11. Aarhundrede og ogsaa i 13. Aarh. forekommer det der.

PAU LIGA, de ligge, Moderen nemlig og Stiffaderen, og þau i Intetkjön om Mand og Kvinde er saaledes rigtig iagttaget som paa Skivum-Runestenen, og ligeledes er BAPPI paa samme Maade her fastholdt, $\varnothing$: Isl. bæþi, i Intetkj., $\varnothing$: begge, jfr. „de baade” i gammel Dansk.

PAUM maa der ganske vist læses, naar man ser ret til (og i ikke stærk Belysning,) — dette er da enten i to Stavelser, i Lighed med andre korte Ords Hensynsformer, eller der er en Tvelyd, saaledes at U ikke betegner den udprægede Lyd, men en „modificeret”, som nærmer sig til PAIM.

HAUGI, Hensynsformen af det bekjendte haugr, Høj, som forekommer paa Bække-Runestenen ved Kirken og paa Horne-

Runestenen. Her i Indskriften haves altsaa, enestaaende og højst mærkværdigt, baade STAIN og KUBL og HAUGR sammen.

Det er klart, at 4 Linie indeholder et takkende Udsagn af TUKI om ABI, i det nemlig denne har „undt” (givet) „Tuke” (sin Gaard, Ejendom) efter sig, — det kan ikke ses, hvad der just er blevet givet; men det er tydeligt, at det omtrent har været det antydede.

Skjönt Balder og Snio have maattet forsvinde herfra, har dog denne Runesten ligefuldt en blivende Interesse derved, at den meddeler, at den Mand og den Kvinde, som den var til Minde om, begge laa i tilhørende Høj. Denne Høj bliver saaledes et Sidestykke — om end fra en noget tidligere Tid — til Höjen over Gorm og Thyre i Jællinge, og det synes derfor at være meget ønskeligt, at Gunderup Höjen maatte blive undersøgt med Hensyn til hvad den indeholder; men den har i hvert Fald, i Henhold til Indskriften, megen Interesse ved sig selv.

Ordene „de ligge begge i denne Høj” giver Indskriften et smukt Udtryk af Inderlighed, og have ikke noget Sidestykke paa vore Runestene, og knap nok i de islandske Sagaer; dog har Laxdøla (i 38. Kap.) „Þorbjörn ok Melkorka, þau liggja bæði í kumli í Laxárdal,” og Gísla Surss. Saga S. 91 har: „Þorbjörn ok Ísgerðr voro í haug lögð í Haukadal” (i 10. Aarhundrede).

Det er mærkværdigt, at man i Norge hele Middelalderen igjennem vedblev ofte ligesom at føre Ejendomsbesiddelse og Slægtforhold tilbage til Højalderen; saaledes hedder det i et Dokument fra 1494 „hans odhal er fra heidhnom hawg,” —

fra 1427 „Pæt sæm til hafuer leget fra heidnom haugh,” — fra 1515 „...erfdi efter sine foreldre fran heidnom haugum,” — fra 1321 „langfædr fra haugi”.

Saavidt vides, kjendes her intet til slig Tilbageforelse, navnlig saa overordentlig langt ned i Tiden.

Til 27. Afbildning.

Øster Alling-Runestenen.

Denne, smukt anbragte, Indskrift er saa kort, som vel muligt, da den blot meddeler, over hvem den er og fra hvem den hidrører, og er saaledes af den almindeligste Art, — alligevel er den dog ikke ubetydelig, thi den har, som saa ofte sker selv i saadanne Tilfælde, dog noget nyt, der ellers ikke haves. Stenen, en rød Granit, er bekjendt fra tidligere Tid, den laa dengang foran Kirkedøren, indtil den i Anledning af den ny Undersøgelse flyttedes ind i Vaabenhuset. Höjden er omtrent 2 Alen og Breden 1 Al., forneden er den 8 Tommer tyk og foroven 6 T., Runerne ere $7\frac{1}{4}$ —6 Tommer höje og have en Dybde af omtrent $\frac{1}{2}$ T.

Læsningen er aldeles ligefrem, nemlig i Olddansk:

: ÞURIR : R(I)SPI : STIN : ÞAN(S)I : AFTIR : FASTULF : MIUK

hvilken i Isl. vil være:

Þórir reisti stein þenna eptir Fastúlf mjuk.

ÞURIR er Mandsnavnet Thor, hvilket — som för omtalt — har i Isl. Formerne þórir og þórðr til Forskjel fra þórr; Navnet findes ogsaa paa tvende andre Stene, lidt nordligere, nemlig paa Glenstrup- og Hobro-Runestenen, alle disse 3 Gange er en ÞURIR den, der har rejst Stenen, noget som vel ikke saa lige er tilfældigt.

I R(I)SÐI er I ikke kommet med; ligesom S formodentlig er ndfaldet i ÞANI, i saa Fald er Ordet her korrekt, men derimod ikke, naar man vilde lade det ligefrem være det isl. þenna.

AFTIR styrer det følgende.

FASTULF er (ligesom paa den store Skjern-Sten Finnúlfr, hvilket Navn ikke engang kjendes fra Island,) en meget sjælden Sammensætning med Ulf, men forekommer dog som „Fóstolfr” sikkert, og mulig ogsaa „Fastolfr”. Ogsaa Hayes det ned i Tiden som dansk Navn, — en „conversus” Fastolf nævnes i Liber dat. Lund. vet. Tiden kan imidlertid ikke vides, da Udgaven ikke er besørget saaledes, at den er kjendelig. Fasti som Navn er sikkert dannet af Tillægsordet „hinn fasti”, f. Ex. ud fra „dróttinfasti” eller en lignende Anledning, og var aldrig ude af Brug; — saaledes er bekjendt Fasti Staverskov til Hennegaard i 16. Aarhundrede. Fasti blev ogsaa adeligt Familienavn, her skal blot nævnes Thomas Fasti til Vennergaard og Katholm.

MIUK maa staa som Tilnavn, da det staa alene for sig selv, jfr. Rygbjærg Stenen.

Disse tvende Ting ere ny, denne lille Runesten har saaledes ingenlunde ladet sig uden Vidnesbyrd.

Til 28. Afbildning.

Asferg-Runestenen

(ogsaa stundum kaldet Ejstrupstenen, efter Stedet i Sognet hvor den fandtes).

»Omtrent 1793 blev paa Ejstrup Molles Mark en Høj sløjfet og en stor Del Sten opgravne. En Bonde fra Nørbæk, som havde en særdeles Lyst til Kundskab om Fortiden, kjørte da just ad Landevejen, som løber forbi Höjen. Af Lyst til at betragte de opgravne Stene, stod han af og gik hen til Stedet. Her fandt han paa en af Stenene Skrift, som han afkopierede paa Stedet, da han kjendte Runealfabetet.« (Denne første ganske ordentlige Tegning findes i Musæet her.) Stenen blev siden flyttet ned til Ejstrup Mølle, (hvor den 1808 »løjte til Brosten udenfor Gangdören«;) 1825 fortes den hertil, jfr i Ant. Annaler 4.

Stenen er sort Glimmergranit, 2 Alen $6\frac{1}{2}$ T. høj og 1 Alen 3 T. bred, Runerne ere fra 4— $5\frac{1}{4}$ Tomme høje.

Læsningen er, paa de sidste to Ord nær — der have Vanskeligheder, saalunde i Olddansk:

ÞURGIK : TUKA : SUN : RISPI : STIN : ÞANSI : IFTIR MULA
BRUÞR : SIN : HARÞA : GUPRU (GUPUR) : ÞIN : (ÞIGN) :

Den tilsvarende isl. Text vil være:

Þorgeirr Tókason reisti stein þenna eptir Mula bróður sinn
harða góðr þign.

De fleste af Ordene ere för omtalte.

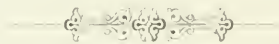
PURGIR er dannet derved, at Mandsnavnet Geirr er föjet til Gudens, der var saa kjært og derfor saa ofte blev benyttet paa den Maade for at forøge det værdige og höjtidelige. Det er at bemærke, at G her er bestemt betegnet ved en stungen Rune, og at S, i det mindste de to Gange, er udført noget tungfærdig.

MULI er det gjennem hele Middelalderen saa bekendte Familienavn Mule, (jfr. under Föyling-Runestenen og under Galtrup-Runestenen,) hvilket her, saa tidlig, staar blot som Mandsnavn, og paa vore Runestene alene her.

HARÞA kommer temmelig ofte for i denne Form, svarende til Isl. harða, (nu harðla), — er et forstærkende Udtryk.

GUÞRU ÞIN volder Vanskelighed; som det staar betyder det ingenting, og for at bøde derpaa er det — som i Læsningen antydet — antaget, at der i GUÞRU var en Omsætning for GUPUR (ihvorvel det sædvanlige vilde være GUPR), og at G var udfaldet i ÞIN foran N; ÞIGN (isl. þegn) er en Værdighedsbenævnelse, (— og Ordene, i Nominativ nemlig, staa i „Apposition” til PURGIR) — formodentlig hidrørende fra Indhuggeren.

Efter Beretningens Ord er Runestenen opgravet af Höjen; tidligere vilde man have været fristet til at tro, at den dog havde været paa Höjen, men efter som Forholdene vare ved Snoldelef-Runestenens Fremkomst, kan man ikke tvivle om Rigtigheden, og den Udsigt paatvinger sig, at maugen Runesten efterhaanden kan komme frem ud af Höjene. — Jfr. i 1. Afd. Side 14.

Til 29. Afbildning.

Den store Aarhus-Runesten.

I 1850 imod Slutningen af Januar fik man her Underretning om, at der var opdaget en Runesten, — det er sjælden at sligt spørges i Vintrens Hjærte —, og det i Staden Aarhus, som før har givet os flere. Ved at rydde Grunden for hvad der hørte til den gamle Vandmølle, bygt 1581, — (»man har i gamle Dage kunnet sejle af den liden Aa, som nu gaar til Aarhus Mølle, ud i Havet«, jfr. D. Atl. 4, 211,) fandtes 3—4 Alen nede en »aldeles utildannet«, formodentlig hidført stor Sten med flere Sider Runer. Det er en mørk rødlig Granit, 2¹/₂ Al. høj med en Brede af 18—20 T., med en stor Indskrift paa hele tre Sider. Denne er vigtig, men indeholder dog mindre, end man skulde vente, dels paa Grund af at 1. Side er blevet optaget af de fire Mænds Navne, der have rejst Runestenen, dels paa Grund af at en Linie paa anden Side er meget beskadiget. Efterat det nemlig paa Stenen er tilkjendegivet, over hvem Mindesmærket er, fortsættes om ham i Sdens 3. Linie, men kun det forreste, IAR UAR og det sidste, (vistnok) TUPR, er tydeligt, og desværre aldeles ikke hvor han faldt, eller med hvem (hvilken Konge) han var, — noget der maatte ventes med Hensyn til Slutningsordene om Kongeslaget, som foranledigede Mindet.

Olddanskens Læsning er ligefrem, (1. Side) : GUNULFR : AUK : AUGUTR : AUK : ASLAKR : AUK : RULFR : RISÞU — (2. Side) STEN : ÞANSI : EFTIR : FUL : FELAGA : SIN : IAR : UAR . . . TUÞR, (3. Side) : ÞA : KUNUGAR : BARÞUSK — den isl. Text vil saaledes være: »Gunnúlfr ok Eygautr ok Aslákr ok Rólfr reistu stein Þenna eptir Ful felaga sinn, er uar . . . tauðr, þá konúngar börþusk«
o: da Konger sloges.

De 4 Navne ere bekjendte fra Litteraturen ellers, — Gunnúlfr findes som Navn paa 3 Landnámsmenn osv., AUGUTR er vistnok svarende til Isl. Eygautr, Aslákr og Rólfr ere almenbekjendte, men derimod har Isl. og Litteraturen intet, der svarer til FUL, hvilket imidlertid er meget tydeligt her i Stedsnavne, saaledes i Fulbro (ved Himmelbjerget og i Angel), Fulstofte i Skaane (jfr. i Ann. for nord. Oldk. 1844—45, S. 277—82).

KUNUGAR er ligefrem Flertallet, „Konger“, af Konungr, men det er eneste Gang dette her forekommer.

BARÞUSK er en prægtig Passivform af Datiden i Flertallet af „at berja“, slaa.

„Da Konger sloges“ i Indskriften stiller en Begivenhed frem for os, som vi ikke kjende noget til. Der kan jo have været flere saadanne i den senere Halvdel af 10de Aarhundrede, — det synes dog at ligge nærmest at tænke paa noget af det, som kong Harald Gormssön havde at udføre, inden han kunde lade sætte om sig paa den store Jællinge-Runesten, at han „vandt sig al Danmark“.

Til 30. Afbildning.

Runestenen i Aarhus Frue Kirke, hvorpaa „Hedeby”.

Den kom først frem i „Additamenta” (1645) til „Mon. dan.”, da den tidligere var O. Worm ubekjendt, skjönt den var i hans Fødeby. Senere forsvandt den imidlertid og betragtedes som tabt, indtil den uvæntet for nogle Aar siden opdagedes paa ny i den — indre Havn ved Aarhus! Det er en blaagraa Granit, 1 Al. 11 T. høj, 23 T. bred, 18 T. tyk, Bogstaverne ere 7—4 Tommer høje. Som det ses er Stenen ubarmhjærtig tildannet i sin nuværende Form for at kunne indpasses paa et bestemt Sted, (og endog ikke saa langt ind i Middelalderen havde man ikke saa sjælden Brug for Mindestene til Bygninger;) det kan tydelig ses, at der er aflugget mindst 1 Tomme saa vel paa højre som venstre Side, hvorfra Indskriften begynder.

Derved er det altsaa blevet Tilfælde, at der af 1. Linies første Ord kun er det sidste Bogstav R tilbage; det næste Ord er helt, men derefter mangler formodentlig „rejste eller satte”; i 2. Linie (modvendt) er i 1. Ord kun et N tilbage, vistnok Slutningen af „Sten”, det næste Ord er helt, hvorefter igjen afbrydes, og det synlige svarer uden Tvivl til det første der ses i 3. Linie (modvendt), nemlig noget af et R, Resten ganske vist af et „efter”

i en længere Form, det næste Ord er tydeligt, men sidst i Linien er der intet; af det første i 4. Linie (modvendt) er der kun et S, mulig det sidste af et „ias”, da det følgende fremstiller sig som nær p tau, og 5. Linie (modvendt) har da indeholdt Resten p af Ordet og formodentlig at til, foran det sidste saa tydelige Ord.

At læse i stræng Forstand bliver da kun: ÞIGSLA (i 1. Lin.), og — foruden ÞANSI i 2. Lin. — OMUTA (i 3. Lin.), og HÍPABU endelig (i 5. Lin.).

ÞIGSLA maa betragtes som et Tilnavn — af ikke just ganske tydelig Beskaffenhed.

OMUTA er Navnet, OMUNTI med N udeladt foran T, paa den for hvem Mindesmærket er sat, styret af „efter”; Islands Landnáma har ogsaa Aumundr, og det forekommer ogsaa endda, jfr. Oumuta paa Sjöring-Runestenen.

HÍPABU er det gamle, vigtige Sted ved Slien, og vi have saaledes her en kjærkommen Parallel til den slesvigske Runesten med HAIÞABU, som jeg derefter kaldte Hedeby-Runestenen. Denne er omstændelig omhandlet i 1. Afd. S. 141—189, saa der intet er at føje til her. At denne Indskrift er saa ilde medtaget, falder næsten bort, da den bringer os HÍPABU saa godt og sikkert. Det kan ikke vides, hvad det er for en Begivenhed, der sigtes til, — mulig er det den samme, der foranledigede Hedeby-Runestenen.

Til 31. Afbildning.

Runestenen fra Aarhus Frue Kirke,

nylig opdaget (nu i Latinskolens Gaard).

Der har ret været Runestene at tage til, da denne Kirke med Tilbehør opførtes.

Ligesom den næstforegaaende er, mærkeligt, nok ogsaa denne kommet frem (men i den seneste Tid) i Aarhus Frue Kirke, og efter O. Wormii Mon. dan. 277 har der för endda i Kirkens Omgivelse været en 3die. Denne Sten har en anselig Rejsning, og en Indskrift i en eneste lang Linie; det er en Granit 3 Alen 7 T. lang og $\frac{3}{4}$ Alen bred, og med Bogstaver af $7\frac{1}{4}$ — $6\frac{1}{4}$ Tommers Højde.

Læsningen afgiver følgende i Olddansk:

KITIL : RISPI : STIN : PANSI : UFTIR : IN)GA : FAPUR : SIN

og i Isl. tilsvarende:

Ketill reisti stein þenna eptir Inga föður sinn.

KITIL, Ketil, er det endnu, i Formen Kjeld, brugelige Mandsnavn, jfr. paa Bjolderup-Stenen i 1. Afd., — og med Hensyn til det øvrige er der kun Anledning til at berøre, at UFTIR er en sjældnere Afændring; det styrer Inga, Mandsnavnet Ingi,

Inge, hvilket paa Stenen er tydeligt, kun er N ikke medtaget, da Pladsen blev knap.

Hvor kort end Indskriften, skjönt den er hel, er, — og hvor meget den end er i den almindeligste, „traditionelle”, Affattelse, giver den os dog i sidstanforte, i Inga, et Navn, som kun har været lidt brugt i Danmark, — dog kommer det ogsaa frem i Stedsnavne, f. Ex. Ingstrup, hvorimod Ingeborg altid har været almindeligt. Paa vore Runestene findes Ingi ellers ikke.

Til 32. Afbildning.

Runestenen (mindre Brudstykke kun) i Aarhus,

opdaget 1847 i en Stentrappe i Latinskolen.

Efterat den store Aarhus-Runesten er omhandlet, og ligeledes de to som ere komne frem i Frue Kirke sammesteds, skal endnu omtales en 4de, der ogsaa findes i Staden Aarhus, for at disse fire her kunne være sammen, (skjønt den fjerde, som kun er et mindre Brudstykke, ellers skulde som saadant have haft Plads længere fremme). Det er en lysgraa Granit, 1 Al. 14 T. lang og 11 T. tyk, men i det mindste Halvdelen mangler, saa der er kun to Navne og lidt til tilbage; i nederste Linie staar ASGAIR, det velbekjendte og navnlig paa Island meget brugte Ásgeirr, hvorefter følger i samme Linie BIAR — — — Begyndelsen til en nærmere Bestemmelse af Navnet, formodentlig at udfylde til Bjarnar, Ejeform af Björn; i øverste Linie staar tydelig SIALNAR, hvilket snares maa antages at være Navnet paa den, over hvem Mindesmærket er sat, — det er i øvrigt ubekjendt, dog kan det vistnok skjønnes at være tilstæde (som ofte i saa-

danne Tilfælde) i Stedsnavne. I Syellenstorp (ihvorvel det nu kaldes Fjellenstrup) ved Søborg er sikkert Sjalnar (Sjelner, Sjeller) skjult.

Der vides intet om, hvor disse 4 (5, jfr. S. 97) Runestene oprindelig høre hen, men det er dog ganske mærkeligt, at saa mange have været anvendte og saaledes nu ere samlede i samme Stad.

Til 33. Afbildning.

Aars-Runestenen, „Valtokes Varde”.

Da jeg 1838 rejste Jylland forsaavidt rundt for at undersøge Runemindesmærkerne, vidste jeg, at der i det mindste var et, eller flere, i Aars. Det var bekjendt fra »Liber Monumentorum Danicorum sive de Monumentis Danicis auctore Johanne Mejero, qui monumenta Danica Olai Wormii partim emendat partim locupletat« (i det st. kgl. Bibl. i den gamle Mss. Saml. 2371 4te). Mejer omtaler deri bestemt to Stene i Aars, af hvilke dog den enes Indskrift angives at være udslettet, og af den andens gives et forvirret Omrids, som imidlertid tydelig kjendes at være den nu tilværende Indskrift der, som begynder med STIN. 100 Aar efter gik denne Efterretning over i Pontoppidans Marm. Dan. 2, 231, uden at noget væsentligt tilføjedes; ogsaa havdes en Tegning af samme fra S. Abildgaard, og en noget derfra forskjellig, som henføres til Klevenfeldts Samlinger; ligesom der ogsaa efter Oprettelsen 1807 af Kommissionen for Oldsagers Opbevaring gjordes Indberetning til denne derom. Efter alt dette var det dog ikke muligt sikkert at vide, hvordan det forholdt sig med Aarsindskrifterne, og først ved min Nærværelse der paa Stedet 21.-22. Avg. 1838 kunde jeg faa Rede derpaa. Jeg forefandt to Stene, den ene liggende paa Kirkegaarden temmelig nedsunket, den anden i Vaabenhuset; hin befandtes ikke have nogen Skrift, den anden var derimod Runestenen, — det var endnu bestandig den

samme Indskrift, som de ældre havde og som jeg nu omsider fik rigtig læst. Jeg væntede næsten, at der maatte findes en Indskrift paa den anden Side, og det befandtes ogsaa at være Tilfælde, da Stenen blev oprejst. Denne, som för ikke var blevet ænset videre, skjönt der i det mindste var blevet noget meddelt om den 1822 (hvilket senere erfarede her), er det, der begynder med OSUR. Paa det behageligste overraskedes jeg ved at se, at det ikke var, som ellers undertiden, en ældre og en yngre, men derimod en (formodentlig) ganske samtidig og sammenhørende Indskrift af en höjst mærkværdig Beskaffenhed, i det Indholdet af den første Side, OSUR osv., gjentoges og ligesom videre udfortes, paa den anden Side, med STIN osv., i Versform.

Fin Magnúsen indførte, ogsaa efter nogle Meddelelser fra mig, en Undersøgelse af dette Mindesmærke i Ant. Tidsskrift f. 1843—45.

Aars-Runestenen „i Himmelland" har altsaa en prægtig Indskrift paa hver Side af Stenen. Dens Plads er nu i Vaabenhuset; det er en rød Granit med en meget ujævn og ru Overflade, (især er det Tilfælde paa den anden Sides overste Parti omkring Rundingen); Höjden er 2½ Alen, Breden 1 Al. 3 T. og Tykkelsen 12—14., og Runerne ere lidt over eller under ¼ Al. høje.

Den olddanske Læsning, som Indskriften byder os paa første Side, er denne:

OSUR : SATI : STIN ÞANSI : AFT : UALTUKA : TRUTIN. SIN
som i Isl. vil være:

Össur satti stein þenna eptir Valtóka dróttin sinn.

Den anden Sides Læsning er som følger:

STIN : KUESK : HIRSI : STANTA : L( )NGI :

SAR : UALTUKA. UARÞA. NEFNI

og hertil vil den isl. Text være:

Steinn kveðsk hirsí standa lengi, sá er Valtóka varþa nefni.

Første Side. OSUR er det bekendte isl. Navn Össurr; det kan ikke ret vides, hvilken Lyd det er, som O her har, snarest vel en Ændring af A, — Navnet have vi som Asser endnu.

VALTOKA er det ofte her forekomne Navn Toke, sammensat med Val, hvilket ikke sjælden bruges saaledes for ligesom at forstærke Navnet, hvortil det føjes, — Exempler fra Isl. ere endog som Kvindenavne Valgerðr, Valbjörg, Valdíss, og Mandsnavnene: Valbjörn, Valbrandr, Valgarðr, Valgautr, Valþjófr, (men Valtóki forekommer ikke).

TRUTIN, isl. dróttinn, ligefrem Drot, Herre, — ovenfor paa den store Skjern-Runesten havdes Ordet sammen med „hinu fasti” som Tillægsord, saa udtryksfuldt „drotfast”.

Paa den anden Side indføres Stenen talende, smukt i det gamle „Fornyrðalag”, saaledes:

„Sten(en) siger sig (for) Herse(n) at) staa længe,

den (Sten) som (man) Valtokes Varde (maa, skal) nævne”.

KUESK er en lige saa prægtig Passivform, som BARÞUSK paa den store Aarhus-Runesten, — Runen A, der er brugt til at betegne Selvlyden, maa her gjengives ved E (som endnu ikke havde nogen særskilt Rune), thi „Stenen sagde sig” ikke, men „siger sig vedvarende” at staa, altsaa er det ikke Datidsformen.

HIRSI er Hensynsformen af det fra Norge (og Sverrig) saa velbekjendte „Herse”, ”HIRSIR” have vi her for første Gang som vidnende om den samme Benævnelse (og formodentlig ogsaa samme eller lignende Stilling) i Danmark; det var ogsaa alene fra Runestenene vi have faaet Kundskab om, at de paa Island ifølge Sagaerne saa betydningsfulde „goðar” ogsaa havde haft sin Tid i Danmark, hvorpaa 1. Afd. har frembudt flere Exempler, jfr. S. 337—38.

Hvad LNGI betyder, skal man ikke soge langt borte, som man för har gjort, — det er „lingi, lengi, længe” med (som oftere) I i Indskriften bortfaldet foran N.

SAR er SA ER, "sá er", den som, — saaledes formet, at det er kun blevet et Ord.

UARÞA er isl. varþi, og ogsaa endnu ligefrem i Dansk en „Varde“, — et Mærke (kan man vel sige), stærkt fremstaaende, hvilket kan være dels en Naturgjenstand, dels en eller anden tilvejebragt, eller ved Kunst tildannet, Ting, der kan svare til det forskjellige Öjemed.

Med NEFNI forholder det sig som med KUESK, at A Tegnet nemlig staar for E, da et Slags Optativ her er nødvendig af Gjerningsordet isl. „at nefna“, nævne. Styrer UARÞA.

„Valtokes Varde“ her er eneste Exempel paa, at et Rune-mindesmærke vistnok har i Samtiden, af selve Ophavsmanden til det, faaet en egen Benævnelse, hvorved det kjendtes sikkert fra alle andre. Det er ret en Glæde at faa dette Navn igjen, efter saa lang Tids Mellemrum, fremdraget og hævdet!

(S. Bugge har i Tidsskrift for Filologi, 1866—67, omhandlet denne Runesten.)

Til 34. Afbildning.

Egaa-Runestenen.

Da E. C. Werlauff i 2det Bind af »Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed«, 1833, skrev om denne Runesten, manglede det øverste Parti af den, hvilket ved et mærkeligt Tilfælde kom frem paa dens oprindelige Plads længe efter Opdagelsen, og kom her, hvilket jeg godt erindrer, en Tidlang efterat Stenen var kommet hertil.

Der manglede dog endnu et meget lille Stykke, hvilket ikke har nogen Betydning, og under selve Savnet af det store Stykke kunde man ret godt skjønne om det meste af det, samme indeholdt, — kun ikke om hvad der fulgte efter det sidste S i første Linie, og det mærkelige Tegn øverst paa Stenen var jo aldeles nyt.

Den blev forefundet i et Gjærde i Egaa By, men var för opdaget, fremdraget oprindeligt fra en stor Banke, Brobjærgbakke kaldet.

Det er en grov, lysrød Granit, 2 Al. 4 T. høj, 1—6 T. bred og Runerne ere fra $3\frac{1}{2}$ — $8\frac{3}{4}$ Tommer høje.

Læsningen af Indskriften er i Olddansk saalunde:

ALFKIL : UK : H(A)NS : SUNIR × RISÞU : STIN :

ÞANSI : IFT :

MANA : SIN : FRINTA : ÞANS × UAS : LANTIRÞI :

KITILS : ÞIS :

NURUNA :

og Isl. saaledes:

Alfkell ok hans synir reistu stein þenna eptir Mána sinn frænða,
er var landhirðir Ketils hins norræna.

ALFKIL er Navnet isl. Ketill sammendraget paa Grund af Sammensætningen med Alf, hvilken bruges oftere, saaledes have Alfráðr, Alfgeirr — Alfdíss, Alfgerðr, Alfríðr, Alfbíldr, Alfný.

UK, isl. ok, var ogsaa paa den store Skjern-Runesten, U maa her være for Lyden O, den sædvanlige Form i Runer er AUK.

HNS er „hans”, med A bortfaldet foran N.

SUNIR er Flertallet Sønner, Entallet er som bekendt SUN, isl. Flertal synir.

MANI førtes som Tilnavn af en bekendt islandsk Mand för Aar 1000, her er det blot som Navn, — er temmelig almindeligt fra Island, en Hólmgöngu Máni nævnes i Landnáma. (Styres her af IFT.)

FRINTA, styres ligesom MANA i Gjenstandsform af IFT, I er for Lyden E (Æ); Tirsted-Runestenen — her som Tillæg til 41 — har ogsaa dette Ord, men med Runen for O isteden for I.

PANS er usædvanligt, men utvivlsomt isl. þann es, o: den som, i det de to smaa Ord ere sammendragne til et; der er nogen Lighed mellem dette og den af PAH paa den store Skjern-Runesten givne Opløsning, og det kan vel siges, at denne ligesom faar nogen Bekræftelse ved PANS her.

LANTIRÞi staar for LANTHIRÞI, ordret Landvogter, o: den som vogter, tager vare paa Landet, det vil sige vedkommende Landejendomme. Da det er Nominativ, skulde man have væntet LANTHIRÞIR, som da ogsaa læses paa Ravnkilde-Runestenen.

PIS, isl. þess, Ejeformen svarende til Kitils, — Isl. vilde det være, ikke som her af þat osv., men af hinn, altsaa hins.

I NURUNA haves Tillægsordet til Norvegr, Norge, hvilket Lands Navn havdes paa den store Jællinge-Runesten i Gjenstandsformen NURUIAG, — det første U er i begge Tilfælde O, men om det andet U kan det maaske ikke just saa lige i Ordet her bestemmes, hvilken Selvlyd det tilkjendegiver; den isl. Form er norrønn, norsk, og der er intet til Hinder for, at det samme skal være antydet her, da Ø ikke har nogen bestemt Rune.

Det lille Tegn øverst paa Stenen angaaende, som skiller sig saa tydeligt frem, da har jeg for troet, at det var noget særegent, hvorom det ikke var let at have nogen bestemt

Mening, — men ved nu ret at lægge Mærke til Skilletegnet efter PANS synes det mig, at baade dette Tegn og det øverst staaende ere forsaavidt ens, og at altsaa det øvre ogsaa kun er Skilletegn, efter SUNR nemlig; dog er det øvre lidt større og mangler Halvdelen, som er gaaet tabt med det manglende lille, ellers ubeskrevne, Stykke af Stenen. (Det lille Korstegn maa antages at være senere anbragt.) Kolind-Runestenen bruger endog overvejende dette Skilletegn, og Punkter kun i mindre Omfang.

Til 35. Afbildning.

Ferslef-Runestenen.

Det har længe været bekendt, at den var til, og jeg erindrer endog at have set en Efterretning fra Viborg derom iblandt Arnamagnæana; ogsaa var dens Plads forhen, i den indre Side af Kirkens Mur, saadan at Skriften — om end for en Del til-dækket — væsentlig var synlig og tildrog sig Opmærksomhed. Den er nu udtaget, for at den kunde ses hel, men der mangler dog lidt, hvor Indskriften begynder, nederst til venstre, — foran UKI er nemlig en lille Hage synlig, der aabenbart er Resten af Tværestregen i T foran UKI, og efter SUN fattes sikkert Punkterne. Stenen er en rødgraa Granit, har en Længde af 2 Al. 9 T. og en Brede af $\frac{1}{2}$ Al.; med Hensyn til Runerne, 4—5 T. høje, er at bemærke, at S har en helt nedgaende Hovedstav overalt.

Læsningen (begyndende naturligt med TUKI) er ligefrem i Olddansk denne:

(T)UKI : SATI : STIN : ÞANSI : AFT :
: OSTA : SUN : SIN : LUTARIS : SUN

og Isl. saaledes:

Tóki satti stein þenna eptir Osta son sinn, Lutaris son.

Alt er saaledes i den simpleste Form, og alle Ordene ere bekendte, kun ej de to Navne i 2den Linie.

OST1, styret her af AFT, forekommer som OST i Sönderjylland omtrent 1400, (og Navnet Oster bekjendt f. Ex. i 17. Aarh. staar formodentlig i Sammenhæng dermed;) tilsvarende er Kvinde-navnet Osta (Asta).

Ordene LUTARIS - SUN kunne, som de staa, ogsaa være som en Gjenstandsform, men paa Grund af de foregaaende Ord i Linien, er det jo klart, at de ere i "Apposition," til TUKI, og at det var ham, der var LUTARIS SUN; en lignende langt hen i Indskriften kommende Tilføjelse til Navnet, hvormed der er begyndt, kommer undertiden for, saaledes paa Kolind-Runestenen.

Hvad LUTARIS i øvrigt angaar, da fremstiller det sig jo vel som Ejeformen af LUTARIR, det har dog fremmedt Udseende og er vistnok ellers ubekjendt i vore Lande; da det imidlertid er saa tydeligt og bestemt i Indskriften, tør man vel antage, at dette Navn hører os til og er Stammen til Stedsnavne som Loderup paa Morsø og i Skaane, (Loderers-Løders-Torp) — Lyderslef er ogsaa et nærliggende Navn.

S. Bugge har i Aarbøger for nord. Oldk., 1870, S. 193, ytret sig om Navnet Lutaris.

I Pontoppidans *Marmora Danica*, 2, 232—33 (1741) vides god Besked, alt for god, om Ferslef-Runestensens tidligere Plads og Forhold, — kun ere disse Efterretninger dannede i god Tro.

Til 36. Afbildning.

Flejsborg-Runestenen.

Den første Meddelelse om dette Mindesmærke fik jeg 1851 fra Arkitekt Bindsböll, som paa en Forretningsrejse havde at gjøre med det som nyopdaget, og tidligere har det vistnok ikke været omtalt nogensteds. Nogle Aar senere, 1862, gav Pastor A. Fabricius, dengang i Ranum, mig god Oplysning paa et Spørgsmaal med Hensyn til 1. Ord i hver af Linierne. Stenen er en rødkornet Granit, den er 2 Alen 12 T. høj, paa det bredeste 21 T. og 10 T. tyk; dens Plads er i Kirkens Vaabenhus.

Indskriften er af ganske almindelig Art, - frembyder forsaavidt intet mærkeligt, og giver denne olddanske Læsning (i det sidste Bogstav i 1. Ord betragtes som et mindre heldigt L, og sidste Bogstav i 5. Ord som en tilfældig Fejltagelse isteden for N):

ÞURKAL : SATI : STIN : AFT. SU(I)N : FA ÞUR : SIN
hvilken Isl. vil være:

Þorkell satti stein eptir Svein föður sinn.

I det 1. Ords 5te Bogstav vilde I ligge nærmere, da Endelsen er kommet fra Ketill, men der er vel nærmest tænkt paa Lyden e, og den gjengives paa gammel Runevis godt ved A.

Det første Ord i 2den Linie har kun 3 Runer, og den sidste af dem er kun tydelig som Hovedstav; dog turde der være en Tværfordybning, saaledes at N bliver den 3die Rune, og Læsningen, som antydet, SUIN (med udeladt I foran N). Mandsnavnet SUIN (isl. Sveinn) er det ganske godt at faa paa denne Maade fast fra den egentlige Runestensalder, da det ligesom tilfældigt kom ind i Kongefamilien¹⁾ og blev der længe, og ogsaa ellers har været og er i Brug. Ligefrem i den nyere Form „Sven” findes det i Runeindskriften i Øster Brönderslef (her som 80) i Vendsyssel, fra Slutningen vel af 11te Aarhundrede, altsaa 100 Aar omtrent senere, — hvilken Indskrift er en mærkværdig Amindelse om Kirkens Optørelse der paa Stedet, (endnu for os synlig i den gamle Skrift).

¹⁾ I Norge forekommer Navnet ved denne Tid enkelte Gange, dog ikke saa lige hidrørende fra Kong Sven Haraldsön.

Til 37. Afbildning.

Glenstrup-Runestenen.

Den har med Hensyn til ydre Medfart en egen Historie at opvise. Iblandt de mangfoldige jydsk Runestene, som 1652 indfordredes til Kjøbenhavn ved kgl. Befaling til alle Lensmændene, var ogsaa denne, og Befalingen er ved den Tid blevet udført for sammes Vedkommende, — men den er nu den eneste tilbageværende af dem, der indsendtes. De vare her, besynderligt nok, ikke Gjenstand — længere hen i Tiden — for nogen Omhu, og forsaavidt de ikke vare tabte ved Vanrøgt för, skete det i og ved Kjøbenhavns store Ildebrand 1728. Hvad der i det hele var, blev 1807 fra Trinitatis Kirkes Omgivelse sat ind i Opgangen til Runde Taarn paa en god Plads, og paa denne har jeg set denne Runesten, som strax tiltaler ved en smuk og ret anselig Form og vel anbragt Indskrift, daglig i hele 28 Aar. Den, fremfor nogen anden, er mig en gammel Bekjendt, der stadig har talt til mig.

Stenen har en Højde af 2 Alen og en Brede af $1\frac{1}{4}$ Al. og frembyder følgende ganske jævne Indskrift i Olddansk ligefrem:

. : ÞURIR : RISPI : STIN : ÞANSI : IFTIR : GUNAR :
 FAPUR : SIN :

og Isl.:

Þórir reisti stein þenna eptir Gunnar föður sinn.
 (Alt vil være bekjendt.)

Anm. Ved Horne-Runestenen er allerede anført, hvilke Runestene, der indfordredes 1652 fra Koldinghus, Riberhus og Lundenæs Len, — alle de øvrige indfordrede fra Jylland, som vare mange, skal der siden gives en Liste over.

Til 38. Afbildning.

Gylling-Runestenen.

Dette Mindesmærke er først kommet frem i den nyere Tid, nemlig 1841. Under Sognefogdens Lade i Gylling By »fandtes indlagt en Sten, hvorpaa noget sagdes at være indhugget; paa min Begjæring (skrev Kapellanen der til mig) lod Sognefogden Stenen tage ud fra det Sted, hvor den laa, og det befandtes da, at de paa samme indhuggede Karakterer vare Runer«. Tidligere havde den ligget udenfor Ladedøren, og blev da meget betraadt; hvorfra den var kommet i Gaarden, vidstes ikke, men i 50 Aar havde den været der. Nu har den sin Plads i Vaabenhuset, — et Sted der i det hele afgiver en god Plads til Opbevaring.

Stenen er 2 Al. 5 T. lang, 1 Alen er største Brede, det er en lysgraa Granit og Runerne ere 5—6 T. høje.

Den giver os følgende olddanske Indskrift:

TUKI: ÞURGISL: SUN: REIST: STAIN:
PANSI: AFT: RISBING: SIN: BURUÞUR (þ: BRUÞUR)
GUPAN: — — —

I Isl. vil den være at gjengive saaledes:

Tóki Þorgilsson reist stein þenna eptir Risping sinn bróþur
góþan — — —

I Navnet ÞURGILS og ÞURGISL er dette det oprindelige. Runerne tæt efter, som begynde med R, ere — med Undtagelse af S — udslidte, men der er kun Plads til 5, altsaa er Ordet ikke REISTI, derimod REIST, "indristede", ligesom paa Egtved-Runestenen.

RISBING, styret af AFT er Gjenstandsform af et Mandsnavn „Rispingr" vistnok, der mulig ellers ej forekommer, men har intet usædvanligt ved sig; paa Langeland haves et Stedsnavn „Ristinge", hvilket ligger nær.

I BURUÞUR, der ser saa ukjendeligt ud, har kun U skudt sig frem til at blive (uvedkommende) ogsaa det andet Bogstav, saa det staar her 3 Gange isteden for 2 — BRUÞUR skulde der staa.

Det sidste Ord er meget utydeligt, — da dog R (eller U) vistnok findes der, er der kun 3 Bogstaver, af hvilke det sidste synes at være G; men det, der staar forrest, giver ingen Anledning til at tænke paa en Sammendragning af det sædvanlige TRIG (Dreng), som ved næstfølgende Runesten.

Til 39. Afbildning.

Hjermind-Runestenen.

Er allerede bekjendt fra O. Wormii Mon. Dan. og laa dengang paa Hjermind Mark, men sagdes at være bragt derhen fra en Høj, Runchöjen, i Nærheden. Efterat have været forsvundet blev den fremdraget ved den, 1860 afdøde, ærværdige H. Bjerregaard, som 1798—1857 var Sognepræst i Hjermind (med Le og Hjorthede) og i hele den lange Tid var meget virksom paa mange Maader for Pastoratet og Omegnen, (ogsaa ved sine store Plantninger, hvilke han begyndte saa tidlig, at han, 1838, havde Bjælker i sin Stue af Træer, han selv havde plantet.) I sin første Embedstid anstillede han strax forgjæves Undersøgelser om Runestenen, indtil han traf en 50aarig Mand i Hjorthede, som fortalte, at han som Barn havde leget omkring en Sten i Hjermind med „Krimskrams” paa; Stedet kunde han betegne, man grov og fandt 1 Alen under Jorden — Runestenen. Den blev nu flyttet til Præstegaardens Have, hvor den staar endnu og tager sig i sin Anselighed godt ud. Det er en rødagtig Granit, dens Højde er $3\frac{1}{2}$ Alen, Bredden $\frac{3}{4}$ Alen, Gjennemsnit $1\frac{1}{2}$ Al., Runernes Højde er 5 Tommer.

Indskriften er meget tydelig og Læsningen i Olddansk ligefrem denne:

PULFR:RISÞ:STIN:ÞANSI IFTIR:RAÞA BRUÞUR: SIN:
HARÞA GUÞAN:TRIG

og i Isl.:

Þólfr reisti stein þenna eptir Raða bróður sinn,
harða góðan dreng.

ÞULFR er omstændelig omhandlet i 1. Afd. S. 148—149; Navnet kjendes ikke fra Island, men brugtes temmelig meget i Danmark, i Middelalderen dog i Formen „Tholf”, — fra dette Mandsnavn skrive sig Stedsnavnene Tulstrup og Tolstrup, og det er ganske mærkeligt, at der i Nærheden af Runestenens oprindelige Plads ligger en By Tulstrup (i Hjørthede Sogn) tæt ved den forbi- løbende sejlbare Gudena. Der er vistnok en Forbindelse, i det mindste middelbart, imellem sidstnævnte Bynavn og Runestenens ÞULFR.

RAÞA, styret af IFTIR i Gjenstandsformen af RAÞI, der nok ellers ikke forekommer, jfr. dog Rimsø-Runestenens vistnok beslægtede Navn AINRAÞI; Mandsnavnet HRAÞI kjendes netop fra Island.

Denne Runesten har den særegen Mærkelighed, at der paa Bagsiden er udhugget en Skibsfigur, som jo vistnok har nærmere Hensyn til den ene eller den anden af de nævnte to Mænd. Paa Afbildningen staar Hjermind-Skibet midt paa Bladet, og til videre Oplysning ere 3 andre Skibsfigurer vedføjede, som ere mere udviklede. Figuren ovenover findes i Hansted Kirke- mur (paa det nordvestlige Hjørne af Thy), den nederste til venstre i Bødstrup Kirkemur (paa Langeland), og den nederste til højre i Skrøbelef Kirkemur (ligeledes paa Langeland). Der er mange rundt om i Landet.

Til 40. Afbildning.

Hobro-Runestenen.

Var i O. Worms Tid opstillet i Kirkens Nærhed, ligesom nu, uden at det vidstes, hvorfra den var kommet. I Mon. dan., hvor Stenen „Hobroense alterum”, gives der S. 281 følgende Beskrivelse af dens Materie: „materia constans generosiore ad marmoris nitorem quoquo modo accedente, colore candido”; den er 1 Alen 20 T. høj, den største Brede er i Al. 12 T., og den er 19—12 T. tyk, Pladsen er ved Hobro Kirke (til den vestlige Side) ved Indgangen.

Indskriften frembyder tvende Egenheder, nemlig 1ste og 5te Ord (regnet bagfra) og ligeledes i 2det og 6te Ord, hvilke begge Tilfælde særskilt skulle omtales.

Læsningen med sin Olddansk er denne:

: ÞURIR : RISPI : STIN : ÞANSI : AUFTI : KARL : HIN :
GUÞOA : FÖLAGA : SIN : HARÞA : GUÞOAN : TRÖG :

Den isl. Text hertil vil være:

Þórir reisti stein þenna eftir Karl hinn góða, felaga sinn, harða góðan dreng.

I Anledning af ÞURIR bemærkes, at flere Runestene i den Egn ere (som för dog omtalt) rejste af en ÞURIR, mulig samme Mand.

AUFTI, afkortet i Enden og fyldigt i Begyndelsen, er jo kun „efter” alligevel.

KARL er Mandsnavnet — paa samme Maade kjendes det ogsaa tidlig fra Island. Frankiske Annaler have tidlig „karlus”.

GUÐOA med tilhørende GUÐOAN er den ene omtalte Egenhed her i Indskriften, i det O er anbragt, noget besynderligt, foran A, og (som det synes) uden Grund, men det kan vistnok ikke betragtes anderledes end som vedkommende Dialekten.

I FÖLAGA og TRÖG er den anden Egenhed, — den tilhørende Selvlyd her er I paa begge Steder, Ordene ere nemlig: FILAGI, isl. felagi, den som man er i Fællig med, og TRIG med udfaldet N foran G, isl. dreng; denne Egenhed kan vel kun have sin Grund alene i Udtalen, og der er jo oftere Exempler paa noget lignende.

Ann. I det st. kgl. Bibliothek findes en særskilt Behandling af denne Runesten i det Thottske Manuskript 751, fol., indsendt til Grev O. Thott selv, 1749. En sliq monografisk Behandling er en Sjældenhed og omtales derfor her, men tillige som Exempel paa hvad man (vistnok i god Tro) har ment at kunne byde en Mæcenas som en Runeindskrifts Indhold.

Det angives at være: Ture oprejste denne Sten, efterat Kong Karl o: Kong Sven-Grade - (en Karl kaldes nemlig i Jydsk ogsaa en Svend) fulgede sin Herre Kong Erik-Lam!

Til 41. Afbildning.

Kolind-Runestenen.

Denne Runesten opdagedes 1868 af daværende Kapellan i det nærliggende Lyngby, Erik Holst, da han engang forrettede Tjenesten i Kolind Kirke, og man maa undres over, at det først skete dengang, eftersom Stenen laa under Dörtærskelen imellem Vaabenhuset og Kirken, tildels skjult under Muren paa begge Sider af Dören. Indskriften er desaarsag vel her og der noget afslidt af Fodtrin, men har dog ikke taget væsentlig Skade. Det er en sortgraa Granit med en Højde af 3 Alen 12 T., og en Brede af 1 Al. 22 T., Bogstaverne ere i de to Linier til venstre endog 12 T. høje, hvorimod de i de to andre Linier kun naa 8 Tommer.

Læsningen frembyder aldeles ingen Vanskeligheder og giver os følgende i Olddansk:

TUSTI:RISÞI:STIN ÞANSI:IFT:TUFA:IS UARÞ:TUÞR:
USTR:BURÞUR (þ:BRUÞUR):SIN:SMIÞR:ASUIÞAR

Der i Isl. vil være:

Tosti reisti stein þenna eptir Tófa, er uarþ tauþr austr, bróþur
sinn, smiþr Ásviþar.

TUSTI er det, navnlig ogsaa fra en historisk Person, bekendt Navn Tosti; det forekommer ellers ikke paa vore Runestene. Tøste er den nu brugelige danske Form af Tosti, hvilket ogsaa var i Brug paa Island.

USTR er det vigtigste Ord i Indskriften, da det udsiger, at TUF1, som Stenen er rejst for, dode „austr“, østerpaa, paa et ikke nærmere angivet Sted i Østerleden. Saaledes er der ogsaa Exempel derpaa herfra, (hvilket saa ofte er Tilfælde paa Sverrigs Runestene.

SMÍÐR ASUIÐAR gaar paa TUSTI, som rejste Stenen, og meddeler altsaa, at han var SMÍÐR, „Smed“ hos ASUIÐR, men ved „Smed“ maa man tænke sig en Mand, der var i Stand til at udføre mange Ting, som forefaldt hos en anselig Mand og paa en større Ejendom¹⁾. Jfr. Hörning- og Grensten-Runestenen.

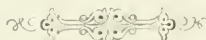
ASUIÐR, her i Ejeform, forekommer i Litteraturen kun i Hávamál; i øvrigt er der dog en Mængde Personnavne, der begynde med AS — og gaa saaledes ud fra denne Stamme —, Exempler ere Ásbjörn, Ásbera osv., i det mindste vil der være nogle og 20 saadanne, virkelig mange, — jfr. Skjern-Runestenen, og i 1. Afd. den anden der meddelte, tremdeles Mejlby- og Vester Tørslef-Runestenen, ligesom ogsaa Fövling- og den mindre Gunderup-Runesten; jfr. dog ogsaa Rorbæk-Runestenen. Alt Vidnesbyrd om Asetroen.

¹⁾ Refr smiðr Hólmgöngu Skeggja nævnes i 10. Aarh. i Gísla saga Súrss.

Ogsaa om Skibsbyggere brugtes smiðr, saaledes kaldes f. Ex. den, der byggede „Ormen hin lange“.

Þóróddr Gamlaon, der byggede Kirken paa Holum i Begyndelsen af det 12. Aarh., kaldes „smiðr“. „Ámundi Árnason smiðr Páls biskups“ byggede i Skalholt et Kirketaarn (af Træ). Se Páls saga byskups kap. 6 og „Biskupa sögur“ I. 235, 146, 132). † i Følge „Isl. Ann.“ 1229.

Kolli smiðr synes at have istandsat Kirken paa Holum. Se „Bisk. sögur“ I 829.

Til 42. Afbildning.

Langaa-Runestenen.

Man kan nu desværre kun tale om Langaa-Runestenen, da den her meddelte er alene tilbage. Langaa Sogn er det Sogn i hele Jylland, der er rigest paa Runestene, eftersom det har haft hele 6, — dog ere de 3 tidlig tagne i Brug til Kirkebygningen sönder-slaaede, og kjendes nu alene af Fragmenter, som ere komne frem i den senere Tid ved Ombygning (1868) til den nederste Grund af Kirken, men dog kunne skjelmes sikkert at være af trede Stenmasser (jfr. her under 68—69). O. Worm har i Mon. dan. tvende Runestene fra Langaa, af hvilke den ene — af mindre Störrelse — vistnok forsvandt efter at være ført hertil, hvorimod den anden, som havde en Længde af over 6 Alen, endnu er set af mig 1838 paa sin gamle, lavtliggende, Plads tæt ved Gudena; stærkt Regnvejr forhindrede mig tilfældigvis i at undersøge den saa nöje, som det behøvedes, men jeg tog dog dengang ikke i Betænkning at forlade den, da jeg kunde vænte at kunne komme igjen dertil, og Ejeren af Grundstykket holdt Hævd over den. Alligevel erfarede det, til min store Sorg, et Par Aar derefter, at den uden videre, uden Tilladelse var taget af Vejvæsenet og hugget itu til Brug i Stenkister paa Landevejen, — og intet har siden kunnet findes af den. Den her meddelte, alene tilbageværende, er dog meget ilde

medhandlet; den blev fundet 1862 eller 1863 i Kjæret (ikke „paa Heden” som jeg har ytret i 1. Afd.) nedenfor Langaa tæt ved Gudena, men „Stenhuggeren lod den strax hugge itu, da han bemærkede, der var Bogstaver paa den”. Saaledes lyder den aldeles sikre Meddelelse til mig fra selve Stedet, — formodentlig har der været nogen Overtro forbundet med denne Mishandling; nogen kom til og derved reddedes dog Stenen i den Stand, som Afbildningen udviser; Omridset er bevaret, men af Indskriften, foruden STIN i 2den Linie og nogle enkelte Bogstaver hist og her, kun Slutningen (meget udstrakt anbragt), nemlig:

HRÞA (ǫ: HARÞA) GUÞAN ÞIGIN

— den i Indskrifterne meget almindelige Udgang, der i disse Ord gav et saa hæderligt Eftermæle. De staa i Gjenstandsformen, svarende til et foregaaende tabt Navn, men have dog strax — hvor faa de end ere — den Mærkelighed, at ÞIGIN, ellers altid ÞIGN, er i to Stavelser, og man kan ogsaa let tænke sig, at Udtalen paa Grund af de 3 Medlyd kan have været omtrent saaledes.

Til 43. Afbildning.

Lavrbjærg-Runestenen.

Den første Kundskab herom har jeg fra et af Peder Syvs Manuskripter i Universitets-Bibliotheket. Siden Efterretningen derom nedskreves der, vare 150 Aar henrundne, da jeg i Henhold dertil søgte efter Stenen paa det opgivne Sted, — og den fandtes, (ligesom Pjedsted Runestenen fandtes ved Benyttelse af en endnu ældre Meddelelse i P. Resens danske Atlas.) Men var Kilden saaledes fjærn og særegen, saa var ogsaa Stenens Plads særegen, i det den var sat nede i Lavrbjærg Kirkes Krypt, (den eneste af den Art, saavidt vides, i en dansk Landsbykirke.) Da denne besøgte 1869 første Gang, for at der kunde tages endelig Tegning af Stenen, var den nederste fjerde Del af samme nedsat i Jorden; ved det 1870 gjentagne Besøg der i samme Anledning, blev Stenen optaget, saa at den kunde ses paa alle Sider og i forskjelligt Lys. Helt optaget viste det sig, at Stenen var omtr. 2 Alen lang og 20 T. bred, men tillige (trods al anvendt Umage,) at Indskriften er umedgjørlig, og — næppe fuldført, eftersom der er svage Bogstavtegn under Hovedlinien, uden at dog noget kan udbringes helt deraf. Noget forøges det umedgjørlige derved, at der ingen Skilletegn er imellem de 9 Runer foran det andet S; det gjør imidlertid dog ikke saa meget, da

det temmelig let kan forsøges at afdele disse 9 Runer paa forskjellige Steder. Noget tilfredsstillende Resultat kan dog ikke komme frem, og det synes, at der kunde læses:

RULA AUSKI STAIN (mulig STAIN)

og nedenunder UFTI kun.

RULA maatte tænkes snarest som et Mandsnavn, i Lighed med de flere för nævnte, ligeledes paa A — GA^PPA, HALA, osv. Der er Stedsnavne med denne Stamme.

AUSKI maatte være at tage som et Tilnavn, AU^PSKI; der er flere Stedsnavne, begyndende med Øde, hvorved dog ikke tilkjendegives just, at der er øde deromkring, (tildels det modsatte, jfr. Isl. Auðr).

„Læborggaards Øde” er ovenfor omtalt, — der er ogsaa ude ved Vesterhavet, noget ovenfor Blaavands Huk, en Benævnelser „Hennegaards Øde”.

Til 44. Afbildning.

Mejlby-Runestenen.

(Mejlby har för været et Sogn med Kirke.)

Denne Runesten blev opdaget omtrent 1862 i et godt Stengjærde, omkring et Hus i Byens sydostlige Hjørne, af en „belæst ældre Gaardmand” i Mejlby, der har gjort flere opmærksomme paa den, men først 1872 naaede Kundskaben om den saavidt, at den blev Gjenstand for Besøg og nogen Undersøgelse. Den samme nidkjære Mand, der var saa virksom ved Virring Runestens Fremdraging, var ogsaa den, som først gav mig Meddelelse om dette Mindesmærke (i samme Egn) tilligemed en foreløbig Tegning; Stenene i det nævnte Gjærde ere samlede fra den nærmeste Omgivelse, og „efter al Sandsynlighed” har Runestenen i sin Tid staaet paa „Bjerge Høj”, omtrent i 300 Alens Afstand fra dens nuværende Plads; Vejen fra Haridslef og de østligere Byer vestpaa gaar over Mejlby og sno sig under Foden af Bjerge-Høj.

Stenen er en lysgraa Granit, den er 2 Alen 7 T. høj, 1 Al. 5 T. bred, $\frac{3}{4}$ Al. — $\frac{1}{2}$ Al. tyk, Runerne have i de 3 Linier en Højde af rigelig 5 Tommer, og i 4de Linie af 3 Tommer. Tegningen til Afbildningen her er taget 1873. Indskriften, som ikke har lidt nogen Overlast, giver følgende olddanske Læsning:

ANI:RISÞ:(RISÞ)STIN:ÞANSI:AFT:ASKL:SUN:SIN:
IAS:TAUÞR:UARÞ:MEÞ:ÞURI:I:URA·:SUÞR,

hvilket i Isl. vil være:

Áni reisti stein þenna eptir Áskel son sinn, er tauþr varþ meþ
Þuri í Úra suþr.

ANI er et bekjendt nordisk Navn, Isl. Áni og Ánn (dette bruges mere) — det kan kjendes som tilstædeværende i mange Stedsnavne, saasom Anst, Ansager, Andrup osv., her i Indskriften viser det sig som levende.

ASKL er, afkortet ved udfaldet E, for ASKEL, jfr. Egaa-Stenens Alfel, hvor Endelsen var kommet til sin fulde Ret, — det er det isl. Navn Ásketill, Áskell, dannet ved at det sædvanlige Ketill er føjet til Stammen med religiøs Hentydning. Paa Falster-Runestenen (her som Tillæg til 39) findes Navnet i samme afkortede Form.

MEÞ, med det rene A Tegn for E, netop som det skal være, jfr. saaledes under Fövling-Runestenen.

Ordene MEÞ ÞURI I URA SUÞR gjöre denne Indskrift meget mærkværdig og vigtig, ligesom Kolind-Indskriften blev det ved sit USTR, austr; denne belærede os om Rejse østerpaa og Død der, og paa samme Maade har nærværende Indskrift SUÞR, sydpaa, (thi der kan ikke være nogen egentlig Tvivl om, at Ordet tilsidst for sig i en Linie, er at læse saaledes), ja der angives endog bestemt det Sted, hvor Áskell døde, nemlig i Uri. Det træffer sig saaledes, at det er nu et velbekjendt Navn i Syden, om just dette dog menes, kan selvfølgelig ikke afgjøres. Uden nærmere Angivelse siges det blot, at Áskell rejste ud med ÞURI, som ikke engang betegnes bestemtere, og saaledes vel maa have været en bekjendt Mand i Nærheden¹⁾.

MEÞ ÞURI minder saa aldeles om det paa mange svenske Runestene forekommende „han drog bort med Ingvar” („meþ Igvari”), men disse Farter med Ingvar faldt i den fremrykkede kristelige Tid.

¹⁾ Det er meddelt som formentlig mærkeligt, at en Ejendom midt imellem Mejlby og Gimming hedder Thorsmark. Naturligvis kan der være Forbindelse imellem dette og Indskriftens PURII, men der kan jo ogsaa være anden Aarsag til Navnet

Til 45. Afbildning.

Ravnkilde-Runestenen.

Den kom frem 1859, de nærmere Omstændigheder derved ere ikke bekjendte; dens tidligere Plads har været saadan, at Indskriften har været udsat for megen Overlast, thi af sammes fire Linier ere de to til venstre næsten aldeles ødelagte, mens dog (fra venstre regnet) 3. og 4. Linie yder noget. Stenen er en rød Granit, dens Længde er 1 Alen 19 T., Breden 1 Al. 11 T., og Tykkelsen fra Midten nedad er 12 Tommer, dens Plads er ved Kirkens Vaabenhus.

Indskriften begynder med 3. Linie (fra venstre Side regnet), der har de to tydelige Ord

OSUR og LANTHIRPIR;

OSUR er Mandsnavnet, der forekom paa Aars-Runestenens 1ste Side; Egaa-Stenen frembød det sjældne Ord LANTIRPI, men noget ufuldkomment — uden H og mindre korrekt i Endelsen; her derimod har Ordet sit virkelige Udseende og den fulde Nominativs-Endelse paa IR, — LANTHIRPIR er „Landvogter“, eller hvad deri kan ligge.

I 4de Linie læses

FUKIS SUN RAIS(TI),

FUKIS er Ejeformen af FUKIR, et Mandsnavn, som dog er paaviseligt i Stedsnavne, — bekjendt er Fjueby-Runestenen i Upland. Formodentlig er Indskriften fortsat i 2den Linie (fra venstre), skjönt intet er tydeligt, og derfra er alt aldeles utydeligt. Under Savnet af saa meget af Indskriften er det dog en Trøst, at LANTHIRPIR afgav en saa god Vinding.

Til 46. Afbildning.

Rimsø-Runestenen.

Dette Mindesmærke, der, mærkværdigt nok, ikke i ældre Tid er blevet bemærket, og i det mindste ikke er omtalt, er langsomt — ligesom i 3 Afsatser — først blevet bekjendt i dette Aarhundrede. Den første Kundskab herom haves i en Beretning fra 1814, i Musæet her, som meddeler fra Grevskabet Scheel, (der dengang var sin Opløsning nær, men ejede Rimsø Kirke, ligesom denne nu ejes af Stambuset Benzon) følgende: »Et Stykke af en Runesten findes, en smal Flise, 3 Alen lang og 1 Kvartér tyk, som havde siddet indmuret i Rimsø Kirkemur, hvor de andre Stumper formodentlig endnu hist og her sidde, — paa sammes Rand er der rigtig Runer, men den nederste Del af de fleste vare borthugne« osv. Herved foranledigedes, saavidt vides, ikke noget, men anderledes gik det desværre, med en Beretning, som A. Baggesen 1837 indgav til Oldskrift-Selskabet om en »Runesten, 3 Alen lang, i Kirkemurens Fundament i Rimsø«, (øjensynlig den samme som ovennævnte, der altsaa dengang var kommet tilbage igjen til Pladsen i Kirkemuren;) med Beretningen fulgte de „efter Öjemaal afskrevne Runer“, som fandtes paa Stenen. Den „efter Öjemaal tagne Tegning af denne besynderlige Indskrift“ blev, som det ses af „Runamo og Runerne“ S 552 (udgivet dog først 1841), benyttet

saaledes, at den formentlig indeholdt, „omskrevet, — dog kun tildels, efter sandsynlige Gisninger”: RURIK osv. Hervéd — og ved foreløbig Efterretning derom — var ulykkeligvis en Sluse aabnet, som allerede i »Mémoires de la société royale des Antiquaires du Nord«, 1838—39, S. 321—353, medførte af Kruse i Dorpat »Über die Herkunft des ältesten russischen Fürstengeschlechts aus Jütland«, (med tilhørende Stamtavle.) Det blev ikke derved, men denne formentlige Opdagelse vedblev længe at spøge, jfr. f. Ex. i »Jahrbücher für slawische Litteratur«, 1852 (S. 71). Alt dette foretoges og foregik, inden Runestenen var blevet udtaget af Kirkemuren og var blevet fuldstændig set og undersøgt, hvilket først skete langt senere.

Da jeg var kommet saavidt, at jeg kunde lade de endelige Tegninger af alle Runestene tage, hele Landet over, og dette var begyndt i Eftersommeren 1869, blev der ogsaa 1870 gjort et Besøg i Rimsø. Der var imidlertid ikke noget ret at gjøre med Hensyn til Mindesmærket i det hele, saa længe Stenen ikke var mere synlig. Jeg satte mig derfor ad en Omvej — da der var meget at anmode om — i Forbindelse med den nuværende Besidder af Stamhuset Benzon, som meget velvillig meddelte mig (under $\frac{31}{3}$ 1873) alle mulige Oplysninger, og tilsagde, at Stenen gjerne skulde blive videre undersøgt eller udtaget. Et 1873 foretaget nyt Besøg godtgjorde imidlertid, at (trods alle Rensninger og Bestræbelser) Udtagelse var nødvendig, — og Stamhusbesidderen meddelte mig derefter under $\frac{24}{8}$ 1875, at „Runestenen blev udtaget igaar”. Undersøgelsen, hvortil forekommende indbødes, foretoges da ogsaa strax af J. Magn. Petersen 4.—5. Sept. 1875, og dens Resultat viser Afbildningen her. Stenen er en lysgraa, haard Granit, hvis største Længde er 5 Alen 3 T. og største Brede henved 2 Alen. Af ovenstaaende (fra 1814) ses, at et Hovedstykke dog dengang var ude særskilt, (men för 1837 fort tilbage), — og nu ved Udtagelsen viste det sig,

at der var „sprængt store Stykker fra Stenen”, hvilket ogsaa nøksom fremgaar af Indskriftens Beskaffenhed længst til venstre.

Man var altsaa nu kommet saavidt, at man for Alvor og med Sikkerhed kunde tale om, hvad Runestenens Indskrift var i Stand til at byde. Det er mig pinligt at sige det ligefrem, men der var naturligvis ikke det mindste af det, som man havde drömt om med Hensyn til Rurik osv., hvilket altsaa aldeles maa bortfalde, — og beklages, da Runestenens virkelige Værdi taber ved alle saadanne Misbrug og Misforstaaelser.

Læsningen af Indskriften er for störste Delen ligefrem i Olddansk, saavidt Skriften nemlig er til at forstaa:

Paa Kanten: ÞURIR : BRUÞIR : AINRAÞA

Paa Siden næst indtil: RAISÞI : STAIN : ÞANSI : hvormed afbrydes og der fortsættes længere frem paa Siden i samme Retning: UFT : MUPUR : SINA : AUK :

Alt dette hører sammen og giver god Mening, (ÞURIR, ÞANSI og UFT staa omtrent ud for hinanden;) men det der følger efter AUK, og hvortil kun Hayes Ordene staaende ovenfor de givne 3 Linier i en Krumning, nemlig: IKAM : TSRAU : MAS : (det øvrige er bortsprængt) er aldeles umedgjørligt, hvilket gjælder ikke blot om det mellemste Ord begyndende med 3 Medlyd, men ogsaa om det foregaaende og efterfølgende Ord, — der maa være noget vilkaarligt deri, som ikke kan udfindes. Man kunde falde paa at sige, at Indskriften, der ikke kunde fastholde den deri vilkaarlig lagte historiske Mærkelighed, dog selv har slaet en kryptografisk Knude, som ikke er let at løse og ikke glemmes.

Til Læsningen i Olddansk vil følgende svare i Isl.:

Þórir bróþir Einráða reisti stein þenna eptir móþur

sína ok — — —

Det var ÞURIR, vort gode gamle Navn, man kom til at læse, som om der stod RURIK; det første Bogstav har en

mærkelig Form næsten som latinsk D, og den gjentager sig flere Gange, dog staar et Sted þ i sin rette Skikkelse, som altsaa har været bekjendt.

AINRAÐA (EINRAÐA), Isl. Einráði, som er Endelsen i Nominativ, her er det i Gjenstandsformen.

I 4de Ord er I formodentlig indeholdt i det noget stive S, altsaa RAISÐI.

Anm. Rimsø Kirke er en meget højt beliggende, saa den kan ses i rum Sø; paa Kirkegaarden omkring den er en stor Høj, som det var ønskeligt at faa undersøgt, — ogsaa uden bestemt Hensyn til Runestenen.

Til 47. Afbildning.

Rørbæk-Runestenen.

Dens Plads nu er noget borte fra det Sted, hvor den 1847 fandtes, — det var nemlig paa Stenild Hede i Nærheden af lille Rørbæk By (i Ravnkilde Sogn, hvorefter allerede en Runesten er benævnt ovenfor) „paa en lille Gravhøj”; Stenen blev imidlertid erhvervet af den daværende Sognepræst i Kongens-Tisted (med Binderup og Durup) og flyttet til Præstegaardens Have der 1848, hvor den fremdeles staar opstillet og paa bedste Maade bevares. Det er en graa Granit, omtrent $2\frac{1}{4}$ Alen høj, med en Brede af 17—23 T., Tykkelsen er 1 Alen, og den er velbevaret og aldeles ubeskadiget.

Indskriften afgiver denne Læsning i Olddansk:

ASGUTR . TUGUTA . SUN . RISPI . STIN . IFT . ISGI .
BRUÞUR . SIN ,

som Isl. vil være:

Ásgautr Tuguta son reisti stein eptir Isgí bróþur sinn.

I ASGUTR haves atter et Navn, som viser sig at være udgaaet fra Asetroen, hvorom der omstændelig blev handlet ved Kolind-Runestenen. Det er at bemærke, at Runen for G er punkteret her, ligesom de to andre følgende Steder, hvor den forekommer; deri maa dog ingenlunde ses noget Tegn paa, at Indskriften er forholdsvis ny, men snarere paa en vis Nøjagtighed.

TUGUTA, Ejeformen af TUGUTI, er et aldeles ubekjendt Navn, — der kan vel ikke være Tvivl om, at jo sammes senere Del GUTI er enstydig med GUTR foran, altsaa Gautr, men TU i Spidsen volder Vanskelighed med Hensyn til Forstaaelsen; det synes, at der derved kun kan tænkes paa Navnet „Tyr” (Guden), hvori r ikke er væsentligt; det kjendes bestemt i vore Stedsnavne og fra Brugen (som forstærkende) i S sammensætninger¹⁾.

ISGI styres af IFT i Gjenstandsformen; ISGIR er altsaa Navnet, som har Lighed med, men dog er forskjelligt fra det bekjendte isl. Ásgeirr, og ISGIR maa være særskilt dansk, uden al Tvivl det, hvorfra „Esge, Eske” senere er udgaaet. Det forekommer ogsaa paa Grensten-Runestenen.

Det er ret at paaskjønne, at denne Runesten er saa vel stædt i Haven, hvor den findes, — det havde dog været bedre, om den var blevet opstillet paa sin Høj, da det er saa sjælden, at det oprindelige saaledes er bevaret; i hvert Fald bör det ikke glemmes, hvilken Høj det var.

---

¹⁾ „Pat er ordtak, hedder det i Snorra Edda I. 98, at så er ty-hraustr, er umfram er adra menn” osv., — og en lignende Betydning ligger i ty-spakr, — og ty-framr, (I. 306.)

Til 48. Afbildning.

Sjellef-Runestenen.

Denne Runesten er, tilligemed den i Vemmenhöj i Skaane, af alle danske Runestene den, der først bestemt omtaltes og paa-
vistes, nemlig af And. Vedel 1591, — og dog kommer den
nu her først frem. Worm optog den i Vemmenhöj i Mon.
dan., men denne i Sjellef kom ikke med der, og er ganske vist
heller ikke deri omtalt, hvilket er saa meget besynderligere, da
Meddelelsen om den gaves i en meget bekjendt Bog. I sine
„Hundrede vduaalde Danske Viser”, udgangne fra Bogtrykkeriet paa
Liljebjærget i Ribe det nævnte Aar, omtaler And. Vedel nemlig,
meget tydelig og paapegende, Sjellef-Runestenen i den tro-
skyldige Indledning til Visen om Sven Felding. Efterat
adskillige Steder ere nævnte, hvor der formentlig fandtes Minder
om denne jyske Folkesagnshelt, hedder det „vdi Seluff (Sjellef,
Sjelle) Kirekebog findes indtegnet faare vdi Calendario, paa Latine
screffuit, at den gamle Suend Felding er død paa S. Matthiæ Apostoli
Dag, Hans Hustru Aase osv., Deris Daatter Ingret osv., oc hendis
Sön osv., men dette feiler her, at Aars Talet er icke her hos
antegnet”, — og fremdeles: ”Her fandtes vel en temmelig lang
Kampesteen, liggendis strax inden Kireke Dörren, met

sex Verss Runebogstaffue paa, hvilcken tilforn haffde liggit op imod Choret. Bogstaffuene vaare meste parten wkiendelige oc en deel henslidne. Haffuer vden tuil været denne Sleetis Ligsteen". Denne meget uheldige Plads i Kirkegangen, hvor saa mange stadig gik over Stenen, er uden Tvivl blevet bibeholdt hele den lange Tid efter 1591, thi der laa den endnu, da der omsider gjordes noget for at faa den undersøgt og bevaret. Nu staar den i Vaabenhuset, den er anselig og smukt udført, Höjden er 3 Alen 2 T., Breden 19—22 T., og Tykkelsen for neden er 7 Tommer, — Runerne ere fra $3^{3/4}$ — $4^{1/2}$ Tomme; Tegningen, hvorefter Afbildningen her er givet, er taget 13 Okt. 1869 i den første Tægt, og for en Sikkerhed foretoges en ny Undersøgelse i Sommeren 1873.

Naar A. Vedel nævner „6 Vers Runebogstaver", saa er dette dog en Fejltagelse, der er kun 5 Linier, ja ikke engang Plads til flere, ligesom jo heller ikke Spor findes af mere. De to yderste Hovedlinier ere tydelige heldigvis trods den megen Gang der over saa længe, i de to mellemste Linier er kun et Ord tydeligt i hver forneden, og i 5te Linie (længst til venstre) egentlig slet intet.

Læsningen af Indskriften er denne paa sin Olddansk:
 : FRAUSTAIN (FREYSTAIN) : SATI : STAIN : ÞINSI : UFT :
 GURÞ : LAFI : MAG : SIN : BRUÞUR : SIGUALTA — — —

Det næste Ord synes at begynde med A, men kan ikke ses og intet i hele Linien op omkring Rundingen foroven, først nederst i Linien derfra til venstre ses TUEGIA, Ejeform af „tveir", tvendes.

Isl. vil Læsningen være:

Freysteinn satti stein þenna eptir Gyrd Lafi mág sinn,
 bróþur Sigvalda — — —

I FRAUSTAIN er U punkteret, maa altsaa betragtes som Y og derved igjen det foregaaende Tegn ikke som A, men som E, — der staar altsaa FREYSTAIN, isl. Freysteinn. Vi have ikke faa Stedsnavne, saaledes Frøslund (Herred), Frørup, Frøstrup osv., der have sin egentlige Oprindelse fra Guden „Freyr”s Navn (altid i Formen „Frø”, som ogsaa Saxo altid har), men kun dette ene Mandsnavn. Paa Island dannede man ogsaa „Freysgoði”, (hvorimod „goði” ikke saaledes sattes sammen hverken med Odin eller Njörd, ligesom der ingen Personnavne haves ved Sammensætning med Njörd — og kun det enkelte med Odin, jfr. ved den store Skjern-Runesten, Odinkar hed en Kannik i Slesvig By endnu 1332); bekjendt er saaledes Hrafnkell fra „Sagan af Hrafnkeli Freysgoða”, (hvilken for første Gang blev udgivet af K. Gíslason og mig, 1839). Der er imidlertid endda to andre bekjendte Mænd med dette Tilnavn, nemlig: Þorgrímr (Fader til Snorri goði), som nævnes flere Gange i den længere Gisle Surssöns Saga, og Þórðr i det østlige Island, der omtales mange Steder, og var Fader til Brennu-Flosi (i Njála).

PINSI, hvilket her læses, er ligesom en svagere Form, PĒNSI, mens den sædvanlige er ÞANSI, ÞĀNSI.

GURÞ er Gjenstandsformen, styret af UFT, med Nominativ GURÞR, hvortil svarer Isl. Gyrþr, der undertiden kommer for i den gamle Litteratur, dog aldrig som Navn paa nogen Islænder; „Gjord” var langt ned i Tiden et bekjendt dansk Navn.

LAFI, som derefter kommer, maa betragtes som et Tilnavn, — havde det været LEIF, kunde man deri, i Forbindelse med GURÞ, have set den gamle Skikkelse af det nu sjældne danske Navn „Gjerlef, Gjørlef”.

SIGUALTI, isl. Sigvaldi, er et meget bekjendt historisk Navn, — vi kjende „Sigvaldi Jarl” (ved Aar 1000). Det er naturligvis ikke Meningen, at Sigvaldi i Runeindskriften uden

videre er Jarlen, men denne havde en Søn Gyrðr, og han, „Gyrðr son Sigvalda Jarls”, omtales baade i Eyrbyggja Saga, 64. og Landnáma, 6. Begge Navne ere ualmindelige, og da de dog i Historien høre sammen, og her, skjönt sjældne, ligeledes høre sammen, — GURÞR er nemlig Broder til SIGUALTI —, turde det kunne siges, at det ikke er usandsynligt, at det er „Sigvaldi jarl”, der nævnes her paa Runestenen; — det er ogsaa at bemærke, at i Indskriften laaner GURÞR ligesom nogen Anseelse fra Broderen SIGUALTI, hvis Navn anføres før derved nærmere at betegne GURÞR. — Stenen er, som nævnt, udført med Smag og Omhu og derved værdig til at hidrøre fra og vedkomme en anselig Slægt.

Til 49. Afbildning.

Vester Törslef-Runestenen.

Opdagelsen heraf skete først paa Somren 1870 ved en Gaardmand i Gjettrup By; Stenen laa paa hans Mark, og ganske vist om ikke paa, saa dog meget nær ved sin oprindelige Plads, — den kom frem ved Grusgravning og laa ved Foden af et Bakkedrag (ikke i en Grøft) imellem Glenstrup Sø og en anden Sø, syd for Draget, nord for Vejen. Hr. H. Knudsen her har Fortjeneste af Redning og Bevarelse. Da den tegnedes til Afbildningen her samme Sommer, var den endnu paa Findestedet, i og for sig en rigtig Plads, naar den kun hævdes. Det er en rødgraa Granit, 2 Alen 18 T. lang, 1 Alen 9 T. bred og forneden 1 Alen tyk. Indskriften med Tilbehør er net udført og aldeles ubeskadiget, ligesom Stenen er hel.

Læsningen i Olddansk er denne, — kun maa bemærkes, at efter 1ste Linie længst til højre følger det første Ord i 3die Linie øverst, hvorefter hele 2den Linie tages i sin rette Følge nedenfra; Slutningen af Indskriften, de to sidste Ord i 3die Linie, ere anbragte med Bogstaverne i omvendt Skikkelse —:

HALA : RISPI : STIN : ÞANSI : IFT . ASLF : BRUÞUR : SIN :
LITU : SUN :

hvilket Isl. vil være:

Hala reisti stein þenna eptir Ásleif bróþur sinn, Litu son.

HALA er et af de korte, særegne Mandsnavn paa A, som Runeindskrifterne ikke saa sjælden frembyde, og af hvilke nogle tidligere ere nævnte; sædvanlig kunne de gjenkjendes i Stedsnavne, Hala saaledes f. Ex. i Hallund, Halkjær, Hallum osv.

I ASLF — ligesom kort ovenfor i ASKL paa Mejlby-Stenen — er Korthed anvendt i Maaden, hvorpaa Runerne ere anbragte; her er i det mindste I ikke kommet med foran F, thi ASLIF svarende til Isl. Ásleif (Gjenstandsformen) er Navnet, jfr. om mange andre lignende ved Kolind-Runestenen.

LITU, Ejeform af LITA, er igjen et af de nysnævnte smaa Mandsnavne. Da Mændene ere Brødre, kan LITU SUN gaa paa hver af dem, men formodentlig antyder Bogstavernes særegne Stilling, at de ere ligesom fremhævede og gaa paa HALA, Ophavsmanden til Mindesmærket.

Til 50. Afbildning.

Ulstrup- (eller Gröndal-) Runestenen.

Til denne Runesten har der forhen længe været knyttet en vis Opmærksomhed, som mentes at udgaa fra Indskriften, og dog i Virkeligheden gik uden om den. O. Worm meddeler nemlig i Mon. dan. 305, at det ikke blot hos de nærmest omkringboende, men i hele Landet, „per universum regnum”, sagdes, at der indeholdtes en Spaadom „vaticinium” deri om meget angaaende Fremtiden; han anfører i den Anledning S. 309, at han havde fundet antegnet, at en Kannik i Ribe, der 1503 drog fra Viborg til Randers, fandt i en Dal, som kaldes Gröndal, disse efterskrevne Ord, udhugne i en Sten med Kobber-Bogstaver: „Kirker skulle blive til Fangetaarne og Skalke skulle trives”, osv. Denne Beretning fra 1503 maa have været meget udbredt, thi det er öjensynligt, at der, endog med omtrent de samme Ord, er taget Hensyn dertil af Digteren H. Sthen i „Kortvending” (fra 1570) i Versene 2765—66¹). Er. Lætus udbreder sig i „Bucolica” (1560) i sine latinske Vers meget vidtløftig, jfr. Wormii mon.

¹) Til „Stenen i Grönandal” i Jæmteland var en lignende Forestilling knyttet, hvorom J. G. Liljegren har gjort en Meddelelse i Skand. Selsk. Skr. 17 (1820) S. 416—19, — denne Sten havde dog ikke virkelige Runer, men kun mange naturlige Ridser, som lignede Bogstaver. Om den vedkommende Folkevise, jfr. Geijers og Afzelii Samling 3. 218—25, hvor der ogsaa findes nogle historiske Oplysninger. (I And. Vedels Ms. 826, fol. i st. kgl. Bibl. den gamle Samling, haves hans Efterretninger om Gröndal-Stenen.)

dan. 306—09, om „vallis viridis” og „saxum” som stod der, uden at det dog giver noget egentligt Udbytte, — men forsaavidt er denne Runesten nævnt der for første Gang; i øvrigt henvises derom til 1. Afd. S. 29—30.

Stenen (som dog ogsaa findes benævnt „Rynge-Stenen”) er meget anselig, i det den har en Højde af 3 Alen 10 T., Bredden er 2 Al. 5 T., og Tykkelsen forneden over 12 Tommer; dens Plads er nu ved Herregaarden Ulstrup, i S. Vinge Sogn, ved Indgangen fra Vejen, i Havegjærdet, hvor den staar godt.

Indskriften bestaar, som det vil ses, af 4 Linier, men den er desværre saa medtaget af Tiden og anden Overlast i tidligere Tid, at der kun kan læses enkelte spredte Ord og Bogstaver, saasom IFT, PANSI, AUK, TUKI, — saa meget er dog vist, at der ikke er fjærneste Antydning af det, man har villet lægge deri, ja Indskriften synes endog at have været af temmelig almindelig Art; alene Ordet SKIPARI (af skip, isl. skipari,)²⁾ som ellers ikke forekommer i Indskrifterne, troster lidt under Savnet af Indskriften her i det hele.

Hvorledes denne Forestilling om Spaadom i Indskriften er opkommet, kan ikke vides; formodentlig er det gaact dermed som med Forestillingen om „Rurik” paa Rimsø-Stenen, — en Mening derom blev vilkaarlig (om end i god Tro) fremsat, modtaget af andre og i lang Tid derefter udbredt.

---

²⁾ En mærkelig Ytring med Hensyn til „skipari” findes i Finnboga Saga, i Vatnsd. o. Finnb. S. udg. 1812, S. 244, nemlig: „hann var stýrimaðr ok tók fé allt eptir skipara sína (da de alle vare døde,) sem þá vóru lög til í þann tíma”. Jfr. sst. S. 234.

Til 51. Afbildning.

Vejerslef-Runestenen.

Denne Runesten er en af de mange, der først, i vor Tid ere fremdragne, men var dog allerede i forrige Aarhundrede bemærket, uden at det har haft nogen Følge. Den hører til de yngste, men har dog en vis Interesse, da den tydelig viser den indtrædende „Decadence”, hvorledes det gamle Sprog begynder at tabe sig. Stenen findes i Vejerslef Kirkegaardsdige, det er en lysgraa Granit med en Længde af 2 Alen 13 T., Runerne ere fra 4—7 Tommer høje. Da den skulde tegnes til Brug for Afbildningen her, var hele den længere, nederst staaende Del af Indskriften skjult af Jord, som endda gik noget op paa Rundingen, men den var hel og vel bevaret, og meget tydelig.

Læsningen er denne i Olddansen, som begynder her temmelig at synke:

IUAR . HIO . RUNA . ÞESA . ÖFÆR . SKALMI . BROÞÆR SIN,
hvilket Isl. vil være:

Ívarr hjó rúnar þessar eptir (yfir) Skalmi bróður sinn.

Foruden det sidste Ord, som ikke godt kunde forvanskes, er det kun de to første Ord IUAR HIO, der endnu ret høre det gamle Sprog til, — IUAR er det velbekjendte, endnu meget brugte Mandsnavn Ivar, Iver, — HIO svarende ganske til Isl. hjó, Datiden af Isl. „at höggva”, er noget forskjellig

fra HIAU paa Læborg Runestenen, som maaske har sin Datid i denne Form nærmest fra Folkesproget. Hvad de øvrige Ord angaar, saa er jo RUNA afslebet fra det gamle RUNAR, der her vilde høre til ellers, ÞESA ligeledes fra ÞESAR, ved ÖFÆR er endog det sædvanlige AFT osv. („efter“) forladt og isteden for er sat „over“, „över“ — ganske efter Dialektudtalen, som den nu er i vestjydsk. SKALMI er det gamle danske Navn Skjalmo (Saxos Skjalmo), og den her brugte Form er almindelig i vore ældre historiske Kilder, — mulig er denne taget ligefrem til Indskriften, dog maatte efter det gamle til Gjenstandsformen her forudsættes Skalmir som Nominativ. BROÞÆR er ganske den ny Form, den gamle (her saa ofte forekomne) er BROÞUR.

Selve Bogstaverne gjøre sig ogsaa bemærkede ved Særegenheder, navnlig de krumme, tildels ubehjælpomme, Tværstreger i Tegnene for A, N, Æ; i Overenstemmelse med den nyere, oftere omtalte, Brug har her allerede Tegnet A kun Tværstregen halvt over Hovedstaven, Tegnet for Æ helt over, jfr. f. Ex. ved Fövling-Runestenen. Tiden kan dog ikke sættes senere end den første Halvdel af 11te Aarhundrede.

Til 52. Afbildning.

Vejlby-Runestenen.

Er allerede omtalt i O. Womii Additamenta til Mon. Dan. S. 21-22, ligesom noget er meddelt der om dens Plads osv. i Vejlbj tæd ved Aarhus; den er fundet ved Plöjning paa et Sted nærved en udjævnet Höj. Af P. Resen nævnes den ogsaa som værende i Vejlbj. Hvorledes dens Skjæbne senere blev, vides ikke, men da man i vor Tid søgte efter den, var den ingensteds at finde og maatte anses for tabt. Det var derfor en stor Overraskelse, da man noget ind i 1859 erfarede, at der iblandt en Mængde store Stene, der i den senere Tid vare optagne af Aarhus Havn, ogsaa var en Runesten. Det viste sig, at det var denne fra Vejlbj, (paa samme Maade kom ogsaa den ovenfor som 30 behandlede paa ny frem for Dagens Lys.) Saavel den ene som den anden findes nu i Oldsagsamlingen i Aarhus.

Stenen er en mørkblaa Granit, $1\frac{3}{4}$ Alen höj, 1 Alen 6 T. bred og omtrent 10 Tommer tyk.

Indskriften, der ligesom Stenen er hel, er meget tydelig og giver følgende Olddanske Læsning:

ÞURKIL : RISÞI : ST(Þ)N : ÞANSI : UFTIR : TUKA : MAG : SIN
hvilken Isl. vil være:

Þjóðkell reisti stein þenna eptir Tóka mág sinn.

Alle Ordene ere bekendte og för omtalte, kun er det ikke Tilfælde med det første Ord ÞUPKIL, hvilket Mandsnavn ellers ikke forekommer i vore Indskrifter, og vistnok heller ikke i den gamle isl. Litteratur, hvor det vilde (som anført) være Þjóðkell. Det er saaledes ganske vigtigt og Stammen (Þjóð, Folk) er interessant; Sammensætning dermed er i Isl. ikke saa lidt brugt, der findes i det mindste følgende Navne dannede derved: Þjóðarr, Þjóðbjörn, Þjóðólfr, Þjóðrekr — og paa den anden Side: Þjóðbjörg, Þjóðgerðr, Þjóðhildir.

Til 53. Afbildning.

Sönder Vinge-Runestenen.

Den er i egentligste Forstand, nemlig uden at være anført nogensteds eller omtalt, opdaget af daværende Sognepræst til Langaa og Sönder-Vinge (med tilhørende Sogn fra den nedlagte Torup Kirke), som under 1. Febr. 1869 tilstillede mig en Meddelelse derom tilligemed en forelobig Tegning. Denne for Runemindesmærkerne saa nidkjære Mand „vilde finde” en Runesten, og hans Bestræbelser i den Henseende lønnedes med denne, som her nu behandles; der var forsaavidt nogen Grund til at tro, at der til de 8, som Pastoratet (fremfor alle andre i Jylland eller noget Sted her) kunde gjennem Tiderne opvise, ogsaa endnu kunde komme en 9de. Den fandtes som Hjørnesten i Grundvolden af S. Vinge Kirkes Mur, og derved navnlig at lidt af Skriften kunde af et søgende Öje skjönnes; endnu i det nævnte Aar blev Stenen udtaget af Muren, fuldstændig rengjort og rensed, saa den kunde tegnes. — det er en rødgraa Granit af 2 Alens Höjde, Breden er 1 Alen 5 T. og Tykkelsen 9—11 Tommer; dens nuværende Plads er ved S. Vinge Kirke. Provst Taaffe sörgede ogsaa for, at det ved Langaa Kirkes Ombygning nöje paaagtedes, at der lagdes Mærke til, hvad der fremkom med Skrift paa, derved opdagedes da ogsaa bestemte Lævninger af 3 Runestene, og i det hele har han paa enhver mulig Maade været virksom, paa dette Omraade, i mange Sogne og i en vid Omkreds, — ikke at tale om hans velvillige Hjælpsomhed naar man kom der, og fra hans Hjem gjorde Udflugter.

Indskriften bestaar af hele 7 Linier, hvilket er noget ganske usædvanligt; men den venstre Del af Stenen er fuld af fremstaaende Knolde og Ujævnheder, og derved — i Forbindelse med hvad Tiden har medført — er det da ogsaa desværre blevet Tilfælde, at kun det halve, det højre, Parti af denne lange Indskrift kan læses. Den læselige Del begynder, fra højre Side regnet, i 4de Linie med RISPÍ: (og foran maaske BRUTI med et Navn) og Læsningen kan fortsættes saaledes:

: STIN .ÞENSI:UFTIR.URUIU:AUK:GAPU:
BRUÞR(BRÆÞR):SINA:TUA:

hvilket Isl. vil være:

— bryti reisti stein þenna eptir Uruiu ok Gapu bræþr sína tvá.

Det er af Vigtighed, at der i disse Ord tilføres 2 ubekjendte Navne, nemlig URUIU og GAPU, begge jo i Gjenstandsførmene, styret af UFTIR; GAPA er tydelig tilstæde i Stedsnavne som Gadstrup, Gadbjærg, og er för omtalt som et af de særegne korte Mandsnavne paa A, i URUIA er første Bogstav vist at gjengive ved Ö og paafaldende er den tredobbelte Skikkelse af U her; det falder vanskeligere at paapege dette Navn, thi man tör vel næppe søge det i Stedsnavne som Ørre, Örrislef, — dog ere noget lignende Navne i danske Diplomer uden Tvivl at føre tilbage til Indskriftens Örvia. I BRUÞR er U at læse som Æ, ganske som Isl. bræþr; TUA er læst her, som tilhørende, da Hovedstaven midt paa har en Fordybning, som kan antages at vedkomme et A.

I 5te Linie vækker SARPÍ Forestilling om noget ualmindeligt, og det samme er Tilfælde med Ordet i 6te Linie, der begynder med S. Saa meget vi altsaa maa beklage, at Indskriftens hele Indhold ikke kan aabenbare sig, maa vi dog paaskjønne Opdagerens Iver og Held, paaagte Indskriftens sjældne Omfang og glæde os over det, den giver os, som vi ikke för havde.

Til 54. Afbildning.

Den mindre Gunderup-Runesten.

Her kommer for første Gang i denne Gruppe Ligstens-Formen frem, som altsaa var optaget til Brug og havde begyndt at gjøre sig gjældende, og som derfor den, fra hvem denne Amindelsessten hidrører, har antaget, — dog ikke anderledes end at de gamle overleverede Bogstaver ere bibeholdte, ligesom det hjemlige Sprog, om end begge Dele have kjendelige Stænk af det nyere. I O. Worms Tid var denne Sten i Sognets gamle saakaldte „Kirkelade“ (bestemt til at optage Korntienden efter Datidens Forhold), i forrige Aarhundrede laa den udenfor Kirkegaardsdiget „flak“ ned paa Jorden med Skriften nedad, og nu findes den i Kirkegaardsdigets indre Side, nord for Kirken; det er en lysgraa Sten, 2 Alen 10 T. høj, 1 Alen 8 T. paa den bredeste, og 9 Tommer tyk, — Runerne ere meget smaa.

Læsningen er meget tydelig følgende, men i et Sprog som begynder at synke bort fra det gamle:

AUSTAN . SATI . STIN . ÞANSI . ABT . ASULB . FAÞUR . SIN .

Dette vil Isl. være:

Eysteinn setti stein þenna eptir Ásúlþ föður sinn.

Det ses strax, at Tegnet for A, ved Siden af det for A to Gange brugt, alle Gange har kun den afknappede Form, og navnlig at det ny Tegn for S har trængt sig frem overalt, — og med Hensyn til Ordformerne, at i ABT og det følgende Navn er det tilhørende F blevet aflebet til B, P, ligesom det er Tilfælde i islandske Haandskrifter, hint (eptir) vedvarende, dette (Navne osv.) afvexlende, — jfr. i Fasti neerolog. isl. i Scriptores r. Dan. 8, 565, hvor „Ayo1bs” ganske svarer til det foreliggende i Indskriften.

AUSTAN staar uden I efter sidste A, maaske ved en Uagtsomhed, mulig er dog Tvetyden ved at forsvinde, — og med første A som E er det det Isl. Eysteinn, det velbekjendte Navn, der ikke har været meget brugt her.

SATI, „satte”, hører til, eftersom Stenen ikke blev lagt, — den maa have staaet oprejst.

Angaaende Navnet ASULB (ASULF egentlig) henvises til Kolind-Runestenen og til hvad der derved sagdes om de mange lignende Navne og deres Oprindelse.

Til 55. Afbildning.

Hörning-Runestenen.

Denne Runesten er ved sit Indhold enestaaende, i det den er til Ære for den Mand, af hvem Mindesmærkets Ophavsmand havde faaet „Frelse”, Frihed (fra Trældom). Man ser, ikke af Indskriften, men af den bestemte Korsfigur, som er anbragt paa Stenen, at Kristendommen er begyndt, og det fremgaar i udtrykkelige Ord af den følgende Runesten, den i Grensten; denne hidrører nemlig, ligesom Hörning-Stenen, ogsaa fra TUKI SMÍÐR, efter al Sandsynlighed er det altsaa samme Mand, og den ender med et kristeligt Önske. Der er i övrigt alligevel den Forskjel paa disse to Mindesmærker indbyrdes, at Grensten Stenen har adskillige Ufuldkommenheder i det mindre, hvorimod Hörning-Stenen er strængt korrekt, ligesom den er statelig og meget smuk; man bringes næsten til at tænke sig Forholdet saaledes, at Grensten-Stenen, som TUKI har „rejt”, ligefrem hidrører fra ham, men at derimod Hörning-Stenen, om hvilken det hedder, TUKI RIÐ (rèþ) STIN, er udført efter hans Beslutning — ligesom der staar paa den første her behandlede Runesten „keypti gjöra”, („foranstaltede, lod gjöre”).

Læsningen giver denne gode Olddansk (omtrent fra Midten af 10. Aarhundrede vistnok):

TUKI : SMÍÐR : RIÐ : STIN : IFT : ÞURGISL : GUÐMU(N)TAR :
SUN : IS HANUM : GAF : GUL : UK : FRIALSI,

hvortil nöjagtig vil svare Isl.:

Tóki smíðr rèþ stein eptir þurgisl Guðmundar son, er hanum
gaf gull ok frelsi.

Om Stillingen som SMÍÐR, der ingenlunde tilstrækkelig betegnes ved vort „Smed“, men er mere, er talt ved Kolind-Runestenen.

RÍÐ er Datiden af Isl. at ráða, ræð, og maa (som nævnt) uden Tvivl være et Udtryk for, at TUKI besluttede eller foranstaltede det.

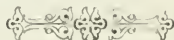
ÞURGISL forekom ogsaa paa Gylling-Runestenen.

GUL OK FRELSI. Da Worsaae i „Folkekalenderen“ for 1854 gav en Meddelelse om denne Runesten, læstes: „Guð ok frelsi“, hvortil der var ganske god Grund, da Tegningen fra først af havde saaledes og ikke uden Foranledning fra Stenens Beskaffenhed. Gjentagne Eftersyn og den endelige Tegning godtgjøre imidlertid, at der staar „Gul (gull)“, hvilket i Forbindelse med „frelsi“ giver det udmærkede Udsagn, at der gaves „TUKI“ Frihed fra Trældom, og dertil Penge, for at han som frigiven kunde (som vi sige) bane sig en Vej; denne Mening er ogsaa i og for sig bedre end den, der vilde fremkomme paa den anden Maade ved „Guð ok frelsi“, hvilket maatte gaa paa det aandelige, uden dog at være godt udtrykt. Et Sidestykke til „gull ok frelsi“ her i Indskriften findes i „tvær sögur af Gísla Súrss“. ¹⁾ — Saadanne Paralleler ere meget oplysende.

Hörning-Stenen fandtes 1849 i Sognet, ved Beringbro, og flyttedes til Kirken, i hvis Vaabenhus den som fredet Mindesmærke opstilledes; dette agtedes senere ikke ret, og Stenen blev først sat ind i Kirkegaardsdiget og derefter ført til Aarhus, og hører nu til Samlingen der.

Stenen er rigelig 2 Alen lang og 1 Alen bred, og gjør, som sagt, ved at ses et meget tiltalende Indtryk.

¹⁾ Med gull ok frelsi kan man med fuld Føje sammenligne f. Ex „Ek mun gefa þér frelsi ok kaupeyri, svá at þú megir fara með öðrum mönnum þangat sem þú vill“, og „þá mun ek gefa þér frelsi ok ljá þér eða gefa þér jörð ok þar með fá þér ganganda fé, svá sem þú þarft at hafa“. Gísl. S. S. 81.

Til 56. Afbildning.

Grensten-Runestenen.

Findes optaget i O. Wormii Mon. dan. uden Angivelse af, hvortra den var kommet til dens daværende Plads foran Kirkedøren. Da den nu for over 40 Aar siden blev eftersøgt, var den ingensteds at finde hverken ved eller i Kirken, — noget senere fandtes den imidlertid tilfældig i Jorden under Gulvet af Vaabenhuset, og har nu sin Plads ved Kirken; — det er en rød Granit omtrent $2\frac{1}{2}$ Alen lang, næsten 2 Alen bred hvad den nedre Halvdel angaar og omtrent 16 Tommer tyk.

Denne Runestens formentlig paaviselige Forhold til den i Hörning, hvilket vil være ganske mærkeligt, er omhandlet her lige foran under denne, — men medens dennes Sprog priser sin Mester, staar Grensten Stenen ikke lidt tilbage; der kan da ogsaa gjerne være en Menneskealders Forskjel paa dem i Tid, og det er meget i den senere Del af 10de Aarhundrede.

Indskriften er aldeles hel og meget tydelig og den giver os følgende Læsning, der viser, at man var inde paa „Decadencen” med Hensyn til Sproget og Runernes Benyttelse:

:TUKI:SMIÞR:RISÞ(L):STIN:ÞISI:AIFTIR::RIFLA:SUN:
ASGIS:BIA(R)NAR:SUNAR:GUÞ:HIA(L)B:ÞERA:SALU:

Den isl. Text hertil vil være:

Tóki smiþr reisti stein þenna eptir Rifla son Asgis Bjarnarsonar,
Guþ hjálpi þeirra sálu.

Det ses strax, at der her er ikke saa faa smaa Ufuldkommenheder, som hver for sig forsaavidt undertiden forekomme og saaledes ikke betyde videre, men som man nødvendig maa lægge Mærke til, naar saa mange ere samlede som her. Man kan saaledes ikke andet end bemærke, at Slutnings-R findes forrest i Ordet RIFLA og midt i det sidste Ord i Indskriften, — at Bogstaver mangle i RISP, PISI, BIANAR, HIAB (endog to), — at Tegnet A i det samme Ord, det sidste, er brugt i dobbelt Betydning.

Paa RIFLA nær ville alle Ordene være bekjendte, RIFLA staar her i Gjenstandsformen af RIFLI, et af de korte Mandsnavne, som ellers ikke synes at forekomme og för oftere ere omtalte, jfr. saaledes Sönder Vinge-Runestenen iblandt andre.

ASGIS, her i Ejeformen af ASGIR, er det samme Navn, som Rorbæk-Runestenen har i Gjenstandsformen ISGI, — formodentlig har Tegnet A her Betydning af E, hvorved man altsaa faar ESGIS til ISGI.

HIAB maa udvides til HIALBI, for at kunne blive forstaaet som svarende til Isl. hjálpi; for P maa Runen B nødvendig bruges.

PARA er jo öjensynlig Ejeformen i Flertallet, Isl. þeirra, deres, men det første A maa tages som E, for at der dog kan læses PERA, og dertil horer altsaa det andet A nødvendig som saadant.

I BIA(R)NAR, som blot er Ejeformen af Navnet „Björn“, troede gamle O Worm at kunne se et Exempel paa den tidlige Forekomst af Familienavnet „Banner“.

Til 57. Afbildning.

Den mindre Sal-Runesten.

Hermed haves hvad der afgjort er en Ligsten (jfr. ovenfor under 18), den første altsaa i denne Gruppe. Nuomstunder er det almindeligt, at man paa Gravstene blot ser den afdødes Navn anbragt, (unægtelig en smuk og meget passende Skik), — og dertil haves her nu en Parallel fra gammel Tid. Paa det nærmeste vil hos os denne af den Art være den eneste, thi Funder-Indskriften (her under 76) er vel til Ihukommelse, men ikke nogen Gravsten, og Sædding-Indskriften (her under 87) er mulig nok en saadan, men den er uforstaalig.

Stenen, en mørkgraa Granit, findes i Sal (hvortil Gullef er Annex) i Kirkens Kapels vestlige Side, den er 1 Al. 14 T. høj og 14 — 15 T. bred.

Under Korsfiguren staar Navnet

INGÆRÞ

meget afkortet fra den oprindelige Form, som er "Ingigerþr", men nær ved det nu brugelige Inger, og kun med Slutningsbogstavet som Rest af det gamle. Formodentlig staar Navnet, ligefrem som det nævnes; Samtiden har kjendt det nærmere, og forsaavidt er der egentlig kun tænkt paa denne.

Til 58. Afbildning.

Gjessingholm-Runestenen.

Man maa betegne dette Mindesmærke med dette Navn, da det allerede er fort frem under denne Benævnelse af O. Worm i Mon dan. 285—88, og han kaldte det ganske naturlig saaledes, fordi det forefandtes ved Gjessingholm (i senere Tid benævnt Løvenholm) — tilligemed tvende andre Stene uden Skrift dog. Men Runestenen har fra først af ikke noget at gjøre med dette Herresæde eller dets Kapel, — den er nemlig omtrent 1548 flyttet (med flere Stene) dertil fra (den nedbrudte) St. Olufs kirke i Aarhus, (jfr. Hertels Beskrivelse over Aarhus Dom- og Kathedralkirke, 2,2 (1810) Indl. XXVIII -XXX,) — ligesom flere Exempler ere bekendte fra den nyere Tid paa, at Monumenter ved Kirkers Nedbrydning bleve af Interesse kjøbt til Herregaarde til Opbevaring. Til Musæet her kom Gjessingholm-Stenen 1821, velvillig overladt af Ejeren, og den anbragtes inde i Trinitatis Kirke, hvor den blev, indtil den 1867 tilligemed alle andre Runestene i Taarnet og ved Kirken flyttedes til nævnte nordiske Musæums Runehal.

Stenen, der er 2 Al. 15 Tommer lang, udmærker sig ved et stort udhugget Billede af en Mand i Bispedagt og med øvrige Attributer, hvilket alt er vel bevaret, og det samme gjælder om Indskriftens ene Side (den til venstre), hvorimod Indskriften paa den anden Kant (til højre) med Hensyn til den første Halvdel nu er meget beskadiget; den findes imidlertid hel hos O. Worm og navnlig er det nu beskadigede Parti hos ham godt, (mens han har adskilligt andet paa en uheldig Maade). Endnu efter Midten af forrige Aarhundrede var Indskriften fuldstændig, og har maaske først taget Skade ved Overførelsen hertil; det træffer sig ellers saa besynderlig, at, mens vi beklage et virkeligt og paaviseligt Tab, taler O. Worm om, at der uden Tvivl mangler noget i Indskriften, nederst paa Stenen imellem begge Linierne, hvilken Mangel dog kun er indbildt, hvilket strax vil ses.

Mindesmærket er fra 12te Aarhundrede, og ganske vist ikke fra dets første Halvpart, men endog først fra Tiden langt hen i 2den Halvpart, hvilket formentlig tydelig fremgaar af Paakaldelsen af Aarhus-Helgenen St. Nicolaus. Indskriftens forreste Ord er PUÆP : derefter GÆPI : ÞYNI : OÆUF : YFÆ : PYRIÆ : ÆBI : SUN : LA(N)GHI .

PUÆP maa antages for Navnet (Tved) paa den, fra hvem Mindesmærket hidrører, — om det end ellers ikke er bekendt, turde det dog være f. Ex. i Tvedgaard (i Skræm Sogn), i Lighed med Boelsgaard og Ebbensgaard, der ogsaa ere dannede af Fornavne.

GÆPI maa svare til GAPI paa Ravnunge-Tuves 3 Runestene, Formen er altsaa her gærþi , dog svarende til den islandske.

ÞYNI , „denne”, er helt besynderligt baade ved Y og I, og det fremskredne i Tiden og det lovlose i Sproget giver OÆUF , som derefter følger, et stort Vidnesbyrd om, — man kan (med

alt skyldigt Hensyn til Dialekt) næsten kun gjætte, at det maa være Ordet „hvalf”, hvorved altsaa Gravstedet og vel ogsaa dets Beskaffenhed betegnes, (hvilket har været min Tanke derom allerede for lang Tid siden og endnu uforandret.)

I Modsætning hertil er YFÆ, „over”, dog kun afkortet, og ÞYRIÆ fremtræder endog som noget helt, nemlig en Gjenstandsform, styret af YFÆ, af Navnet Thyri, hvilken nyere Form af Thure (Thor) dog bestemt kan paavises f. Ex. i »Liber Arhusiensis« (i Scriptt. r. Dan. 6. 504), — ikke at tale om adskillige andre Exempler i sidstnævnte Samling.

ÆBI er vel bekjendt og oftere omtalt i det foregaaende (i ældre Former).

Som LA(N)GHI er det sidste Ord i Linien læst med formentlig udeladt N, og det vilde altsaa være ligefrem Langhe, hvilket nok kan passe til den Tid.

Først i den 2den Linie er UIS forsaavidt tydeligt, uden at der dog tør siges noget bestemt derom, — det følgende, her i Afbildningen saa medtagne, kan dog (helt som det er hos O. Worm) skjønnes at indeholde en Bön til „Maria” om Naade.

St. Nikolaus paakaldes endog, og derved er GÆTI brugt, der svarer til en önskende Form af isl. „at gæta, bevare, passe paa”. Da Manden, hvem Indskriften gjælder, er anbefalet til „Marias Naade”, tør det antages, at der ved Önsket „GÆTI” nærmest er tænkt paa selve Mindesmærket og dets Bevaring, hvilket i hvert Fald gennem Tiderne er lykkedes. Jeg har den Tro, at Billedet er af St. Nikolaus selv, og denne Tro delte, ser jeg, O. Worm, skjönt han ikke gjorde sig nogen Forestilling om, at der var en Paakaldelse af St. Nikolaus, men antog, at det ogsaa af ham læste Nikolaus var (tilligemed et formentligt Tilnavn dertil) Navnet paa den Mand, der fremførte Bönnen til „Maria” (for Thure. Det maa erindres, at det ret var Aarhus-Helgenen og Omegnens fjærn og nær, og at han nylig, 1180, var død; —

vistnok var han ikke Biskop, saaledes som Broderen Valdemar (i Slesvig), men de vare begge Sønner af Kong Knud den 5te (Magnussen), og St. Nikolaus udfoldede, understøttet af en Presbyter, en stor gejstlig Virksomhed i Aarhus navnlig, saaledes som det smukt fremgaar af de gamle Efterretninger om ham (fra Tiden ved Overgangen fra 13. Aarhundrede), som ere meddelte i Scriptt. r. Dan. 5. 303 fgg. Det turde derfor være aldeles i sin Orden, at der paa et Mindesmærke i en Kirke i Aarhus, — til hans Paakaldelse og hans Navns udtrykkelige Nævnelser ogsaa föjedes et Billede af ham, og i Bispedragt. Derved faar saaledes denne Runesten med Tilbehør en Betydning af en egen Art, saa meget mere, som Billedet efter Omstændighederne gjerne kan være et virkeligt Billede, — det tilhørte Samtiden, der ivrig dyrkede St. Nikolaus, som var denne saa kjær.

Paa Kanten er vistnok at læse HORDERUS, der uden Tvivl er det gamle nordiske Navn Hörðr, velbekjendt fra Harðar saga ok Hólmverja, som her har en dansk Form (Horder f. Ex.), men er igjen latiniseret. Sandsynligvis er det Navnet paa Kunstneren, af hvem Mindesmærket er udført.

Om „Thure Ebbesön Langhe”, som Mindet gjælder, vides vistnok ikke noget; en Adelsmand Thure Langhe var efter 1250 Abbed i Öm, men det er dog for langt hen i Tiden¹⁾.

¹⁾ G. Stephens har i •Ill. Tidende• for 1. Sept. 1867 med Kjærlighed omhandlet dette Mindesmærke, som han henfører til Biskop Thure af Ribe, der faldt i Slaget ved Fodevig 1134. Naar han tillige ytrer, at der ingensinde ellers var nogen Thure dansk Biskop; saa er dette ikke rigtigt; selve Ribe havde igjen c. 1280 en Biskop af dette Navn. Det er ingenlunde Mening her at henføre Mindesmærket til denne Mand saa langt hen i Tiden, — men at tænke paa Thure († 1134), gaar heller ikke an; i og for sig er det usandsynligt (om end muligt), og Hovedsagen er, at St. Nikolai Dyrkelse dengang ej var til. Det maa være afgjørende.

Til 59. Afbildning.

Vester Velling-Runestenen.

Denne Ligsten, eller Gravsten (som man vel i dette Tilfælde helst maa sige) findes i Kirketaarnets Mur udvendig imod Vest. Det er en Granit $2\frac{1}{2}$ Alen lang, 1 Alen bred, Korset er 15 Tommer höjt og Runerne rigelig $3\frac{1}{2}$ T.

Korsfiguren er smukt udført; Indskriften, i Rundingen øverst, har kun 10 Bogstaver, der danne 2 Ord, men der er dog nogen Vanskelighed baade ved det første Bogstav og det sidste. Hint, som i den endelige Tegning hertil er et fuldt L, har i den trykte Afbildning Bistaven til højre som en Afskygning, og der er ogsaa ellers blevet antaget, at det snarere var I end L; men, mens IOPAN ikke afgiver noget Ord, som paa nogen Maade er bekjendt, er LOPAN vel bekjendt, da det nok tör antages at være det samme som Lodhen, hvilket Navn ikke forekommer saa sjælden i vore Kilder. I det det staar i Ejeformen er der angivet et bestemt Forhold til det følgende, som bliver af Vigtighed med Hensyn til Læsningen. KRAK eller vel endog KRAG, kan imidlertid som Navn (hvilket det jo maatte være) ikke komme til Anvendelse, og desaarsag benyttes her oven-

nævnte Tegnings Antydning af, at det ikke er K eller G, der staar her, men derimod F, — noget som ogsaa ellers er blevet bestemt antaget. GRAF bliver altsaa Ordet, og det passer godt til Ejeformen, og i det hele, — naar der tages ret Hensyn til det Omraade, hvorpaa man nu befinder sig. Runerne, der just ikke ere smukt udførte, have ogsaa den kortere (nyere) Form for A og N, som før er omtalt.

Mindesmærket maa henføres til 12te Aarhundredes senere Halvdel.

Til 60. Afbildning.

Mönsted-Runerækken.

Ovenfor under 18. blev der ved Aastrup-Runerækken talt om Betydningen af og Hensigten med, at en saadan — hen i Tiden — anbragtes til almindelig Efterretning, i det det hævdedes for den nævnte Rækkes Vedkommende, at den skulde vedligeholde Erindringen om de gamle Skriftegn.

Derved nævntes nærværende Runerække, der betegnedes som nyere, — Tegnet for A er dannet ganske fejl, det for S og for T er ny Form, det for M er ufuldstændigt, (hvilket dog kan være tilfældigt), ligesom der mangler Tegn for den sidste Rune.

Det kan vel være, at denne Runerække nærmest er anbragt som Ornament, — baade Pladsen og den hele Omgivelse synes at tyde derpaa; men interessant (for ikke at sige mere) bliver det dog, at man ogsaa valgte denne Gjenstand til Prydelse.

Til 61. Afbildning.

Hvidbjærg-Runestenen.

Denne Runeindskrift er af en særegen Art, i det den alene indeholder en Opfordring til at gjøre Forbön for en bestemt nævnt Mand. Stenen findes nu udenfor Kirkegaardsdiget imod Syd, men har tidligere været i Digets nordlige Del; denne Plads er naturligvis ikke den oprindelige, der tværtimod maa antages at have været — om ikke just paa alfar Vej, saa dog paa Vejen, der førte til Kirken. Det er højst mærkværdigt, at en Indskrift med saadant Indhold har saaledes været stillet frem (ligesom Runerækken paa Stene til Efterretning,) da deri jo ligger ikke blot det, at den kunde læses og blive forstaaet, men vel ogsaa det, at den derved bedst forstodes. Og dog kan man vel ikke sætte Indskriften længere ned end til 15. Aarhundrede, paa Grund nemlig af at den gamle Skrift (som i det hele bekjendt) er bibeholdt, og at der ligeledes endnu er valgt en utildannet Sten paa gammel Vis; Sproget er i øvrigt saaledes beskaffent, at Ordene ligesaa godt kunde være fra i Dag, som fra hin Tid, thi

BEDER FOR BO, Beder for Bo,
maatte vi ogsaa skrive nu.

Indskriften har en Længde af 16 Tommer og Runerne ere 4 Tommer høje, mens Stenens Højde er 1 Alen $7\frac{1}{2}$ Tomme, Bogstaverne ere meget tydelige og i sin Orden, som det hørte Tiden til; som noget senere paaført maa anses ikke blot BO (længere nede) paa Hovedsiden, men navnlig de Runetegn, der findes paa den anden Side og hvorom intet videre kan siges, — de kunde jo let komme derpaa, naar mange besøgte Stenen.

Man er først i den nyere Tid blevet opmærksom paa denne Indskrift, som man meget maa sætte Pris paa, da den har bragt en mærkværdig Tilvæxt til det, vi før havde.

Til 62. Afbildning.

Selde-Runeindskriften.

Opdagelsen fandt Sted 1861 ved en Mand paa Stedet, da en stærk Overkalkning borttoges, som før havde været paaført Funtens Fodstykke; denne har 4 Sider, paa den ene af dem findes Runeindskriften, paa hver af de 3 andre ere Blomstsrater indhugne, og paa hver af Kanterne findes desuden et Mandehoved. Mindesmærkets hele Højde er 1 Alen 11 Tommer. — Det kan betragtes omtrent som Regel, at jo yngre en Indskrift, som dog skal udsige noget, er, saa meget større er Vanskeligheden med den, da de gamle faste Forhold forlades og det usikre og vilkaarlige trænger sig frem. Dette kommer ogsaa til Anvendelse her, skjönt Arbejdet paa Fodstykket har været ikke ubetydeligt og synes tildels at være endog fint udført. Indskriften er ved Skilletegn delt i tre smaa Partier, af hvilke det første nemlig GUP̄LIF er forstaaligt, eftersom det er det, ikke hyppige, dog ej heller sjældne isl. Navn Gupleifr, men Endelsen har her mistet sit sluttende r, og G er punkteret (jfr. Øster Brönderslef-Indskriften) tilligemed U, som om Meningen skulde være, at dette var Y; det tredie Parti, begyndende med det andet R i Indskriften, kan man ogsaa nogenlunde forstaa, skjönt det er stærkt sammenskrevet, — imellem R og det følgende Bogstav turde nemlig I høre til, saaledes at Ordet blev RIT, hvilket tör

betragtes at være REIT (skrev), — de to smaa Bistave paa den følgende Hovedstav maa være O (a, á, paa), og — endelig maa det være saaledes, at derefter til F og A hører det ovenfor Linien anbragte T, og at dertil igjen hører den i Linien staaende Hovedstav, som (efterat have tjent til at danne A) nu benyttes til at faa E dannet, altsaa FATE (Hensynsformen styret af O, á fati, o: paa Fadet, Døbefadet, Funten.) Men dog kan det ikke vides, hvad der menes med den sidst i Indskriften satte lille Tværstav, lige saa lidt som hvad det samme, i 2 det Parti to Gange gjentagne, Tegn betyder, og overhoved er hele dette andet Parti ikke til at forstaa, da det til G og R punkterede, og 3 andre Medlyd, kun har en eneste Selvlyd. I Ant. Tidsskrift for 1861—63, S. 6—7, hvor dette Mindesmærke er omhandlet, læses rigtignok „Greifi”, i Betydning formentlig af „lendr maðr”, men det har ingen Hjemmel, og man har at gjøre her med for meget af det vilkaarlige.

Af en hel anden Art ere Runeindskrifterne paa de hidhørende to andre Døbefunter, jfr. under 88.

Anm. De to under Selde-Funten meddelte Afbildninger gjengive Indskrifterne paa 2 „Bohuslänska Dopfuntar”, som indfores her til Sammenligning. Den øverste ligner den i Selde her, og den anden er taget med her, fordi Indskriftens sidste Karakterer minde meget om de sidste paa den lille grønlandske Runesten, i hvilke Rask troede at finde Taltegn i sin Meddelelse derom i Ant. Ann. 1827, 4. Bind. — Nærmere Efterretning om de bohuslänska er givet i Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen osv., 4. 1877, jfr. navnlig S. 430 og 442.

Til 63. Afbildning.

Kragelund-Runestenen.

Dens Tilværelse var bekjendt fra E. Pontoppidans *Marmora Danica* 2. 133, men den var dog, da jeg søgte efter den hertil, ingensteds at finde hverken i eller ved Kirken. Det var ikke saa sært, da den indtil for et Par Aar siden var stærkt overkalket tilligemed hele Omgivelsen. „Indskriften er indhugget i „den nedadvendte 7^{1/2} Tomme brede Flade af Tympanon over „Kirkens sydlige Portal; denne, der ligesom hele den øvrige „oprindelige Del af Kirken, er af hugne Granitsten, synes at „stamme fra 12. Aarhundrede”. Opdagelsen ved Arkitekten blev strax meddelt hertil tilligemed en Beretning.

Indskriften bestaar kun af de fire Ord:

ÆSI . BA Þ . UA (G)HN . RIST (Æsi bad Vagn riste)

og er af de nyere, men det er ogsaa godt, at vi faa flere af dem, for at det saa bedre kan blive forstaaet, hvorledes det gik til med Brugen henimod Ophøret. Tegnene for A og Æ, efter den senere Tids Medfør, ere nøje iagttagne; sidste Bogstav i BA Þ kan endnu netop være Þ, jfr. Bogstavets Form paa Rimso-Runestenen; Tegnet for H staar, ligeledes efter senere Medfør,

for GH eller egentlig dog G; i sidste Ord mangler sidste Bogstav. Med Hensyn til Ordene saa er:

ÆSI som Mandsnavn ellers kun bekjendt som isl. i Formen ÁSI, hvorimod det tilsvarende Kvindenavn er baade Æsa og Ása. Om ASA, jfr. f. Ex. i Scriptt. r. Dan. 5, 307. Jfr. ved Sjöring-Runestenen.

VAGN er almindelig kjendt som historisk Navn.

Indskriften angiver altsaa ikke, over hvem den er sat, men kun at den efter Begjæring af Æsi er ristet af Vagn, — og den er saaledes kun henvendt til en snævrere Kreds, der kjendte Forholdene, meget i Lighed med Pjedsted-Runestenen, hvilken ogsaa hører til de afsluttende.

Et ubekjendt dansk Navn faa vi altsaa ved denne Indskrift, ligesom tidligere ikke faa andre korte, navnlig paa A; Grensten Runestenen frembød RIFLI.

Til 64. 65. 66. Afbildning.

Runestens-Brudstykkerne i Hammel, Randers og
Bjerregrav.

Til 64.

Den første Meddelelse herom tilstilledes mig af Grevinde Th. Frijs i Sept. 1863, tilligemed en Tegning i Udkast. Stenen findes som Trin i en Indgang til et tidligere Vaabenhus, der ikke mere benyttes, og frembyder nu som synlig Skrift kun ULFS STIN, i det Fortsættelsen gaar ind i Muren; det er usædvanligt at en Runeindskrift begynder saaledes med et Navn i Ejeform og paafølgende „Sten”, men det for T anvendte Tegn er udenfor den gamle Bogstavække. — (For at forebygge mulig Misforstaaelse bemærkes her, at der i Hammel Kirke var 1838 i Muren i Indgangsdøren til højre noget højt oppe, dog ikke over Døren, en Sten af modern Form omtr. 1 Al. lang og $\frac{1}{2}$ Al. bred — nu mulig forsvundet —, med 6 Runer at læse som MAG(H)NUS, med A og N i nyere Form og Runen H for G (egentlig GH), som f. Ex. allerede i „Cod. Runicus. De høre aldeles ikke hid, men staa formodentlig paa en eller anden Maade i Forbindelse med den første Besidder af Grevskabet — „Magnus Frifius”, som han skrev sig i sine mange Bøger, som han elskede.)

Til 65.

Denne Runesten, som O. Worm har optaget i Mon. dan. og som i hans Tid laa „for en Mands Dör”, laa endnu 1838 der paa et Fortov (Storegade Nr. 5), men var da ogsaa dengang, da den saa længe daglig havde været betraadt, saaledes medtaget at intet kunde bringes ud deraf uden enkelte spredte Bogstaver. Paa sin nærværende Plads bag Kirkens Kor (eller mulig nu i Kirken) fremviser den dog paa Kanten de i Afbildningen givne Ord — hele den egentlige Indskriftside, för ret tydelig, er nu glat — hvilke för ikke vare kjendte; de indeholde et temmelig almindeligt sluttende Hædersudsagn som Rest af det Olddanske, (i H(A)RPA er udfaldet A, og R er det sidste vistnok af det tilhørende Navn i Gjenstandsformen,) ÞIGN er ikke saa höjtideligt og höjt som TRIG i lignende Tilfælde.

Til 66.

Meget beklageligt er det, at denne saa store (over 4 Alen lange) Sten er blevet benyttet i gammel Tid som Bestanddel af Kirkebygningen saaledes, at den — anbragt i Portalen — ikke har kunnet udtages, og at alligevel Indskriften maatte ødelægges paa Grund af det stadige Slid i Aarhundreder. Der kan derfor i strængere Forstand næsten ikke tales om, at Bjerregrav yder et „Brudstykke” af en Indskrift, — eftersom et Par enkelte Ord og nogle spredte Bogstaver her intet just betyde —, men kun om at Runestenens Antal er blevet forøget.

Til 67. 68.—70. og 71. Afbildning.

Runestens-Brudstykkerne i Skjern, Langaa og Aalum.

Til 67.

Ovenfor S. 63—64 er dette Brudstykke blevet omtalt sammen med den store Skjern-Runesten i Anledning af, at et Navn, som denne har, ogsaa öjensynlig findes (afbrudt) paa hint. Tydelig staar HARATS i Ejeform, netop som paa den större Söndervissing-Runesten, men derfra at gjøre nogen Slutning, er utilstædeligt. Den oprindelige Plads var i Grundvolden af Kirkemuren, saaledes at enkelte Runer (nedadvendte) kunde skjönnes, og denne var endnu bibeholdt 1838, — ikke længe efter skete Udtagelsen.

Til 68. 69. 70.

Langaa og Aalum-Brudstykkerne ere under Afbildningerne satte henholdsvis som 68—69 og 70—71, — men det har dog stillet sig saaledes, at der i Langaa er Stykker af mindst 3 bestemt forskjellige Stene, som altsaa bliver 68. 69. 70, hvorimod man i Aalum har kunnet samle til at danne væsentlig et helt Mindesmærke, hvilket altsaa bliver 71. Hine trende 68. 69. 70, jfr. S. 149, frembyde — et enkelt læseligt Ord uagtet (og spredte Bogstaver) — intet at lægge Mærke til, kun er den ene Omstændighed at omtale, at paa et af Stykkerne ere Runerne meget store, i det de have en Højde af 10 Tommer.

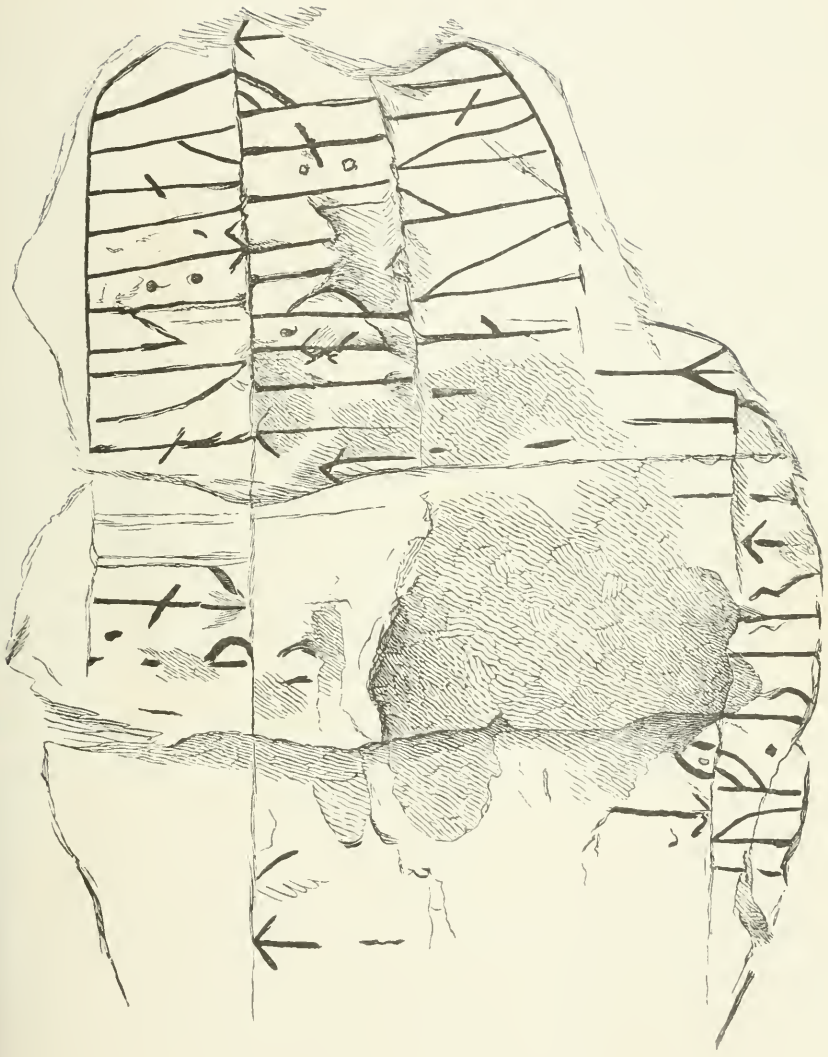
Til 71 (jfr. umiddelbart ovenfor.)

Aalum-Runestenen kan der saaledes være Tale om, og en Afbildning af det sammenstykkede vil findes paa det følgende Blad. Provst Taaffe (jfr. S. 149) har ved sin Nidkjærhed bragt det dertil, at tvende sammenhørende Stykker i Vaabenhusmuren udtoges og samledes, (dog var der kun Formodning egentlig med Hensyn til den ene, da Bogstaver ikke vare synlige, om at den paa Grund af Stenligheden med den ved Siden af med Runer, ogsaa havde tilhørende Skrift, hvilket slog til), - saaledes at der kunde nogenlunde tages Gnidebilleder af dem; derefter har igjen J. Magn. Petersen dannet den Tegning, som gjengives her. Tænker man sig Stenen i staaende Stilling, som man vist maa, begynder Indskriften med 2den Linie fra venstre, fortsættes med 1ste Linie der, og derefter med 3die osv., — desværre er ret meget ikke til at udbringe, og det eneste (af større Omfang) sikre er STIN ÞISI AFT I(N)GALT SUN SIN i 1. og 2. Linie, og AUK UN(N)I - Navn - i 3. Linie.

Anm. Den mindre Sten med Runer paa Kirkens Nordside er endnu der, da den som værende i Murens Grundvold ikke kunde udtages, men det kan heller ikke mere end netop ses af enkelte Bogstaver, at det har været en Runesten. Jfr. længere frem under 75, Anm.

Til 72. 73. 74. Afbildning.

Runestens-Brudstykkerne i Vaarst, Hannest og
Lyngby (ved Aalborg).

Til 72.

Blev fundet paa en Mark under Vaarst i Gunderup Sogn i April 1870, og laa, da den kort efter tegnedes hertil, i Sognefogdens Gaard; det er en lysgraa Granit, 20 Tommer lang, 14 T. bred, Runernes Höjde er rigelig 4 T. Skilletegn ses der ikke til, men de 5 Runer midtpaa synes let at kunne udsondre sig til SIN IS, og det ligger nær at antage, at der hører et U til foran IR, som da vilde være det sjældne Ord UIR, isl. verr, jfr. paa Sjöring-Runestenen, altsaa "Ægtemand sin, der". Savnet af det øvrige maa beklages. (Nu hedder det, skal endog dette Brudstykke af en vistnok vigtig Indskrift være forsvundet).

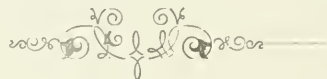
Til 73.

Denne Lævning af en Runesten blev 1877 fundet under et Hus i Hannest i Nærheden af Hobro, og Underretning blev mig strax derfra givet af Lærer og Organist P. Hammershöy. Der er kun det ene Ord ÞIGN (til Bogstaverne foran høre vistnok GU - altsaa GUPAN, hvilket ogsaa var tilbage som Rest i Randers-Indskriften, jfr. ovenfor her under 65,) og er af Interesse, - i Betydningen gaar det især paa Stillingen i Samfundet.

Til 74.

Denne ret anselige Sten i Lyngby, syd for Aalborg, var med Hensyn til Indskriftens Omfang, for mere end 100 Aar tilbage, i samme Stand som nu, og den var dengang i Kirkegaardsdiget ved Indgangen paa den sydlige Side, (hvor ogsaa jeg 1838 forefandt den); nu er den anbragt i Hjørnet af Vaabenhuset, men, for bedre at faa den til at passe der, afhuggedes det halve af Tykkelsen og noget af Længden. Det er en rød Granit omtr. 2 Alen lang og 6 Tommer tyk, Bogstaverne ere $4\frac{1}{2}$ T. høje, og disse synes at give Slutningen af Indskriften, der ogsaa fremkalder Beklagelse med Hensyn til det manglende; de første 4 Bogstaver (det sidste af dem har i Afbildningen faaet den yderste Runding for meget tilsluttet) ere vistnok UNTR: — en sædvanlig Navneudgang, og de øvrige, hele og tydelige, ere A: AISKU: SINA - AISKU er Gjenstandsformen, styret af A, i det AISKA (jfr. Oddum Runestenen) mulig svarer til Isl. Æska, Ungdom, — et Ord, der er paafaldende i høj Grad i en Runcindskrift.

Til 75. 76. 77. Afbildning.

Runestens-Brudstykke i Ferslef, Runeindskriften i
Funder og den store Sal-Runesten.

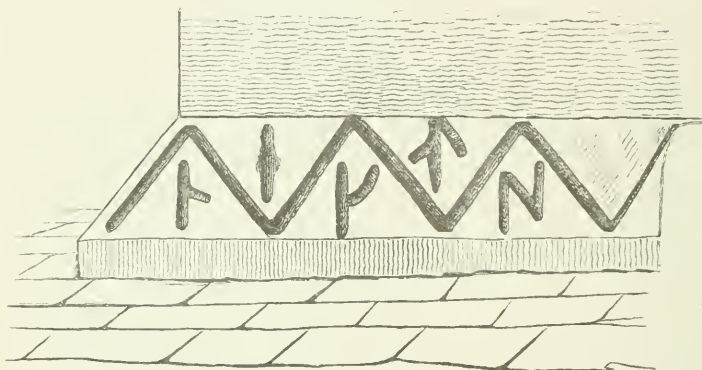
Til 75.

Foruden den ovenfor omhandlede Runesten kan Ferslef opvise et Brudstykke af en anden (i Præstegaardens Havedige,) hvilket vel er lille, nemlig kun 1 Kv. 3 Tommer langt og omtrent lige saa bredt, og kun har et Ord — med et Bogstav eller to foran og ligeledes bagefter —, men det er selve Ordet : RUNAR: - Det forekommer kun sjælden i Indskrifterne og man kan derfor ligesom ikke undlade, — ihvorvel sagtens for-gjæves da Egaa-Runestenen vist frembyder det eneste Exempel paa, at noget manglende af en saadan er kommet tilstæde —, at være begjærlig efter at vide, i hvilken Forbindelse det her har staaet. Det ses kun, at det er blevet til ikke saa kort ned i Tiden, da baade N og A have den afkortede Tværstreg, jfr. Vejerslef-, den mindre Gunderup- og Ø. Brönderslef-Runestenen.

Anm. Det er med Bestemthed opgivet, at ogsaa Kirkegaardsdiget i Ferslef frembød et lignende lille Brudstykke af en anden Runesten, uden at dog noget har kunnet opgives om, hvad der var at se derpaa. Det samme er saaledes Tilfælde dermed, som med den anden Aalum-Runesten, at kun Tilværelsen maa betragtes som sikker. Jfr. Side 176, Anm.

Til 76.

Det var vist først 1873, at det bemærkedes, at der i Funder Kirke i Aarhus Stift ved Silkeborg, paa Foden af Portalen (i Vaabehuset), fandtes en Runeindskrift (af c. 12 Tommers Længde), anbragt paa denne noget særegne — om end tydelige — Maade:

Der staar öjensynlig NIKLAS, ligeledes med den afkortede Form for N og A (jfr ved 75 ovenfor), og det er vist utvivlsomt, at derved er ment „Den hellige Nikolaus”, Skytsbelgenen navnlig for Aarhus og hvad der nærmere og fjærnere vedkom samme. Jfr. Side 162.

Til 77.

Ved den store Sal-Runesten (kun benævnt saaledes i Forhold til den mindre sammesteds) kan man kun komme saa vidt, at Indskriften kan siges at være med Runer, skjönt der er en temmelig lang Linie langs med hver Side af Korsfiguren, — al Gisning om noget læseligt Navn derpaa, eller andet, er saaledes utilstædelig.

3. Gruppe, 78—85.

Til 78. Afbildning.

Hune-Runestenen.

Den findes hos O. Worm i Mon. Dan., og har vist siden ingen-
sinde været ubekjendt, ligesom den er blevet vel bevaret gjennem
Tiderne og ikke har lidt nogen Overlast; dertil har det sikkert
bidraget, at den havde nu vel omtrent samme Plads som for
250 Aar siden, — nemlig „i Diget om Hune Kirke, ved sydlige
Indgang til Kirkegaarden”, (hvis den ikke mulig er flyttet ind i
Kirken. Stenen er en graa Granit af rigelig 2 Alens Højde,
dens største Brede er 1 Alen. Tre Brødre have sat Runestenen
til höjtideligt Minde om sin Fader, og deres Navne frem-
stille sig smukt i Indskriftens venstre Linie, og derefter
følger ligeledes smukt, og vel afpasset, i Rundingen og i højre
Linie Faderens Navn og hvad der meddeles om ham; — Bække-
Runestenen ved Kirken har ligeledes 3 Navne, der dog ikke
stille sig saa godt frem, og endnu mindre den store Aarhus-
Runestens 4 Navne.

Læsningen, som er ligefrem, giver os dette i Olddansk:

HUFI. ÞURKIL. ÞURBIURN SATU: STIN: RUNULFS:
HINS: RAÞ SB(P)AKA FAPUR SINS

hvortil vil svare det Isl.:

Hóvi, Þorkell, Þorbjörn sattu stein Rúnúlf's hins ráþspaka
faður síns.

HUFI er vistnok tilstæde i Stedsnavne som Hovstrup (ovenfor Blaavandshuk) og Hovvig (paa Holmsland), og er vel vort nuværende Navn „Ove”; det forekommer af og til, skjönt ikke ofte i vore historiske Kilder, — bekjendt fra Rimberti vita Ansgarii er Hóvi i Sønderjylland i 9de Aarhundrede.

I ÞURBIURN er naturligvis U foran andet R betegnende Ö, som ikke har sit eget Tegn.

At Navnet RUNULFR - her i Ejeformen - kan hævdes som dansk, maa vi takke denne Indskrift for, som saa trofast har bevaret det, — paa vore Runestene forekommer det ellers ikke og, saavidt vides, heller ikke i vore historiske Kilder. Paa Island findes det helt igjennem, ogsaa i den nyere Tid.

Det er, synes det, ganske mærkeligt, at det er det eneste gammelnordiske Mandsnavn, som er dannet ved Sæmmensætning med „Rune”, bekjendte ere i øvrigt Úlfrún, Guðrún, Krístrún.

Til 79. Afbildning.

Jetsmark-Runestenen.

Den kom frem 1859 fra Kjælderens i en gammel Bygning. Til Hune-Runestenen, som saa længe har været bekendt, er denne, der (som nævnt) er opdaget i den senere Tid, ret som en Mage. Denne begynder ogsaa med HUFU, og der kan næppe være Spørgsmaal om, at det jo er samme Mand, — Stederne ere ogsaa tæt ved hinanden. Stenens Plads er nu i Jetsmark Kirkes Vaabenhus, det er en rød Granit, og Kanten med Runerne er 2 Alen 8 T. lang, 11—12 T. bred, mens Fladen af Stenen er bredest 1 Alen. Den er meget godt bevaret, saa Læsningen er aldeles ligefrem i Olddansk denne:

HUFU. SATI. STIN: IFT. BRUÐR SINA ÞURLAK
UK. HRIÐI

hvilket, ligeledes ligefrem, i Isl. vil være:

Hóvi satti stein eptir brœðr sína Þorlák ok Hriði.

Efter Navnet HUFU følger her, som i foranstaaende Indskrift, Navnene paa 2 Brødre, forskjellige fra de 2 førstnævnte, — men nu havde Skjæbnen medført, at denne Indskrift ikke er om noget, der var blevet udført af hine 3 sammen, derimod til de tvende sidstnævntes Amindelse (af HUFU alene).

BRUÐR SINA staar saa rigtigt her, ligesom paa Sønder Vinge-Runestenen, (kun gaa Tværstregerne her i A helt over Hovedstaven.)

ÞURLAK, styret af IFT, er det fra Island velbekjendte og der endnu saa meget brugte Mandsnavn Þorlákur. Paa vore Runestene forekommer det ellers ikke, og som dansk Navn i øvrigt dog undertiden.

Navnet HRIÞIR have vore Runestene heller ikke udenfor denne Indskrift, og som dansk Navn ellers kjendes det, saavidt vides, ikke, — dog kan det vel være, at det er Stammen i for Ex. Stedsnavnene Redsted, Ristrup osv. I den gamle nordiske Boglitteratur kommer HRIÞIR ikke frem.

Ved disse 2, i sproglig Henseende saa gode, gamle Runestene er ogsaa Vendsyssel værdig repræsenteret paa dette Omraade.

Til 80. Afbildning.

Øster Brönderslef-Runestenen.

En Del af denne Indskrift har O. Worm i sin Tid meddelt i Mon. Danica S. 205, nemlig den nederste Linie med de store Bogstaver, den øvre Linie var dengang skjult af Kirkens Mur, hvori man havde anbragt Stenen. Den var iblandt dem, som ifølge kgl. Befaling af 1652, jfr. S. 23 og 25, ikke blot indfordredes til Kjøbenhavn, men virkelig indsendtes, hvorved imidlertid ikke, skjönt 2den Linie var kommet frem ved Udtagelsen af Muren, foranledigedes nogen Meddelelse derom, mulig dog paa Grund af at O. Worm dode kort efter († 1654). Langt hen i Aarhundredet undersøgte de indsendte af Peder Syv, og han er den eneste, fra hvem der haves nogen Efterretning om disse Runestene (i et af hans efterladte Haandskrifter i Rostgaards Samling i Universitets-Bibliotheket.) De vare efter hans Angivelse 13 i Tal, men der var, foruden Brönderslef-Stenen, kun 3 tilbage, da der omsider sørgedes for deres sikre Bevaring efter Oprettelsen af Kommissionen for Oldsagers Opbevaring (1807).

I 3. Bind af Ant. Annaler (1820) indførte da Rask en Meddelelse om denne, og deri gjøres en og anden Bemærkning om, at i Ordet længst til højre manglede R, — besynderligt nok, da dette Bogstav, som Afbildningen her for første Gang viser, netop meget tydeligt er anbragt under Linien, og ret til Exempel paa hvor længe det stundum kan vare, inden selv en Indskrift som denne kan komme rigtig frem. Rask fremhæver stærkt O. Worms Efterretning om, at der var en anden lignende Sten i Brönderslef Kirke, ligeledes med Skrift, men dengang c. 1640 for ikke længe siden indsat i Muren saaledes, at Indskriftsiden („litterata ejus facies reliqua”) var skjult. Saavidt vides, foretoges der dog alligevel ikke noget af den nævnte Kommission for at faa denne anden, saa bestemt paapegede, Sten bragt frem, — men mulig kan der endnu være Haab om den, da den, som det synes, maa være temmelig kjendelig.

Runeindskriften, som vi have den, giver følgende Læsning endnu i Olddansk, om end navnlig Tegnene — a, e, æ osv. udskilte — tilkjendegive det begyndende ny:

Nedre Linie: KIRKIA : ER : KRISTE : KÆNT : MANOM

ovre Linie: SÜEN : SUN : GERMUNTAR × TIL : MISGUNTAR.

Og til Ordene, som de staa, passer ligefrem det isl.

„kirkja er Kriste kend mönnum, Sveinn son
Geirmunþar, til miskundar.

Det er öjensynligt, at der til hver af Linierne savnes en fortløbende Linie, men det træffer sig dog saaledes, at Indskriften, som den nu foreligger os, kan give Mening, dog rigtignok kun derved, at man efter MANOM lader følge de to sidste Ord

af øvre Linie, og derved at SUEN SUN GERMUNTAR kommer til at staa for sig uden Forbindelse.

Denne Kirke (selve dette Ord have vi her skrevet med Runer) er altsaa (vistnok) bygget af Sven, helliget eller benævnt efter Christus, til Bedste og aandelig Fremgang for Menigheden og Befolkningen.

I KRISTE er, ligesom i Fövling-Indskriften, den latinske Form forladt, og den nordiske KRISTR beholdt (her i Hensynsformen)¹).

SUEN, jfr. Flejsborg-Runestenen, er her allerede (vistnok langt hen i 11te Aarhundrede) strax i den nyere Form, som fulgte lige efter den gamle, og er vedvarende.

GERMUNTAR (punkteret paa Hovedstaven af G) er Ejeformen af Navnet „Germund“, som forekommer i Dansk ned i Tiden, endog som „Germen“.

I MISGUNTAR er imod al Regel G punkteret, da dog K nødvendig altid har hørt til Ordet som den Dag i Dag.

Det er ret Skade, at denne Indskriftsten (2 Alen 8 T. lang, 12 T. tyk, og med Runer af en Højde i nedre Linie af 11 Tommer og i øvre af 8¹/₂ T.) — og den lignende tilsvarende

¹) Er-kend, skjönt det staa her forholdsvis sent i Tiden, er dog arkaiserende, — det stemmer aldeles med Spørgsmaalet, som Hervör gjør ved Ankomsten til Samsø: „Hvar eru Hjörarrði haugar kendir“, o: kaldte efter, (ifølge Hervarar saga, der indeholder meget vigtigt og gammelt vedkommende Danmark). — og ligeledes med Edda-Udtrykket i Alv. mál. 29.

ere blevne saa upassende varetagne, da de dog ifølge O. Worm
saa smukt og passende have været anbragte forhen som
Piller („columnæ”) ved Indgangen til Koret i Kirken² (udenfra vel.

Anm. I Nykjøbing i Sælland fandtes i Kirkemuren en Mursten, nu i Mu-
sæet her, med følgende Indskrift:

ᚠᚠᚠᚠᚠ*ᚠᚠᚠᚠ ᚠᚠ

Med Hensyn til Stedet, hvor denne Indskrift fandtes fra gammel Tid, er det sand-
synligt, at den angaar Kirkebygningen eller Bygmesteren og den meddeles derfor
just her. Men det er ikke muligt paa Grund af Skriftens Beskaffenhed — Bog-
stavet U for Ex. fire Gange i Træk — at sige noget nærmere derom.

Til 81. Afbildning.

Elsø-Runestenen (Brudstykke.)

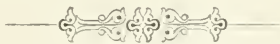

Dette Brudstykke er fundet paa Morsø 1869 paa Elsø Kirkegaard, det er 20 Tommer bredt, 14—17 T. højt og 7 T. tykt. Bogstaverne ere meget tydelige, nemlig:

T (eller D) HRU : IPT (eller D) :

men foran til venstre mangler der noget.

Ikke engang om de 3 sidste, dog afsondrede. Bogstaver kan man have nogen Mening, da de slet ikke kunne formes til noget Ord, ligesaa lidt som det foregaaende tyder paa saadant. En nogenlunde rimelig Gisning ligger heller ikke nær.

Til 82. Afbildning.

Galtrup-Runestenen.

Dette anselige og smukke Mindesmærke, en blaagraa Granit af over 3 Alens Længde, findes i Kirkens Taarnmur paa den sydlige Side; det har været bemærket for over 100 Aar siden, thi i „Danske Atlas” 5. Tome omtales, at der i Taarnmuren var en Sten af den nævnte Længde, men — hedder det — „Skriften” derpaa er „ulæselig”. Det skulde ikke opfordre nogen til at foretage noget. Heldigvis er Efterretningen dog ganske urigtig, Indskriften er baade fuldstændig og fuldstændig læselig, og giver os en Læsning, der endnu er aldeles olddansk, nemlig:

HÆR LIGR: ISULFR: ÞORKILS: SUN

hvilket ligefrem er, uden nogen Forandring, Isl.:

Her liggr Ísúlfr Þorkels son.

Det er af Vigtighed, at Sproget her er olddansk uden Anfægtelse af det ny, thi derved kan imod Sædvane Tiden bestemmes saa temmelig nøjagtig, vel endog saaledes, at der kun kan være Tale om en Menneskealder mere eller mindre. Indskriften maa være ikke saa lidt ældre end Knud den belliges Gavebrev til Lunds Domkirke 1085, — hvilket er det ældste, som kan kaldes ligefrem Dansk, jfr. i 1. Afd. S. 105-9 — og den kommer derved op til omtrent 1050; og, stiller det sig saaledes fra denne Side, saa er det fra den anden Side lige saa afgjørende,

at Runestensformen er aldeles forladt, i det den Mand, som Mindesmærket er over, „ligger” derunder, og det er saaledes en Ligsten, som vi her have. Men denne kan, navnlig i en saa afsides Del af Landet, ingenlunde sættes tidligere end Midten af 11te Aarhundrede, og det bliver altsaa paa det nærmeste Tidspunktet for Indskriften.

Stenen frembyder, foruden en ejendommelig Korsfigur, Billedet af et lille Svin eller — som man vil kunne sige — en Galt, og det kan ikke fejle, at der finder et vist Forhold Sted imellem dette Billede og Sognavnet og den nævnte Mand Ísúlfr, (hvilket ingenlunde er Ásúlfr, men et særegent Navn med Ís til Stamme i Lighed med Isl. Ísi, Ísgerðr.) Man maa antage, at Isulf Thorkelsson har ført en Galt som Familiemærke, og at han (eller Slægten tidligere) har haft megen Ejendom der paa Stedet, saa at deraf er blevet Galts Torp, der netop i 11te Aarhundrede har kunnet danne — i hvert Fald som Hovedbestanddel — et Sogn, hvilket da naturlig fik Navnet Galtrup. Det maa ogsaa antages, at her haves Oprindelsen til den adelige Familie Galt, som i det mindste var til i 13. Aarhundrede med en Galt som Vaaben, — og ingen anden Familie (ikke engang „Urne” eller „Mule”) har saa tidlig paaviselig Oprindelse, bestemt fra 11te Aarhundredes Midte.

Til 83. Afbildning.

Sjöring-Runestenen.

I E. Pontoppidans *Marmora Danica* 2, 347 (1741) meddeltes, at der 1737 blev nedenfor Sjöring Kirkegaard fundet en Runesten, men som strax af Finderen blev brugt til Grundsten i hans Hus, (og dette gjentoges 1769 i D. Atl. 5. 452) — heldigvis bleve Indskriftens Ord (undtagen paa Overkanten) nogenlunde meddelte i *Marm. dan.*, hvilket blev siden af Vigtighed. I Somren 1841 lod jeg forhøre om denne Runesten paa Stedet og, saavidt muligt, nogen Undersøgelse anstille, hvilket imidlertid ikke førte til noget. Alligevel fremkom samme Sommer en Runesten i Sjöring, der ikke forsvandt med det samme, men reddedes af den nidkjære Pastor Madelung i Nabosognet Vang. Brevet med den foreløbige Læsning af Indskriften fik jeg ved Velvillie Kundskab om, og denne Læsning stemte saa væsentlig med Angivelsen af, hvad der læstes paa Stenen fundet 1737, at det maatte antages, at det var denne, der nu var fundet igjen. En let Tegning, som jeg 1842 fik fra Vang af Indskriften, bekræftede dette, men

tillige, at den var usluttet og at der saaledes maatte mangle noget, (— og det var først længe efter, at jeg fik Kundskab om Skriften paa Overkanten af Stenen.) Var dette end saa, var det dog ogsaa vist, at den nyfundne Indskrifts første Ord vare de samme som de første paa den tabte Tvorup-Runesten, men det var for rask sluttet — som jeg i min første Glæde gjorde —, at Sjöring-Stenen og Tvorup-Stenen i det tilgrænsende Sogn vare en og den samme; det viste sig noksom, da Sjöringindskriften omsider blev mig fuldstændig bekendt.

En blivende Sandhed vil det imidlertid være, at den Kvinde ved Navn „Asa”, som i Sjöring satte en Runesten over sin Ægtemand, ogsaa satte en Runesten i Tvorup (med en længere Indskrift) over en Mand, vistnok med Navnet TUKI, men, paa Grund af den meget ufuldkomne Læsning af denne tabte Stens Indskrift, kan det ikke ses, paa hvilken Maade det var en Slægting, eller hvad der ellers kan have været Anledningen til dette Mindesmærke. Ganske mærkeligt er det i øvrigt, at HIMPIGI, som nu sikkert findes paa Sjöring-Stenens Overkant, vistnok ogsaa har været paa Tvorup-Stenen. „Asa” har uden Tvivl med sin Ægtefælle boet i Sjöring, og det er gaaet hende som sædvanlig, at der, skjönt der ved hende tilvejebragtes to Runestene, dog ikke er noget Minde over hende selv, uden forsaavidt det laa i Sagens Natur, at hendes Navn ogsaa bevaredes. (I Forbigaaende bemærkes her, at der paa Sjöring Kirkegaard er (eller var) fire parallelle Høje.

Sjöring-Runestenen har nu Plads i Vang Kirkes Vaabenhus, det er en rød Granit, 1 Alen 8 T. høj, 17 Tommer bred og 14 Tommer tyk, hvilket stemmer omtrentlig med det 1737 an-

givne Maal, — Runerne paa Overkanten indtage en Strækning paa 14 Tommer, de ere fra 3—3½ Tommes Længde.

Den velbevarede Indskrift giver følgende korrekte Læsning i Olddansk:

OSA : SATI : STIN : ÞONSI : IFTIR : OUMU(N)TA : UER :
SIN : IS : UAR . HIMÞIGI . FINULFS

hvilket Isl. vil være:

Ása satti stein þenna eptir Aumund ver sinn,
er var heimþegi Finnúlfs.

OSA, senere i Dansk ASA, jfr. ved Kragelund-Runestenen; dette — ligesom højtidelige — Kvindenavn har i Isl. baade Formen Ása og Æsa, mens Mandsnavnet der kun er Ási.

Ligesom OMUTA paa Aarhus-Runestenen (med Hedeby) er OUMUTA her en Bøjningsform, styret af „eptir“, af Navnet OUMUNTI (med udeladt N), kun er paa dette Sted Navnet nærmere ved den isl. Form Aumundr, — dog endende paa I og begyndende vel ogsaa lidt forskjellig.

UIR, UER, isl. Verr, Ægtemand, men dette bruges för og nu, alene i det poetiske Sprog, mens det staar her aldeles ligefrem som almindeligt Ord, — hvilket er blevet sjældent i den lange Tid imellem Runestenenes gamle Brug her og den ældste islandske Litteratur (i 12te Aarhundrede).

HIMÞIGI er bekjendt fra Kong Svens Runesten ved Danevirke og fra Hedeby-Runestenen, jfr. i 1. Afd. S. 99 og 152;

dette Ord her (i Forbindeise med HIMPINGI, der ganske vist ogsaa har staaet, som nævnt, paa den tabte Tvorupsten) viser, at ikke blot Konger, men ogsaa andre anselige Mænd havde HIMPINGAR. Et Ord HIMPINGI findes ikke i Isl.

i sidste Ord er første Bogstav ikke tydeligt, men Staven dertil er der, og altsaa maa det uden al Tvivl være FINULFS.

Til 84. Afbildning.

Tisted-Runestenen.

Denne Gravsten, der er ganske smuk og ret anselig — en lysgraa Granit med en Længde af 2 Alen 2 T. og en Brede af rigelig 20 T. — findes i Staden Tistedes Kirke, i Taarnmuren, imod Syd, $\frac{1}{2}$ Alen fra Jorden. Paa Grund af denne Plads maa man vistnok antage, at Stenen har været der i Aarhundreder, og at den før har været i Nærheden af Kirken eller i selve denne. Indskriften, der staar paa højre Side af det omhyggelig udarbejdede Kors, kan man egentlig ikke være i Tvivl om med Hensyn til Meningen i det hele, men det er dog ikke saa ligefrem med alle Enkelthederne.

I sin Helhed lyder Indskriften saaledes:

THORE (Thora) : TYDIS : SOL : HUILÆR : HÆRÆ :

Allerede Navnet, hvormed der begyndes, er ikke ganske klart, — man kan jo vel tænke paa, at den fjerde Rune nemlig Medlyden H kunde antyde en Forkortelse som Thorhilde, men sligt er der imidlertid kun meget sjælden bestemt Exempel paa; man maa derfor snarere benytte det medgjørlige, der ligger i H, og her tage det som det er brugt f. Ex. i Cod. Run. paa Bl. 98 verso nederst i Betydning af en E Lyd. ASTABIARÞH, dels med af dels med i foran, læses paa Stedet der, — da imidlertid Navnet ender med ÞH og Þ er Th, saa er H tilsidst noget andet end det sædvanlige, men til af hører e i Ordets Slutning i det mindste som Lævning af en Bøjning. At Navnet bliver derved Thore kan passe med, hvad en Tid fandt Sted, og denne Maade

maa foretrækkes for at tage ÞORH som en enkelt Stavelse med H anvendt som Tegn til, at den tilhørende Selvlyd (E) var apostroferet.

TYDIS er ganske vist Landskabets Navn, holdt nær ind til det gamle Þjóð¹⁾, men dog gjørende Overgang til den nyere Form „Ty”, og i en fyldig Ejeform med is föjet til „Tyd”. Den første Rune deri er det nyere Tegn for T, hvilken Lyd altsaa (og ikke þ) her er tilstæde; den anden Rune er ikke usædvanlig til at betegne Ö (eller Y) som f. Ex. paa den store Söndervissing-Rune-sten, kun er denne Rune her endevendt; den følgende Rune er særegen og selvdannet, da den sædvanlige nyere for T har faaet en Tværstreg for at blive D.

I SOL er Hovedstaven i den anden Rune benyttet til at anbringe Tværstave paa saavel til O som til L; „Sol” er ret et nordisk Udtryk til at betegne en Kvindes Skjönhed, og, i Forbindelse med hvad för er meddelt, kan her endnu anføres „Þor-þjórg holmasól” — ifølge Landnáma født paa en lille Ø ved Island — og „Guðrún lundasól” (i Ágrip osv).

I HUILÆR er 4de Runes Hovedstav ogsaa benyttet til ved Tværstave at danne baade L og Æ, men (hvis Stenen ikke har et lille Hul her) er Tværstaven til denne sidste blevet mangelfuld og kun halv udført, da det af det følgende og sidste Ord HÆRÆ bestemt ses, hvordan Tegnet for Æ her skal være.

¹⁾ Det gamle Navn, der svarer til Ty, fremkommer kun i Gjenstandsform og Hensynsform. Gjenstandsform:

1. *Þjóðu, jfr. i Heimskringla, Ungers Udg. S. 572—73, i Fsk. 123—24 og Morkinsk. 55.

2. *Þioþe, jfr. i Mork. sk. 56.

Hensynsform:

1. *Þjóðu, jfr. i Heimskr. Ungers Udg. 572, i Fsk. 124 og i Mork. 55.

2. *Þioði, jfr. i Flatb. 3. 339.

I Fornms. 6. 260 forekommer *frá Þjóðu (Hensynsform) med Varianten *fyri Þjóðu (Gjenstandsform).

Til 85. Afbildning.

Hillerslef-Runestenen.

Hvor anselig og smuk den i høj Grad end er, saa er dog dens Plads nu forsaavidt meget forskjellig fra den oprindelige, da den som Gravsten var indenfor Kirkedören i Gulvet (efter hvad der var berettet O. Worm, jfr. nedenfor), mens den nu er anbragt höjt oppe i Kirketaarnets Mur, 10 Alen fra Jorden, — hvor den jo ikke er kommet, för alt med Hensyn til den forlængst var glemt. Tiden for dens Tilblivelse maa sikkert sættes ved 1200 eller ikke længe efter, og den er öjensynlig helliget en Kvinde af Byrd ved Navn Margrete (uden Tilföjelse dog af hvad der ellers hørte Navnet til). Midt paa er anbragt et Vaaben-skjold, som man sagde siden, med to Rosetter — en större og en mindre nedenunder, med MERGRET under i to Linier. Ovenover Skjoldet, överst paa Stenen, er anbragt et Kors, hvis Arme ere lige store, og omkring det er en Omskrift med latinske Bogstaver, — til venstre, ovenover og til höjre i en Linie, men under Korset i to Linier; Skriften er imidlertid ikke til at læse paa Grund af Tidens Indvirkning saa meget længe. Under Skjoldet og MERG RET findes et aldeles lignende Kors som överst paa Stenen, hvis 4 Hjørner dog ikke ere tomme, men udfyldte, — de to nederste med et Ankergreb i hvert, og de to overste med et Hjærte i hvert; det hele er altsaa stillet saaledes, at til Korset - Troen slutter sig Haabet og

Kjærligheden. Det, som egentlig vedkommer paa dette Sted, er at en Runeindskrift omfatter saavel MERGRET som Korset og er anbragt overalt, hvor den kunde være, nemlig baade til højre, nedenunder og til venstre, — til venstre læses aldeles tydelig alene MARIO (i Ejeform mulig), hvorimod der til højre intet er kjendeligt, men nedenunder er dog GU og en Stav til en anden Rune aldeles tydelig (mulig GUD, og i det mindste et Bogstav hører vistnok der til endda). Da Runerne omslutte MERGRET og det nævnte hellige Symbol, ere de netop ligesom anvendte til det højtideligste i den hele saa smukt fremtrædende Fremstilling.

Stenen nærmer sig en Længde af 3 Alen og er over 16 Tommer bred.

O. Worm har den i Mon. Dan. 297—68 under Navnet „Gellersloense” og dengang — altsaa nu for næsten 250 Aar siden — var den paa samme Plads i Taarnmuren; der ytres paa nævnte Sted: (Saxum) hoc præterquam quod politius sit aliis vulgaribus — — characteres quoque obtinet Romanos vetustos et Run., dog kan Tegningen der af de latinske Bogstaver og Runerne aldeles ikke opklare noget. — Naar Taarnet er bygget, vides ikke, og det kan være sket i 16. Aarh., men det kan lige saa godt høre 15. Aarh. til, — i rum Tid har det altsaa kunnet i hvert Fald fremvise sine Runer synlige højt oppe fra Jorden.

Til 86. Afbildning.

Hanning-Runestenen.

Den er indmuret paa den søndre Side af Kirkens Kor, men saaledes at dens ene Ende, den til højre, gaar ind i Skibets Endemur, — den er 1 Alen 13 T. lang og 19 T. bred, Runernes Højde er omtrent $4\frac{1}{2}$ T. Vistnok er den anbragt temmelig højt oppe, men den kan dog saa tydelig ses, naar man gaar omkring Kirken, hvilket jeg erfarede (1845) da jeg undersøgte Mindesmærket. Dengang var det blevet bemærket et Par Aar før og Meddelelse gjort derom hertil, men man maatte undre sig over, at det ikke var sket langt tidligere, da Pladsen virkelig er temmelig fremtrædende. For at kunne indpasses der er Stenen blevet noget tildannet, hvilket dog (imod Sædvane) er foretaget med øjensynlig Opmærksomhed for Indskriften, thi vel er der bugget af lige ind til denne, men det er kun paa den ene Side, at der er gaaet lidt tabt, nemlig vist kun et eneste Bogstav (eller lidt mere) i de to Linier.

Indskriften begynder længst til venstre (foran er der ikke noget og kan næppe have været noget) med IGIL, hvorefter følger et H, som har sit tilhørende i nederste Linie; i denne er dog kun det første Bogstav U synligt, da der paa et lille Rum til 3—4 Runer derpaa er en Beskadigelse i Stenen, — uden Tvivl har deri været et Udsagn om IGIL, eftersom det

næste i Linien er TOFA SU(N). Opadstigende gennem 2. 3. 4. Linie gaar da Indskriften, og den er følgende: IGIL : HU . . . . TOFA : SU(N) R(I)SPÍ : STEN : ÞENE : EFTIR. GYÞU : MO(Þ)ER : SINA × (Thors Hammersmærke endes der med). Dette vil Isl. være: Egill hu . . . . Tófa son reisti stein þenna eptir Gyþu móður sína, og det vil ses, at Sproget her, navnlig ved STEN. ÞENE. MOÞER, allerede staar under Islandsk og har begyndt at vige tilbage, ikke saa lidt, fra det egentlig gamle. De enkelte Ord opfordre ikke til noget nærmere, thi IGIL er det altid brugte isl. Navn Egill, der navnlig er saa bekjendt fra den herlige Egils Saga, og TOFA (i Ejeform) er forekommet her flere Gange, dog i den ældre Form jo TUFÁ, og endelig er GYÞÁ, det smukke Kvindenavn, der brugtes og bruges overalt i Norden, (her i Gjenstandsform styret af „eptir”) almenbekjendt. Med Hensyn til Skrivemaaden i dette Ord bemærkes, at GU her ere punkterede, ligesom det finder Sted, paa nyere Vis, hvad G angaar paa Ø. Brönderslef-Runestenen og hvad begge Bogstaverne angaar i Selde-Funtindskriften.

Hammertegnet findes to Gange paa Læborg Runestenen, og netop som her, i samme Skikkelse — kun lidt mindre. Jfr. Side 18.

Til nærmere Belysning heraf gives paa de 2 følgende Blade 5 Afbildninger af dette Tegn anvendt til Smykker, fundne her i Landet paa andet Sted uden Ledsagelse af Skrift.

Første Tavle. Nr. 1 er fra Römersdal paa Bornholm, og Nr. 2 er fundet paa Sejro. Paa anden Tavle er Nr. 3 fra Mandemark paa Møn, Nr. 4 fra Vaalse paa Falster, og Nr. 5 fra et ukjendt Findested.

Jfr. i Aarbøger for nord. Oldk. 1876, S. 125.

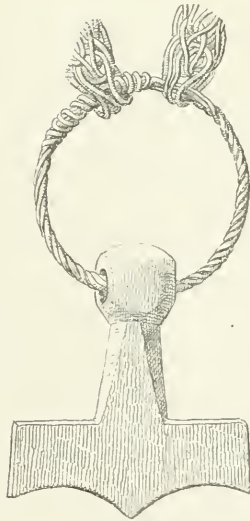

Nr. 1.

Römersdal, Bornholm.

Nr. 2.

Sejro.

Nr. 3.

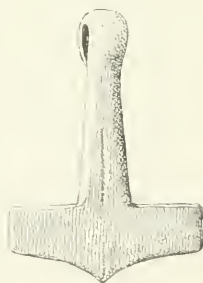
Mandemark, Møn.

Nr. 4.

Vaalse.

Nr. 5.

Ukjendt Findested.

Til 87. Afbildning.

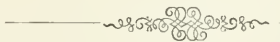
Sædding-Runestenen.

Den er indsat fra gammel Tid i Kirkemuren saaledes, at Pladsen omtrent passer til Mandshøjde; det er en lille Sten, og dog meget særegen, eftersom der ikke synderlig er lagt an paa Indskriften, der kun bestaar af de 3 Runer HÆR og nedenunder M — ret som om det antydedes, at her er (hviler) M uden nærmere Tilkjendegivelse af Navnet. Derimod er der anbragt et forholdsvis temmelig stort Mandehoved, om hvilket man ikke kan andet end antage, at det har paa en eller anden Maade Hensyn til den, som Stenen og Bogstaverne dog maa augaa. Det findes til venstre for Runerne.

Saadanne eller lignende Mandehoveder findes hyppig i Kirkemurene, og desaarsag er til Jævnførelse anbragt tre ved Afbildningen, af hvilke det lille Hoved foroven findes i Hunseby Kirke paa Lolland, det lille forneden i Sennels Kirke i Ty, og de to Hoveder sammen i Flade Kirke paa Morsø.

(Alene i Vestervig Kirkes Taarn i Ty er der 4 Hoveder indbugget, men de ere bedækkede, jfr. i Aarb. f. nord. Oldk., 1876. S. 32.)

Til 88. Afbildning.

Handbjærg-Runeindskriften.

Ligesom Bröndum-Funtindskriften kun havde faa Bogstaver, i det hele 5 med det latinske Ord SAKRA, saaledes har denne blot 4 Tegne, hvilke dog ikke danne noget Ord; naturligvis antyde de noget, uden at det dog kan vides, hvad de skulle betyde, og formodentlig er hvert Bogstav i Betydning af et Ord. Paa samme Maade er det vel her med

ISLI

som med den bekjendte Formel INRI (Jesus Nazareus Rex Judæorum.) Saavidt imidlertid vides er ISLI ikke saaledes vedtaget til bestemt Anvendelse, og man kan kun tænke sig en Mening deri, f. Ex. Jesus Salvator Libera Invocantes, — eller en lignende. Hvorvel Indskriften forsaavidt intet kan udsige for os, saa er den dog ved Stedet, hvor den er, omtrent 2 Mil nordost for Holstebro, ikke uden Vigtighed som Vidnesbyrd om, at Runerne dog ogsaa paa dette afsides Sted have været kjendte og benyttede ned i Middelalderen. Havde ikke Handbjærg Kirke denne Mærkelighed, vilde der være en stor Strækning paa Vestsiden, hvor der slet ikke var noget med Runer, nemlig ligefra de tylandske indtil Hanning (som nylig omhandlede) et Par Mil syd for Ringkjøbing. Dette Øde afbrydes saa godt ved Handbjærg-Indskriften, hvorved en Forbindelse opretholdes.

Som Tillæg hertil medtoges paa Afbildningen

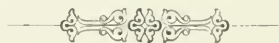
Søborg-Runeindskriften og Baarse-Funtindskrift.

Indskriften, der var forhen i det bekjendte Søborg i det nordlige Sælland, i Kirken — og nu er i Musæet her (hvilket ikke er anført paa Afbildningen) er enestaaende. Ligesom Hvidbjærg-Indskriften opfordrede til en bestemt Forbön, saaledes opfordrer denne ved sit

AUÆ MARIA

til Andagt i Almindelighed. Det er egentlig højst mærkværdigt, at denne først og sidst brugte Bönformular er blevet stillet frem til Beskuelse og Erindring for alle og just fremstillet i Runer; Tegnene for A og Æ (E) vise, at de ere fra Tiden ned i Middelalderen. Stenen er flad og tynd, den er vel omtr. 1 Alen lang og $\frac{1}{2}$ Alen bred og let flyttelig, saa den kunde bæres, hvorhen det skulde være i Kirken efter Omstændighederne. Da jeg undersøgte og tegnede den, 1838, havde den sin Plads inde i Kirken, og den overraskede ved at være ligesom stillet til Skue for at gjøre sin Virkning som i gamle Dage, dengang Runerne endnu som saadanne maa have tiltalt.

Funt-Indskriften i Baarse giver sammen med Efterretningen paa Latin om, hvem der har ladet den gjøre og hvem der har gjort den, Rune-Bogstavværken, jfr. dem i Aastrup og Mønsted. Denne er fuldstændig (og giver endog efter Rækken endda 3 Tegn til) og korrekt, kun er der mulig en Fejl ved Sde Rune, — dog ses det strax, at den ligesom de to andre er fra Tiden ned i Middelalderen. Men det forstaar sig, det var ogsaa Tiden, da saadanne Rækker behøvedes og gjorde Nytte. — Det hele Mindesmærke er omhandlet i Ann. f. nord. Oldk. 1846.

Til 89. Afbildning.

London-Runestenen.

Det syntes passende at indføre denne Runesten iblandt Afbildningerne som Tillæg dertil, da den öjensynlig er af dansk Oprindelse. Den blev opdaget 1852 paa St. Pauls Kirkegaard i London, og laa 25 Fod dybt nede i Jorden. Kort efter, ^{28/8} 52, blev den meddelt i »The illustrated London News«, og med Benyttelse af den der givne Tegning og en Gipsafstøbning her i Musæet er den her afbildet.

Indskriften er meget tydelig paa det første Bogstav nær, hvilket dog uden Tvivl er F, saa den altsaa er saalydende:

FIN(N)A : LET : LEGIA : STIN : ÞENSI : AUK . TUKI :

Den er saaledes endnu olddansk, og i tilsvarende Isl. ligefrem:

Finna lèt leggja stein þenna ok Tuki.

FIN(N)A er Kvindenavnet til Finn, og Navnet i det hele er nærmere omtalt ved den store Skjern-Runesten. LET svarer aldeles til den isl. Datid af „at láta“, og TUKI er det saa bekjendte danske Mandsnavn. Ifølge Indskriften er Stenen ikke

„rejist” eller „sat”, men lagt, og er altsaa en Gravsten, men saa meget mærkeligere er det, at Sproget ikke er nyere (om der end er Tegn til begyndende Nyhed), og at Stenen er udstyret med en Dyrefigur (vel snarest af en Løve) paa gammel Vis, ved hvilken man endog kommer til at tænke paa den, som findes paa den store Jællinge Runestens anden Side.

Mindesmærket maa være omtrent fra Aar 1000, mulig dog lidt senere.

At dette Mindesmærke er kommet frem i London, er saa let at forstaa. Om de Danskes, ikke altid blide, Nærværelse i England lever der endnu i Folket mange Minder af forskjellig Art. Stundum kunne disse falde overraskende, — Udtrykket „to have the Danes” om et vist Ildebefindende er, i al sin Besynderlighed, saaledes meget betegnende. Jfr. i „Notes and Queries” ²³/₃ 1878.

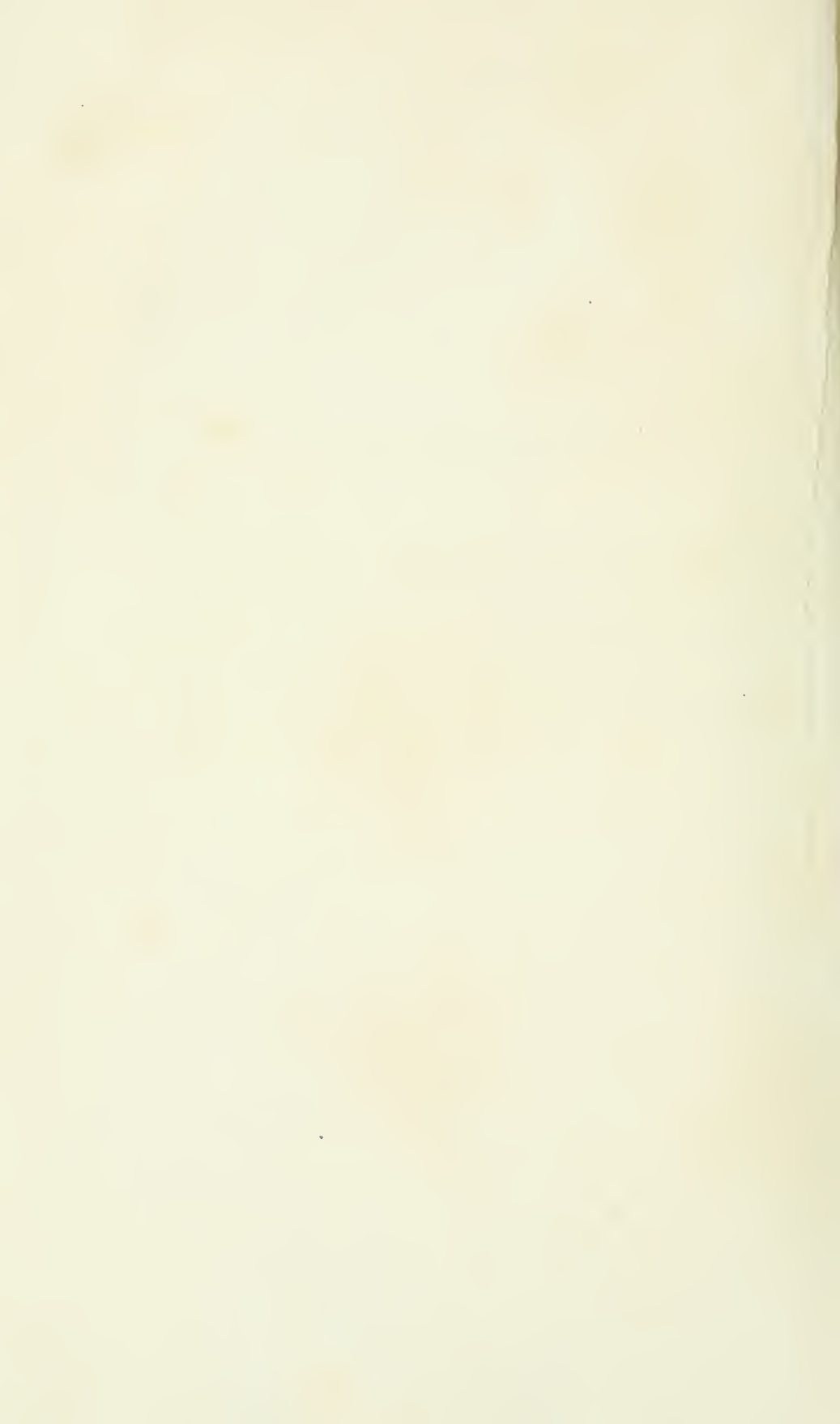

Undersøgelser

om og med Hensyn Jællinge-Runestenene,
om Rigets Samling navnlig i Henhold til dem,
om Gorm den gamle og Thyre Danebod, osv.

Om Rigets Samling ved Gorm den gamle meddele de danske historiske Kilder ikke det allermindste, — forsaavidt give de snarere en Antydning i modsat Retning, i det han almindelig gives Øgenavnet „den löje” (hin lögæ), — og denne fuldstændige Tavshed er saa meget mere paafaldende, som de berette bestemt om Thyres Virksomhed med Hensyn til Danevirke, hvilken Bedrift ogsaa Folkesagnet gennem Tiderne har forherliget. Man maa derfor se sig om efter, hvad ellers nordiske Kilder mulig kunne bringe¹⁾).

Ved dette Æmnes Undersøgelse er det vel at lægge Mærke til, at Forholdene her vare anderledes end i Norge,

---

¹⁾ Snorre har da ogsaa i Heimkringla, i Harald haarfagers Saga 3. Kap. navnlig Meddelelser, som man ikke kan andet end tage Hensyn til, — Snorre lader Gyda sige: „þat þykki mér undarligt . . ., er engi er sá konungr, er svá vili eignast Noreg ok vera einvaldi yfir, sem Gormr konungr at Danmörku eða Eiríkr konungr at Uppsölum”. Snorre var en saa forstandig Mand og gjengav ikke uden videre hvad han havde som Kilder, at man ikke kan gjøre sig fortrolig med denne Meddelelse; Harald var jo forud i Tiden for Gorm, som altsaa, naar saa skulde være, snarest maatte tage ham som Exempel. Hvordan Snorre har tænkt sig dette, kan man ikke just vide, men nogen Vejledning giver dog den Efterretning i Ólafs saga Tryggvasonar (i Fornm S. 3, 119), at Kong Gorm, da han dode, „hafði verit konúngur 10 tigi vetra”, æ: været Konge i 100 Aar (en af Membranerne har dog 70 isteden for 100), — og Fortsættelsen lyder ganske rigtig „haugr mikill var vorpinn eptir Gorm konúng”. Man ophører imidlertid næsten med at undre sig over, hvordan en Misforstaaelse kan have gjort sig gjældende, da selv Sveinbj. Þgilsson i vor Tid lader (i Fms. 12 og ligeledes i Scr. hist. Isl. 12) Gorm blive Konge 842 og Harald haarfager derimod 861, — og det uden Angivelse af nogen Hjemmel. Tidsregningen forbyder saaledes, at dette Hovedudsagn kan benyttes.

hvor det gjaldt om i det vidtstrakte Land, der var lidet tilgængeligt, at undertvinge flere sideordnede Riger og kue deres Konger; her var der paa den Tid ingen saadanne Riger, — derimod alene Smaakonger, som herskede i en eller anden Del af en Provinds, de saakaldte Næskonger og andre mindre Magthavere. Desaaarsag kunde ogsaa alt her gaa mer stille af uden Opbevarelse af Efterretninger derom. Men der kan derfor alligevel nok have været noget at arbejde paa i en længere Tid, inden alt kom sikkert paa samme Haand, da vi vide bestemt, at der endnu for Harald Gormssön var noget at gjøre i den Henseende.

Enkeltheder tør man ikke indlade sig paa; dog ligger det nær at antage, at Thyre har vistnok — middelbart eller umiddelbart — kunnet bringe sin gode Anpart fra sit oprindelige Hjem i den sydligste Del af Riget. Men Enkeltheder i øvrigt kan man ikke gaa ind paa, for ikke at føres paa Vildspor²⁾.

De frankiske Annaler tilkjendegive noksom, at der i den første Del af 9. Aarhundrede sydpaa i Riget var flere samtidige Konger, tildels stridende med hinanden, — ligesom ogsaa at der (i dets sydvestligste Del saaledes) var „principes” og „populi”,

²⁾ Det berettes i Ólafs Saga Tryggvas. (Fornm. S. 1. 116), at Gnúpa, Konge i Jylland, overvandt af Gorm, som derefter angreb en anden Konge ved Navn „Silfraskalli” (aaenbart ogsaa i Jylland) og overvandt ham „Eptir þat — hedder det derpaa — gekk Gormr upp á Jótland, ok fór svá herskildi, at hann eyddi öllum konúngum allt suðr til Slès”. I „Þáttur af Ragnars sonum”, hvor Texten er hentet fra „Hauksbók”. i Fornald. s. Norðrl. 1. 355 findes æt samme i al Korthed uden Navne, og mærkværdigt nok enslydende med Hensyn til „eyddi—Slès”, kun at der paa sidste Sted er den vigtige Variant „Neskonúngum”. I og for sig kan Efterretningen være meget rigtig, men den findes dog — som det synes efter samme Kilde væsentlig — ligesom paa Udkanterne, thi i Knýtlinga- og Jómsvíkingsa Saga der ere de egentlige Sagaer om Danmark, findes intet derom. Paa den anden Side kan man ikke saa lige just efter Ordene tage Efterretningen, med Hensyn til Forholdene med Riget i første Halvdel af 9. Aarhundrede, i Rimberti vita Ansgarii; det hedder der om Kong Erik „qui tunc solus monarchiam regni tenebat Danorum”, jfr i Scriptt. r. Dan. I. 469, jfr. 436. — Om Øerne og Skaane forlyder, saavidt vides, ikke det allermindste fra nogen Side.

der ikke vilde falde til Föje; dette sidste fandt oftere vistnok til forskjellige Tider Sted i hine Dage³⁾.

Man kan godt, og vistnok med Sikkerhed antage, at Riget har været samlet og atter adskilt, mulig endog oftere, i Tiderne længe för Gorms Tid, — men alligevel bliver det dog vist, at Forholdene i 10. Aarhundrede gjorde en Samling nødvendig. Man behøver ikke at agte paa flere Tegn dertil, som her og der vise sig, men det fremgaar med Bestemthed af den store Jællinge-Runestens Indskrift, der imod Slutningen ligefrem udsiger, at Kong Harald „vandt sig Danmark helt“, hele Danmark. Deri ligger noksom, at Riget havde været adspaltet og nu ved ham var fuldstændig samlet igjen, derimod kan intet sluttes deraf om, hvor meget han havde udført, — Udtrykket „helt, hele“ synes at antyde, at der var arbejdet iforvejen för ham (af Thyre og Gorm altsaa) og at han havde bragt det

³⁾ I Ulfstens Rejseberetning til Kong Ælfred berettes det, at Bornholm havde sin egen Konge, — altsaa langt ind i 2. Halvdel af 9. Aarh., og nogen anden Efterretning haves, saavidt vides, ikke om dette Landskab. Det er saa meget naturligt, at en større Ø langt ude i Havet kunde, i en Udstykningens Tid, til en vis Grad hævde nogen Uafhængighed.

I Langebeks — saa vigtige „Excerpter“ (som de kaldes), der i stort Omfang gjemmes i det st. kgl. Bibliothek, angaar Nr. 146 „Konger i Jylland“ og Nr. 143 „Nordiske Konger og Helte“, hvilke begge frembyde overraskende Oplynelser.

Sagnet har endog i enkelte Tilfælde en Syssekonges Navn bevaret, — Exempel giver Samlingen af gamle Danske Folkeviser, udg. af Sv. Grundtvig, 2 646, hvor der nævnes en „Konge“ i Varde Syssel, der hed Ostmar.

Mest fremtrædende ere de saakaldte Næskonger; med Hensyn til Danmark nævnes de næppe uden paa hint Sted i ovenstaaende Anm. i Hauksbók, derimod saa meget mere fra de andre nordiske Lande. Meget oplysende er Udtrykket i et norsk Brev (i Fornm. Sögur, 9. 255). „þá munu margir vera neskonungarnir brátt“ i Beretningen om Forhandlingerne i Anledning af Hakon Hakonsens Tiltræden først i 13. Aarh. — nemlig at der snart vilde komme mange Næskonger, hvis han ej blev Konge. At mærke er en „Retterbod“ (i Norges gl. Love 3. 32) fra 1280—99. „Næskonge“ blev endog ned i Tiden et Personnavn, — i Diplom. Norveg. 1. 565 anføres fra 1442 „Neskononger Ulfsson“; i Sverrig ligeledes, — en karl Næskonungsson var 1326 Consiliarius regni Sveciæ. Hos os i Danmark er vistnok kun en meget svag Erindring tilbage, — paa Farten fra Silkeborg til Himmelbjærget har man ret Lejlighed til (1855) af Baadføreren at høre Sæen om Næssekongernes Færd fordem paa de i Søerne fremspringende skovklædte Landtunger.

dertil, at „alt” var erhværet. Antydninger med Hensyn til Kong Harald haves slet ikke, med mindre Ordene paa den store Aarhus-Runesten tilsidst „da Konger sloges”, skulde have Hensyn til en Begivenhed, der stod i Forbindelse med hans endelige Erhværelse af det hele, — Indskriftens Tid passer meget godt dertil.

Det vil være nødvendigt herved at omtale, at den store Jællinge-Runestens Indskrift har været Gjenstand for — Paasagn om, at den ikke var fra hin gamle Tid, henimod Slutningen af 10. Aarhundrede, men fra en meget nyere Tid. Det var Th. Torfæus, „Rerum Norvegicarum Historiographus”, der egentlig begyndte hermed, og det kunde forsaavidt være farligt nok, da han ellers var en Kritiker og naturligvis kjendte de gamle Kilder og det gamle Sprog godt; efterat han i sit Skrift „Trifolium historicum”, fra 1707, paa fol. b har givet et Slags Læsning (uden Kildeangivelse) af Indskriften bryder han ud i stærke Ord om, hvor forskjelligt dette var fra det gamle, uden mindste Angivelse i det enkelte. „Qvam abludat hæc inscriptio „a veteribus, genioqve lingvæ antiqvioris, qvæ iis temporibus in usu „erat, et rythmis eò ævo runicis literis exaratis, qvos genuinos „abundè novimus, cuius conferenti facile patebit. Nos ita con- „cludimus Inscriptionem hanc longo post fata Gormii tempore „compositam esse,” — og strax nedenfor hedder det: „Neqve „Gormi, sed nec Haraldii tempora genius ille sive idioma inscrip- „tionis attingere potest, utpote longè recentior”. Disse Udbrud vilde være berettigede, hvis det ikke var et fuldstændigt Vrægebillede af Indskriften der kritiseres, og hvorledes Torfæus er kommet til at give det, er ikke til at forstaa. Indskriften, som den i Virkeligheden er, anfægtes ikke i mindste Maade deraf, thi enhver, som kjender denne og kan bedømme den, vil erkjende, at den er aldeles korrekt i det gamle Sprog i den ældste Form, dette kjendes i som nedskrevet,

og endda arkaiserende derud over, saavel med Hensyn til Ordformer som Bogstavtegnenes Anvendelse, - selvfølgelig, eftersom den er omtrent 200 Aar ældre end det ældste, der haves skrevet fra Island. Støttet paa Torfæus angav H. Gram i sine Noter til Meursii historia Danica (Sp. 141), at denne paagjældende Runeindskrift var yngre og uægte, og han gjorde det ganske kort uden videre; men alligevel har Udsagnet paa dette Sted gjort større Skade end det oprindelige Udsagn, thi Torfæi Skrift var kun bekjendt hjemme og det endda ikke for mange, hvorimod Meursii Værk var at finde overalt. H. Gram udtalte sig blot i Almindelighed og undlod klogelig at sige noget om hine af Torfæus paaberaabte „rythmi”, skrevne i den Tid (10. Aarh.) med Runer, hvis Ægthed vi fuldelig („abunde”) erkjende”. Besynderligt nok er det gaaet saaledes, at Torfæus, i det han vilde fælde Jællinge-Runeindskriften, selv gjorde et stort Fald ved at paakalde hine „rythmi” som Modstykke og egentlig afgjørende. H. Gram undlod naturligvis at omtale dem, fordi de vare ubekjendte for ham (og hans samtidige, ligesom for Eftertiden, og for os); og i den Henseende er han (hvis Udsagn ikke betyde meget hvad Runemindesmærker og det gamle Sprog angaar) en fuldkommen Avtoritet, som alle ville erkjende, da ingen kjendte de danske historiske Kilder, og hvad der vedkom dem, som han; — han er da ogsaa den, der gav Ideen til Samlingen af „Scriptores rerum Danicarum”, som Langebek, hans Elev, siden udførte. Heldigvis har selve Langebek omtalt de her nu oftere nævnte „rythmi”; Udgaven af Svenonis Agg. historia Danica i Scriptores I. medførte som sædvanlig righoldige og udførlige Anmærkninger af ham, og I. 51 fremsætter han sine Spørgsmaal i Anledning af Torfæi Indvendinger. Først og fremmest spørger han, hvor og hvilke (ubi et quanam) ere disse „rythmi Runici”? Og hertil spørger han med fuld Føje, hvad det er for Tegn til Nyhed i Indskriftens Sprog, som der tales om? — Om

man har forvisset sig om at have sikker Tegning af Indskriften? — Og fra hvilken anden Tid Indskriften skulde hidrøre? Torfæi „rythmi Runicæ” har Langebek altsaa ikke haft den fjærneste Kundskab om. Fra Arnas Magnæus, der ellers ogsaa kjendte alt, og fra hans store nordiske Haandskriftsamling haves heller ikke noget. Det forbliver saaledes en Gaade, hvad det er, som Torfæus har ment, hvorved han er kommet til at strande. Det eneste, jeg kan tænke mig, er, at han har kjendt et af de gamle islandske Skjaldekvad omtrent fra den paagjældende Tid skrevet i nyere Tid med Runer, (navnlig i 17. Aarhundredes første Halvdel, saaledes som O. Worm i *Mon. Dan. og St. Joh. Stephanius* i Udgaven af Saxo altid plejede at gjøre, naar de anførte noget af den gamle islandske Litteratur, — og at han, uvidende om denne ganske vist vilkaarlige Skik, derved er blevet forledt til at tage fejl. — Det er saa langt fra at Indskriften, som den virkelig er, anfægtes af disse løse Paastaaende, at den netop derved kommer til at staa i et klarere og sikkert Lys.

Fra Upsala gjorde Reenhielm i sin Udgave af Thorstein Vikingsons Saga 1680 nogen Udsættelse paa den store Jællinge-Runeindskrift paa Grund af, at „Nurviag” stod deri, hvilket imidlertid tilstrækkelig blev imødegaaet af C. Worm i Udgaven af *Ares Islendingabok* (Oxford 1716) allerede. I Indskriften staa blot „Norge”, men, da der lige foran staa, at Harald „vandt al Danmark”, bliver der ligesom tilbage af al en Gjenlyd med Hensyn til Norge, — ganske vist har det ogsaa en Tid kunnet siges f. Ex. efter Harald Graafelds Død, og sikkert ogsaa i større Udstrækning, naar Koldernes Ord tages ret i Betragtning; ifølge Udtrykkene og Sammenhængen i *Heimskr.*, *Ol. Tryggv.* 11. 12. og 15. Kap., (jfr. *Forun. Sögur*, I. 85. 87. 90, samt *Fsk.* 32—36) har Kong Harald nemlig underlagt sig hele Norge, ja det siges endog ligefrem i *Fsk.* Side 36: „Pá eignaðisk Haraldr Gormssunn

alt Noregs veldi”⁴). Og dog ere disse Ytringer nedskrevne lang Tid efter hine Begivenheders Afslutning. — Indskriftens Udsagn har altsaa ogsaa her sin fulde Rigtighed.

Hvad angaar den mindre Jællinge-Runesten, da har Torfæus dog netop berørt den, i det han gaar over til at handle om „*Monumentum Jellingense*”, (og efterat alt det øvrige større er her omtalt, skulde dette dog ogsaa nævnes) — hvilket han indleder saaledes: „*Thyram marito vivo excessisse, monumentum Jellingense (den mindre jo) forte alicui persvaserit, cum id ipsi a marito excitatum inscriptio runica testetur. Qvanti vero illa sit momenti ut facilius dijudicare qveat cordatus lector, heic subjicimus*” (Læsningen alene af den store Jællinge-Indskrift, som han — efter det ovenfor omtalte — har den!) Han synes at sammenblende den store og den lille Jællinge-Runesten, ja slet ikke at have kjendt sidstnævnte, — det hele er holdt uklart. Dette fremgaar yderligere af det følgende, thi efterat han har udraabt sit ”qvam abludat” etc. og talt om sine ”rythmi Runici genuini” (jfr. i det foregaaende), siger han: „*Nodum hunc Tr. Arnkiel ita decidit magis qvam solvit, ut excitatum uxori adhuc vivæ a marito saxum, (om Gorms „kubl” for Thyre har den store Jællinge-Sten som bekjendt intet,) a filio vero Haraldo post mortem reparatum arbitretur*”. Saa meget ses dog bestemt, at han tror, at Thyre er død efter Gorm.

⁴) Torfæus ytrer ogsaa noget med Hensyn til Norge og erklærer: „*totam (Norvegiam) sibi (Haraldus) subjecerat post Haraldi Grafeldi cædem*”, dog ere hans Ytringer vel knappe, og han synes ikke at have erindret det ovenfor sidst anførte Sted fra Fsk. Og det er besynderligt, at han stiller det (urigtig) saaledes, at ogsaa Norge — efter Indskriften — blev kristnet af Kong Harald. Men højst mærkværdigt er det, at han, inden han forlader dette Æmne, kommer til at gjøre et Fald endnu, i det han, som antastede Indskriften saa stærkt for formentlg Nyheder, selv paafører denne en Uting og Umulighed: — uden videre antager han den „traditionelle” Læsning „Kessor” (af de to Ord i Indskriften efter SA HARALTR) som tilstædelig, ihvorvel den er aldeles imod hvad der læses og imod Sproget til enhver Tid. Han benytter det endog ligefrem ved at skrive: „*Quod antem Cæsarem se. æmulatione quadam imperatoris Ottonis vocarit (Haraldus), nihil habet absurdi*”.

Efterat disse Torfæana nu (for første Gang vel) ere udredte som det dog udkrævedes, maa der tales lidt om den følgende Tid med Hensyn til disse Indskrifter. Efter Langebek var det længe ganske stille, S. Abildgaard blev efter hans Foranstaltning sendt rundt om i Landet for at tegne Runemindesmærkerne, men derved foranledigedes ikke noget litterært Foretagende. Opdagelsen af de 2 Runestene ved Slesvig fremkaldte en Monografi, jfr. i 1. Afd. S. 141 og 202, 1799, og derefter begyndte dog nogen Bevægelse, navnlig ved Nyerup. Han viede 4. Bind af sine »hist. stat. Skildr. af Danm. (1804) til „Oldsagerne“. Werlauff og Rask fremtraad for første Gang i Anledning af Glavendrup-Runestenen, henholdsvis i Skand. S. Skr. 1807 og i Ny Minerva 1808; paa førstnævnte Sted skrev Nyerup om Tryggevælde - Stenen. De stiftede „Antikvariske Annaler“ vare en meget god og bleve en frugtbar Gjerning. I sammes 4. Bind, 1827, omhandlede netop Jællinge-Mindesmærkerne af F. Magnusen og Rask.

Havde der længe været Stilhed aldeles og derefter jævn Virksomhed, saa blev der gjort Larm af F. C. Dahlmann, da han i 1. Bind af sine »Forschungen auf dem Gebiete der Geschichte« (1820) stærkt angreb Jællinge-Runestenene, hvilket gjentoges (mindre stærkt) i 1. Bind af Gesch. von Dänemark. 1840. Han indlader sig slet ikke paa, Punkt for Punkt, at gjenneengaa Indskrifterne i sproglig Henseende for at paavise, at de ikke stemte med det gamle Sprog i dets Helhed og dets Enkeltheder, hvilket vilde have været en sikker Fremgangsmaade og den eneste, der kunde støtte hans Bestræbelse for at gjøre dem til saa lidt som muligt. Derimod giver han under megen Ordridom mange Indfald til bedste, — saaledes siger han med Hensyn til den lille Jællinge-Sten og den Antagelse, at den var sat af Gorm til Ære for Thyre, mens hun levede endnu, at en saadan Æresbevisning vilde i vor Tid fremkalde Splid i Ægteskabet. Det er kun en daarlig og uværdig Maade at føre Bevis paa, og i hvert Fald

kunde der svares derpaa, at Anskuelse om mange Hovedting vare forskellige i Oldtiden og nu. Angaaende den store Jællinge-Runesten erklærer han, at den giver (for her ikke at gaa videre) „etwas unrichtiges über Norwegen“, et Udsagn der ikke kan holde sig, efter hvad ovenfor er blevet paavist. Derimod hævder han kjækt „Kessor“, hvilket ikke kan være af litterære Grund, da det, som omtalt, er en Uting og en Umulighed. Hvor megen Betydning Dahlmann mulig end kan have haft ved sin ovrigte Virksomhed, saa har han dog paa dette Omraade slet ingen — han kjendte (i lidt strængere Forstand) ikke det gamle nordiske Sprog, lige saa lidt som Runemindesmærkerne. C. Molbech optog efter Dahlmann, som det synes, at tale uvenlig og nedsættende om Jællinge-Runestene; i sit Nordiske Tidsskrift, 4. Bind, fra Aaret 1836, udtalte han sig efter Lejlighed derom, og som et Bevis paa hans Sagkundskab maa hans Ytring anføres, at, hvis den mindre Jællinge Runesten virkelig hidrorte fra Gorm, var det dermed afgjort, at Runestene vare til saa tidlig. Paa et andet Sted erklærer han (i Fortæll. og Skildr. af den danske Historie, 1850, S. 274), at det er et „besynderligt Uheld, at de for Historien mærkværdigste Runestene, som findes i hele Norden, forvirre i Stedet for at oplyse den Begivenhed, hvis Minde ved dem skulde bevares“. Da Ordene ere udtalte, skulde de ogsaa anføres her, skjönt de selv ere saaledes beskafne, at de „forvirre“. Hvad menes med „den Begivenhed“? Den store Jællinge-Runesten angaar flere, og hver for sig forskellige fra den, som den mindre omhandler; og hvad den der omtalte Begivenhed angaar, da er Stenen ligefrem efter Ordene paa den sat af Gorm for Thyre, efterat „Danmarksbod“ ogsaa hørte til hendes Navn.

Endelig har P. E. Müller, hvem meget skyldes med Hensyn til vor Oldhistorie, ogsaa desværre indladt sig paa at angribe den mindre Jællinge-Runesten saa besynderlig. Angrebet er indført i „Notæ uberiores“ til Udgaven af Saxo S. 292—93, hvilke først

kom frem 1858, men ere skrevne för 1834; det er meget løst, kun et Par ubetydelige historiske Skjön gjöres, og, hvad det sproglige angaar, da er dette vel taget med, men saaledes, at det antages, at Runeindskriften er gjort i Tiden 1586—1621! — og blevet til ved Benyttelse af den store Indskrift. Denne kunde dog ingenlunde slaa til, ikke at tale om det sproglige korrekte, som ingen havde været i Stand til i Virkeligheden siden hine gamle Tider. Enhver, der kjender O. Worms Skrifter, kjender ogsaa, hvor lidt endog han var i Stand til at give noget i lille Omfang grammatisk korrekt. Og hvordan saa andre? Ingen af hine nævnte tre Mænd (det er saa tydeligt) have erkjendt eller følt, hvad der i O. Wormii epistolæ saa smukt og dybt kaldes „religio hujus monumenti”.

N. M. Petersen behandlede med Sagkyndighed og uforstyrret Interesse Jællinge-Forholdene i sin „Danmarks Historie i Hedenold” 2. Del, 2. Oplag, 1854, Side 27—136; om Runestenene har han ikke meget og kun lidt om den lille. Jeg har ovenfor S. 10—12 her i Texten givet min Forklaring og Udtalelse om den lille Jællinge-Runesten i den fuldeste og vel prøvede Overbevisning om, at den er rejst af Kong Gorm for Dronning Thyre. Indskriftens AFT PURUI har ikke i mindste Maade forstyrret mig, da jeg er saa fortrolig med, at AFT (og de andre Former) vel maa tages, naar man er ubekjendt (som saa meget ofte) med de nævnte Personer og med Forholdene, i Indskrifterne ligefrem som „efter”, men at AFT ogsaa ifølge Ordets Natur er „efter, til Minde for”. Og saa meget mindre er jeg blevet forulæmpet ved AFT PURUI, som der følger TAN-MARKAR BUT efter. Alt tyder paa, at Thyre har været en ualmindelig Kvinde ved Aandsgaver og Virksomhed, i god Forstand en „Virago”, som det fordem hed. Til det i denne Henseende bekjendte eller sandsynlige skal her föjes den ganske vist mærkelige og ikke tilfældige Omstændighed, at det hedder i den

2den Kongerække med Runer i Cod. Run. (96. Blad) „ÞA UAR GORM KUNUNG GAMBLE OK HANS DROTNING ÞYRI”, — vel at mærke paa den Maade at det er den eneste Gang, da en Dronning nævnes i den hele Kongerække, det sker ikke engang ved de følgende store Konger Sven, Knud, (kun den allersidste, den dalevende nævnes - vistnok nærmest som Tidsbestemmelse - sammen med Kongen Erik Menved); som hine Ord staa i Rækken, tage de sig næsten ud, som om den Mening skulde udtrykkes: Kongen - det var Gorm og Thyre.

At faa sit Navn „forlænget”, at opnaa at en Konge eller højtstaaende Mand vilde „leingja nafn”, det var en stor Æresbevisning og derpaa sattes megen Pris; iblandt de mange Exempler herpaa skal et navnkundigt anfores, det som hidrører fra vor danske Konge Sven, gamle Gorms Sønnesøn, og som er medølt i Flatob. Udg. 1. 213, — Ordene ere: „Konungr suarar, nu mun ek læingja nafnn þitt ok kalla þik Þorleif Jarlsskald”. Det forholder sig ganske vist paa lignende Maade med Navneforlængelsen TANMARKAR BUT. Det er saaledes min bestemte, velbegrundede Mening, at AFT og TANMARKAR BUT høre nøje sammen og danne Kjærnen i Indskriften, og at altsaa Stenen med sin Indskrift er sat „efter”, til Minde om, til Ære for Thyre som den, der af Konge og Folk uvilkaarlig erkjendtes at have været og at være TANMARKAR BUT. Fra den Side er, saavidt vides, Sagen ej för nærmere betragtet, og ad denne Vej (man kunde sige Middelvej) kommer man saa vidt, at en god og smuk Harmoni tilvejebringes. I øvrigt er det meget værd (og det skal endnu i denne Forbindelse bemærkes), at der erholdes Vished for, at Dronningens saa betydningsfulde og indholdsrige Tilnavn ikke skyldes følgende Tidens Opfattelse og Optegnelse (hos Saxo og Sven osv.), men er oprindeligt og netop samtidigt med Personerne og Begivenhederne.

Den hele „Situation” kræver virkelig ogsaa med Nødvendighed, at Historieskriverne, de nysnævnte navnlig, komme til sin Ret. Fra alle Sider uden Undtagelse berettes det, at Thyre er død⁵⁾ sidst. Naar just det skete, kan ikke med Bestemthed siges, men efter Sönnen Haralds Alder, og da Thyre ikke omtales som meget gammel, för det med god Grund antages at være sket ved Midten af 10. Aarhundrede. Nogen (kortere) Tid fra eller til gör slet intet til Sagen, thi der behøvedes jo kun tvende Mænd for at bringe Kundskaben om Tiden, da Thyre døde, fra hendes Samtidige til Absalons og Saxos Samtidige, — og det paa det allersikreste, saa meget mere som det var en vigtig og indgribende Begivenhed. Saadant maa nødvendig tages i Betragtning og det gaar paa ingen Maade an at underkjennde Historieskrivernes Udsagn, navnlig ikke deres, hvilke (som man kan sige) forsaavidt vare Tiden saa nær⁶⁾.

Prospektet, som er givet sammen med Afbildningerne, frembyder en anskulig og god Forestilling om Jællinge-Mindesmærkernes Udseende, Plads og hele Omgivelse. Begge Højene ses i sin betydelige Omkreds og Mægtighed (med Antydning til at skjønne om Højden), med Kirken imellem, og ligeledes ses den gamle Gaard, nu Præstegaarden, forhen Kongsgaarden, endog kaldet indtil 1673 - da den brændte - Hövdingsborg⁷⁾ (jfr. i 1. Afd. S. 31); lige i Nærheden af Kirken, omtrent en halv Snes Alen til højre, staar den store Runesten netop endnu stedse paa sin oprindelige Plads just midt imellem

⁵⁾ En meget gammel Beretning „um andlát Þyri drottningar” findes i det mærkelige gammel-norske Haandskrift, forhen St. J. Stephani her, nu de la Gard. 6 fol. i Upsala, — men den angaar Thyre Danebods Sönnedatter Thyre, gift med Kong Olaf Tryggvesön, og er udgivet med dennes Saga af P. A. Munch 1851.

⁶⁾ Ifr. det nyeste — Paludan-Müllers Betragtninger i Historisk Tidsskrift 4. Række, 5. Bind, 1876.

⁷⁾ Endnu Kong Frederik den 4. tog ind i Jællinge paa Rejser fra Skanderborg og ellers nordfra endnu 1721.

Höjene, men af den anselige og herlige Stenkreds, som för omgav den, er kun en eneste (endog nu forsvundet) Sten be-
kjendt, der blev fundet 45 Alen vest för i 1871 og heldigvis
strax blev tegnet, saa den för sin Mærkeligheds Skyld har kunnet
gives som Afbildning. (Det var en lysgraa, rødlig Granit, fir-
kantet og uden al Skrift, 3 Alen 10 T. lang, 1 Alen 3 T. bred
og $\frac{3}{4}$ Alen tyk, — flere lignende siges tidligere at være fundne
hvilke dog ere blevne sönderslaaede og ere forsvundne.) Den
lille Runesten er vilkaarlig — som bekjendt — stillet
ind til den store.

Tiden för Höjenes Tilblivelse vil være nogenlunde be-
stemmelig. Thyres Höj, den som Gorm til Ære för hende og
Erindring efter hende lod „gjöre”, maa med Grund kunne hen-
føres til det senere, eller vel snarere det seneste Afsnit af hans
Regjering, altsaa vistnok omtrent til 930 (med et rundt Tal;) —
og ligeledes vil Gorms og Thyres Höj, som skyldes Kong
Harald, med god Grund endog og med temmelig Sikkerhed kunne
henføres til Aarene nærmest för 988, (Harald døde enten dette Aar
eller et Aars Tid tidligere); dog er det ogsaa muligt, at Arbejdet
med Höjen, og hvad dertil horte, først har kunnet tages för paa
Grund af Dødsfaldet og andre mellemkommende Omstændigheder
i Aarene efter 990 (jfr. i I. Afd. S. 133). I hvert Tilfælde bliver
der en temmelig lang Mellemtid imellem Höjlægningen
deri og den Tid, da Gorm og Thyre forlode Livet, hvilket godt
kan have været — navnlig för førstnævntes Vedkommende —
den halve Del af et Aarhundrede. Det er i hine gamle Tider
gaaet dermed som i nyere Tid her med Kong Frederik den 5tes
jordiske Lævninger, — thi, skjönt han døde i Jan. 1766 og førtes
til Roskilde Domkirke kort efter, blev dog hans sidste egentlige
Hvilested der, Gravkapellet, først indviet og taget i Brug 1825,
altsaa i det 60de Aar efter Kongens Dod. Man kan ikke und-

lade at opkaste det Spørgsmaal, hvorledes og hvor Gorms og Thyres Lig have været hensatte i Mellemtiden, — paa den søndre mindre Høj, Thyres, kan der ikke tænkes, da den ikke havde den Bestemmelse⁸⁾. Man er henvist til Slutninger om, hvad der kan være sandsynligst⁹⁾. Det er mærkeligt, at ogsaa Sagnet har været¹⁰⁾ optaget af Betragtning over dette Spørgsmaal.

Jællinge - Mindesmærkerne have gaaet de mange Aarhundreder indtil vor Tid igjennem, saa de ere væsentlig nu som fordem; om deres Skjæbne i Middelalderen kan intet just siges, men fri for al ond Medfart have de vist ikke været, — der haves den bestemte Efterretning, (navnlig i Ann. Nestvediensens indførte i *Scriptores r. Dan.* I. 368) „1131 Bellum fuit in Jallungi“, og fra en saadan urolig Tid paa selve Stedet hidrøre vistnok de Spor af tidligere Tumlen i den nordre Høj, Gorms og Thyres, som man i vor Tid ved Undersøgelse af den bestemt har ment at finde.

Højene nævnes og berømmes, som naturligt var, af Saxo og Sven, — Runestenene derimod omtales ikke, men der er slet ingen Grund til at fremhæve dette, da de vare Tilbehør til Højene og indbefattede i Indskrifternes KUBL PUSI og KUBL PAUSI. Ellers er det ganske stille igjennem Middelalderen. Sagnet derom har levet stedse.

I Aaret 1586 fremdroges den store Jællinge - Runesten af den navnkundige Lensmand Kasp. Markdaner paa

⁸⁾ I en lille Undersøgelse derom, indført i *•Fædrelandet•* for 20. Avg 1861, kaldte jeg Thyres Høj et „Cenotaphium“, — der blev heller ikke deri forefundet noget, som paa nogen Maade lydede paa Begravelse der.

⁹⁾ Mit Bidrag til at besvare Spørgsmaalet findes, i Henhold til et Foredrag, i *•Fædrelandet•* for 27. Apr 1875 og i *•Dagbladet•* 24. Apr. 1875.

¹⁰⁾ I det af H. Rask udg. Tidsskrift *•Morskabslæsning for den danske Almne•*, (der i en beskeden Form indeholder ikke lidet ganske vigtigt,) meddeles fra Thyregod Sogn, tre Mil nordvest for Jællinge, at der paa Thyregod Mark er en Høj, hvori man siger, at Gorm og Thyre først skulle været begravne, før de bragtes til Jællinge, (i Nr. 32, 1839).

Koldinghus. Paa en Mindetavle derom, som dengang blev opsat i Jællinge Kirkes Kor, staar der, at han lod den „opgrave” paa Kirkegaarden, og O. Worm taler ogsaa om „saxum collapsum”; det maa altsaa være saa, skjönt det synes besynderligt, at en saadan Stenmasse kunde falde om, med mindre da at det er sket ved Vold, hvilket altid er muligt. Det varede kun meget kort, inden denne overraskende og enestaaende Opdagelse kom til den store Omverdens Kundskab, i det P. Lindeberg (fra Rostok), i sit 1591 udgivne Skrift „Historica narratio rerum in Europa ann. 1586—1591 gestarum”, ikke blot gav en Meddelelse derom, men indførte endog en ganske god Afbildning af Mindesmærket og dets Omgivelser, hvilken han næsten samtidig gjentog i sin „Hypotyposis Arcium” etc. 1. Udg. 1591 (og ligeledes i 2. Udg. 1592). Den lille Runesten fremstiller sig smukt paa sin (søndre) Høj, og det er heldigt, at den forsaavidt er gjen-givet, nemlig som staaende paa sit rette Sted, eftersom der ellers ikke er meddelt nogen Tegning af den, og heller ikke dens hele Indskrift; den store Runesten, der staar oprejst, er givet saaledes, at Siden med den korstæstede Figur er stillet frem for Beskueren, og (paa det nærmeste) den hele Indskrift er sat nogenlunde med Bogstaver nedenunder paa Siden.

Joh. Bure, der er saa fortjent ved sine Bestræbelser for sit Lands Runemindesmærker, optog — ganske vist efter Lindeberg — paa sin smukke, kobberstukne, Runetavle „Runakänslones lärospån”, 1599, ogsaa den store Jællinge-Runesten (kun denne, ikke den lille), dog har han ikke taget dennes Indskrift fuld-stændig med.

I nyere Tid er der, som bekjendt, foretaget omhyggelige Undersøgelser, ledede af sagkyndige, af begge Jællinge-Højene, nemlig 1820 af den nordre Høj, Gorms og Thyres, — og 1861 af den søndre, Thyres. Om hin blev der meddelt en omstændelig Underretning i Antikvariske Annaler, 4. Bd., 1820,

og om denne gaves den første samlede Beretning i Berlingske Tidende, for 1861, efter Afslutningen. Om begge Undersøgelser handlede i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed 1876 og i det store, vigtige Værk „Kongegravene i Jællinge”, der besörgedes udgivet af Kornerup, 1875.

I Forbindelse med foregaaende Undersøgelse maa her endnu være Plads for efterfølgende Bemærkninger, som ogsaa angaa Jællinge-Mindesmærkerne — ligefrem eller lidt fjærnere.

Til Kong Gorms Mindesten med Høj for Dronning Thyre slutte sig uden al Tvivl Læborg-Runestenen og Bække-Runestenen (ved Kirken); naar denne anfører Navnene paa 3 Mænd, „som gjorde Thyres Høj”, saa skulde det være mere end besynderligt, paa Grund af alle Omstændighederne, om derved ikke skulde være ment Dronningens Høj i Jællinge, — og naar, hvad hin angaar, Manden, der huggede Runerne paa Læborg-Stenen, berømmer derved PRUTNIG SINA, saa kan kun derved betegnes „Herskerinde”, som en Dronning kan være det overfor en fri og anselig Mand, der ved at tilföje SINA netop betegner sit Hengivenheds- eller undersaatlige Forhold.

Fra Kong Harald Gormssön (hvem den store Jællinge-Runesten med Høj skyldes, selv om alt ikke er blevet fuldstændig eller ikke ganske tuldstændig færdigt i hans Levetid, jfr. S. 229) hidrører vistnok ogsaa den desværre tabte Runesten, der var ved Landerupgaard i Vilstrup Sogn ved Kolding; den var meget medtaget af Tiden, da O. Worm fik sin Tegning taget, meddelt i Mon. Dan. 446, men ligesom han alligevel uvilkaarlig troede at kunne skjönne, at den hidrorte fra Kong Harald, saaledes har jeg heller ikke kunnet væрге mig imod at antage dette.

Samme Konge vedkommer den større Söndervissing-Runesten, som giver en ellers ganske ubekjendt Efterretning om ham.

Fra Kong Svend Haraldssön, der endnu digtede paa gammel Skjaldevis et Kvad i det gamle nordiske Sprog, er heldigvis bevaret Runestenen ved Danevirke over en af hans Mænd (jfr. den omstændelige Behandling deraf i 1. Afd S. 92 fg.). Kongen nævnes uden Tvivl paa Hedeby-Runestenen, jfr. sst. S. 152. (Mulig er først ved denne Konge den store Jællinge-Runesten med Tilbehör blevet fuldstændig tilvejebragt, jfr. S. 229.)

Fra disse tre danske Konger i tre efter hinanden følgende Slægtled haves altsaa disse Runemindesmærker, — noget, der i og for sig er höjst mærkværdigt, og som bliver det endnu mere, naar man tænker paa Forholdet i de andre nordiske Lande; Norge har aldeles intet saadant og Sverrig ligeledes intet, og England, som optog saa meget nordisk, heller ikke. Disse Mindesmærker, i en egen Art, ere altsaa enestaaende for Danmark ogsaa i Forhold til andre fjærnere Lande, og saaledes tilføre de Kulturhistorien et Led med stor Mærkelighed og Ejenommelighed.

MEDDELELSER

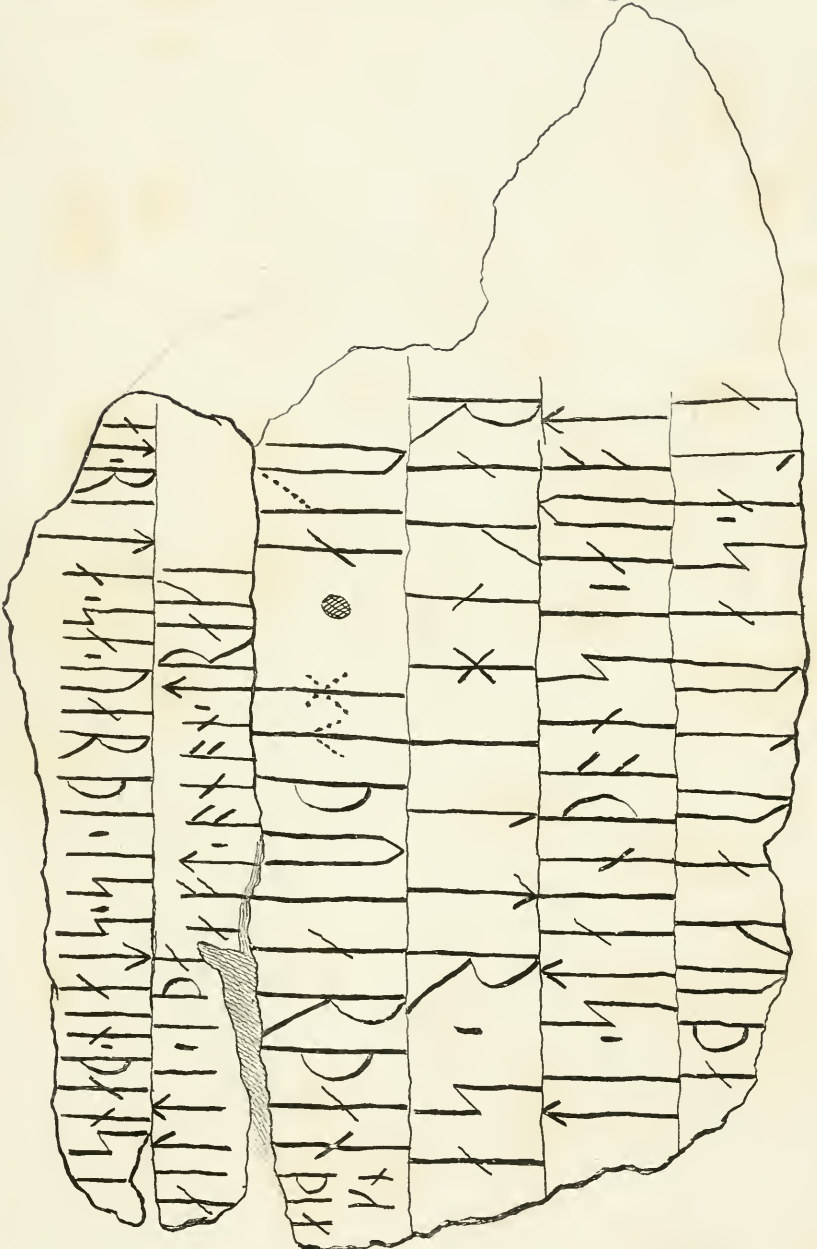
OM ALLE

ØERNES RUNEMINDESMÆRKER.

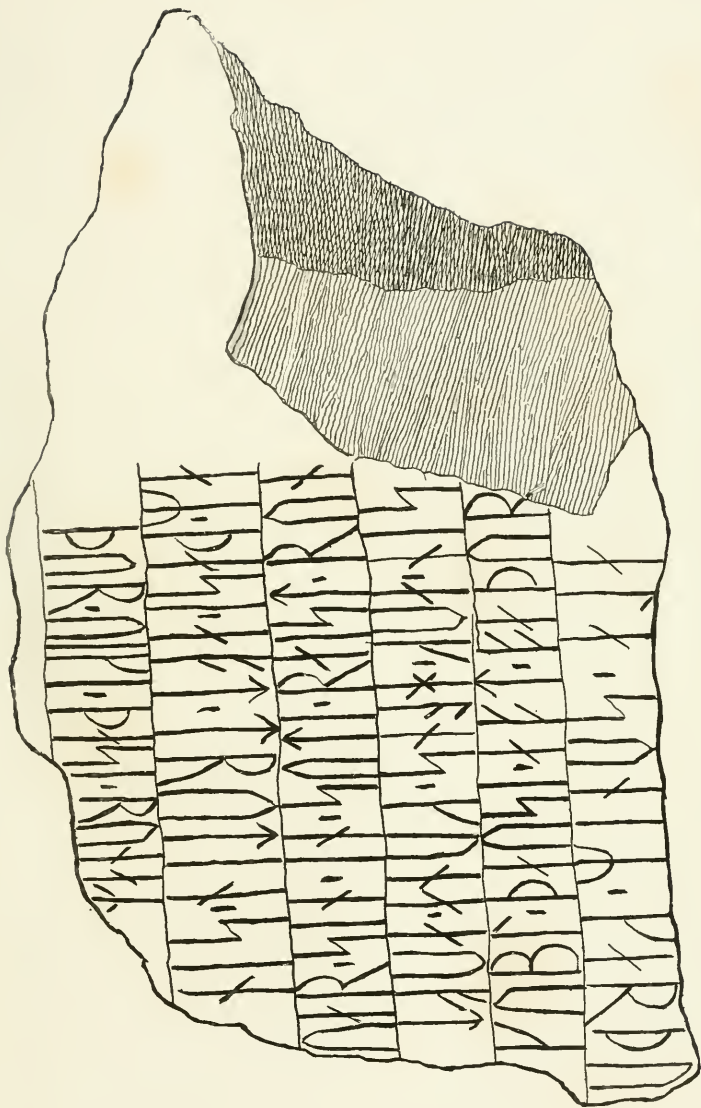

1 40/100

6

5

7

10. 11. 12. 13. 14.

I. Fyns Runemindesmærker.

I. Glavendrup-Runestenen.

Denne store Runesten, som af alle har den største Indskrift, i det der findes over 200 Bogstaver, er dog ikke kommet frem för i dette Aarhundrede. Den forefandtes ved en stor Høj — imellem to mindre Høje og med en stor Stenkreds der indtil — omtaldet og nedsunket i Jorden, dog kunde med nogen Umage et Par Bogstaver kjendes. Den er egentlig først blevet be- kjendt og tegnet ved Hofman-Bang, hvis Hovedgaard ligger i Nærheden, og han var — mærkværdigt nok — først blevet gjort opmærksom paa Stenen derved, at „Bönderne fortalte ham, hvorlunde de gjennemrejsende Joder droge did for at læse Indskriften, den de formente at være hebraisk”. — Den ved Hofm-Bang foranledigede første Kopi blev indsendt til Kommis- sionen for Oldsagers Opbevaring med et Brev fra Vedel Simon- sen af 1814 (nu i Musæet her). Det var Nyerup, som gav Almenheden den første Underretning, nemlig allerede i „Dagen“ 1806, Nr. 143. Stenens største Længde er 4 Alen, og Runernes største Højde (RAGNHILTR og der indtil) er $\frac{1}{2}$ Alen. Jfr. oven- for S. 224.

Glavendrup By ligger i Skamby Sogn, to Mil nordfor Odense, og har tidligere hort til Dallund Gods.

Prospekt

af Glavendrup-Stenen og dens hele Omgivelse er givet her iblandt Afbildningerne ved Virring-Runestenen, af den Grund at sidstnævnte forlængst er borte fra sin gamle Plads, -- og dens Omgivelse maatte antages at være omtrent som i Glavendrup. Den ledende Tanke ved Sammenstillingen var den, at begge Stenes Indskrifter indeholde en Paakaldelse af „Thor“.

Det kan vel just ikke afgjøres, hvilken af Stenens to Indskriftsider det er, der maa betragtes som den egentlig første; paa den ene Side er Linien med RAGNHILTR, da Runerne der ere store og der er saa vidt imellem Bogstaverne, vistnok meget fremtrædende, — men den anden Side med de mere sammentrængte Linier giver meget bedre Besked om de flere, hvem det hele hidrører fra, og tages derfor først for. Begyndelsen gjøres med Ordene ALA SUNIR, og vi belæres da af Indskriften om, at de have „gjort” Mindesmærket efter sin Fader og hans Kone efter sin Mand, — og det tilføjes i Flugt dermed, at SUTL ristede Runerne her efter sin Herre, TRUTIN, jfr Aars Runestenen. Endelig slttes med Paakaldelsen: ÞUR. UIGI. ÞASI. RUNAR — „Thor vie disse Runer”, hvilken har en tilsvarende (som nævnt) paa Virring-Runestenen, kun med den Forandring at Paakaldelsen der ikke gjælder Runerne, men selve KUML. Siden med RAGNHILTR, midtpaa forsaavidt, oplyser os om, at saaledes hed Ales ovennævnte „Kone” og at Ale var „Sölves Gode”, — tidligere har man urigtig sat „Gode” i Forbindelse med UIA i Linien efter RAGNHILTR, og læst vilkaarlig UIN („Guders Ven” skulde det da være), skjönt der læses aldeles tydelig UIA; UIA staar dog med rent I, og er saaledes olddansk vi-a¹), isl. ve-a, hvortil da horer Hædersbetegnelsen ÞIAGN sidst i Linien med det foranstaaende Tillægsord, (forrest i hvilket Runerne Al dog ere sikre, ligesom det lille Rum efter UIA bestemt ikke indeholder noget,) — Tillægsordet forstærker og forhøjer Betydningen af ÞIAGN og svarer vist ganske til „Hetwarthe man” i

¹) Vi Hayes endnu vel bevaret i Stedsnavne, navnlig i det ingenlunde sjældne Vium.

Andreæ Sunonis latinske Gjengivelse af skaanske Lov, i min Udg. S. 144, (og til det lignende Ord i „Vetherlagsretten“.) UIA-PIAGN er altsaa: ”Helligdommenes hæderlige Opretholder”. I den paa Kanten staaende Forbandelse er ATRITA vanskeligt, men det er at mærke, at der paa den nyeste Tegning af den kyndigste Haand er Tegn til noget mindre tydeligt midt paa Runen I, — hvorved man bringes til at tænke paa, at i en lignende Forbandelse paa Glimminge-Runestenen i Skaane (ved Ystad) læses efter min egen Erfaring AT RATA sikkert, og ved denne Læsning formindskes Vanskeligheden. Til Forbandelsen maa jævnføres den, der findes paa den store Skjern-Runesten, hvorom dog i det hele ikke skal nærmere tales paa dette Sted i Henhold til Planen for disse kortere og ikke udførte Meddelelser om Øernes Runemindesmærker; — lige saa lidt skal der af samme Grund her tales om, at i „Sölves Gode” er „Gode” det isl. gopi (jfr. om Opdagelsen heraf i 1. Afd. S. 337-38), — eller om Forbindelsen man har troet at finde imellem Glavendrup- og den sællandske Tryggevælde-Runesten. (Jeg haaber og ønsker, at jeg snart maa blive sat i Stand til at udføre nærmere med Hensyn til Øerne, hvad her maa undlades.)

2. Helnæs-Runestenen.

Afbildning heraf er givet allerede i 1. Afd. Side 335, (til Jævnførelse og Sammenligning, hvilket overhoved er Tilfælde med de herefter følgende, ved hvilke der med Hensyn til Afbildninger henvises til 1. Afd.) og der er nærmere handlet om dette Mindesmærke S. 334. og 337—38. Det lykkedes mig der, ved omhyggelig Betragtning af alt vedkommende, at faa frem som noget nyt, der var sikkert, at Indskriftens GUPÍ ikke er en Bøjning af Isl. Gop, men derimod er det samme som Isl. Gopi. For første Gang blev saaledes Isl. Gopi paavist paa en dansk Runesten, og derved da tillige hele den „Institution” i Samfundet, af religiøs og retlig Natur, som Gopi er Udtryk for. Med det samme var det da opdaget, at Glavendrup-Runestenen ogsaa aldeles tydelig paa samme Maade har GUPÍ, (mens man tidligere — som nævnt ved denne her foran — tog sin Tillugt til at betragte GUPÁ som Ejeform i Flertallet af gop, og til vilkaarlig, for at faa noget sluttende sig dertil, at forandre UIA til UIN.) GUPÍ, Isl. gopi, og hvad det omfatter, har altsaa i hin gamle Tid ogsaa hørt Danmark til, ifølge disse Vidnesbyrd baade fra det nordlige og sydlige Fyn, — sidstnævnte Vidnesbyrd faar endog en Bekræftelse ved Flemløse-Runestenen, som følger herefter. Glavendrup-Indskriften er stor og herlig, hvorimod Helnæs-Indskriften har (og enkelte andre) som H latinsk H, og Rune-H som Tegn for A, - og den Mærkelighed at U kommer frem som gammel Lævning baade i en Sammenføjning (i 3. Ord i 2. Lin.) og i en Bøjning (i 1. Ord i 3. Linie.)

3. Flemløse-Runestenen,

(nu paa Jægerspris, i den fynske Hjemstavn paa en stor Høj.)

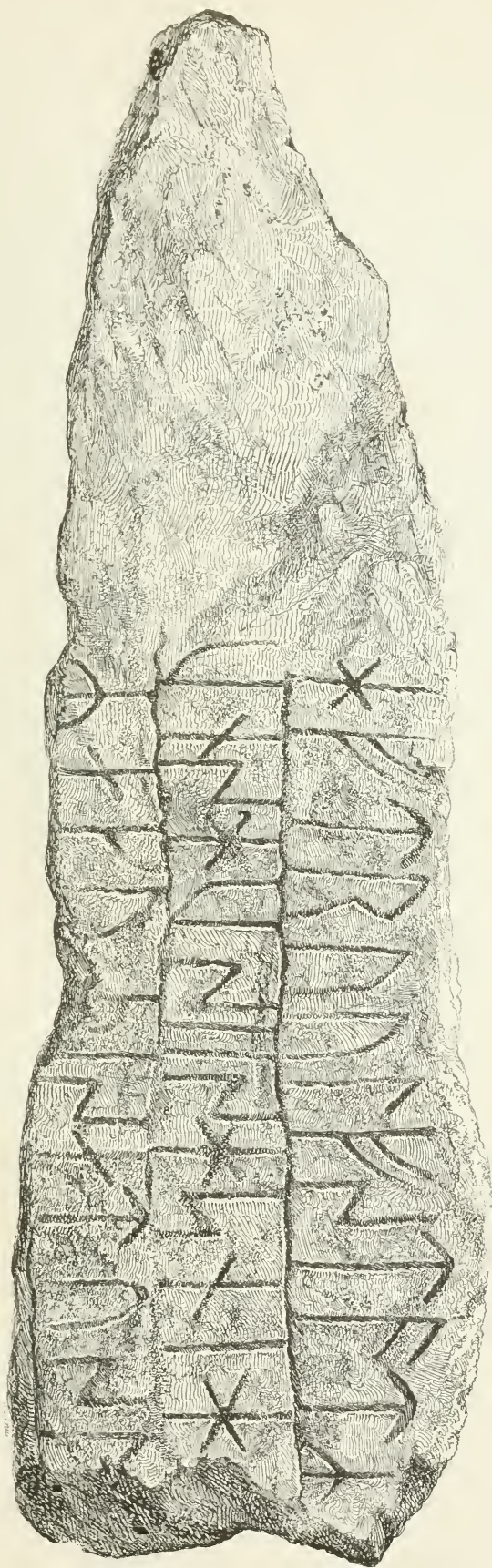
Om denne er ogsaa talt i 1. Afd., Side 337, hvor dog kun Indskriftens Ord ere fremførte, mens her — ligeoverfor — meddeles en Afbildning af det hele. Det viser sig, at Indskriften, som för var taget mindre godt, gives bedre saaledes (i det Ordene ere her udskilte af den fortløbende Skrift):

AFT RUULF STA(N)TR
(ST)AIN SASI IS UAS NU
RAGUPI SATU SU(NIR)

Af Tegningen i O. Worms Mon. dan. 247 ses det, at ikke blot ST mangle først i 2. Linie, men at der ogsaa mangler her efter SU først NIR og derpaa i samme Linie AFTIR, (hvilket passer godt her, da det ellers falder noget afbrudt), og endelig den hele 4. Linie, hvilken — gjennem den maadelige Tegning — viser sig at være stemmende med Slutningen i Helnæs-Indskriften: OUAIR FAPI.

Sidstnævnte har Navnet som RHUULFR, hvilket saaledes er den egentlige Form, nemlig med H, som ikke findes i ovenstaaende; Navnet er altsaa det gamle isl. Hróðúlfr. — NURI, Nori eller snarere Nóri, forekommer som Navn 1) paa en Dværg i Völuspá, 2) paa en Søkonge i Sn. Edda 1: 546, 3) paa en Konge „er fyrst bygði Noreg” i F.M.S. 10, 271, og 4) paa en af de syenske Helte i Braavalleslaget i F.A.S. 1, 381.

Anm. Afbildningen skylder jeg Prof. G. Stephens Velvillie.

4. Voldtofte-Runestenen.

Den er, ligesom foregaaende, ogsaa kommet frem i Flemløse Sogn ved Assens, og har nu ligeledes sin Plads paa Jægerspris, efter Kong Frederik den 7des Foranstaltning som Ejer af Stenene.

Indskriften indeholder kun

RUULFR STS

og man maa derved uvilkaarlig antage, at den omtaler den samme Mand, som de to forannævnte Indskrifter angaa. Det er ingenlunde Tilfælde, at Stenen er lille eller kun et Brudstykke, den er netop meget stor og vel endog større end de to fornævnte; Indskriften er altsaa, som man i sin Tid vilde have den, og man kan tænke sig ST udfyldt med IN og S med ATI. Nogen Runesten i sædvanlig Forstand, til Minde, har det altsaa ikke skullet være, men den maa være sat til Mærke om noget paa en eller anden Maade.

5. Hagenskov-Runeindskriften.

Ogsaa denne Sten findes nu paa Jægerspris; 1807 meddeltes, at den var opdaget ved Hagenskov Slotsbakke i et Gjærde. Der er intet at se paa Stenens Sider, og det er tydeligt, at der ikke har staaet mere end efterfølgende Runer, paa den øverste Rand (kun af $\frac{1}{2}$ Kvarters Længde)

PAURIHÞ

hvorom der med Sikkerhed intet nærmere kan siges.

Vedel Simonsen har handlet herom i Hagenskov Slots (Frederiksgaves) Historie, 1842, S. 106—07, men den der givne Forklaring er aldeles ubrugelig; F. Magnusen har ogsaa, temmelig udførlig, talt om denne Sten og Indskrift i »Dagen« for 1842, 3. Febr.

6. Nörre Næraa-Runestenen.

Afbildning er givet i 1. Afd. ved Side 264, jfr. S. 269. Dette Mindesmærke opdagedes 1684 paa N. Næraa Kirkegaard, og findes nu inde i Kirken der, — Skriften er særdeles tydelig og Runerne ere endog 11 Tommer høje, Stenens Længde er 3 Fod 10 T.

Indskriften har kun 3 Ord, men alligevel er den yndig og inderlig, da der gjøres det Önske deri, at den, som hvilede i Höjen, maatte „nyde” den, — i den skrevne Litteratur findes „nyde” næppe i en saadan eller lignende Betydning. Navnet ÞURMUTR er vistnok ikke Thormod, derimod er det uden al Tvivl, idet N som sædvanlig er udeladt foran T, ÞURMUNTR, hvilket vil være isl. Þórmundr, og, om det end mulig ikke forekommer, ganske i Lighed med Ásmundr og Goðmundr.

7. Rönninge-Rnnestenen.

Afbildning er meddelt i 1. Afd. næst efter foranstaande, jfr. ogsaa om denne S. 269 der. Den findes hos O. Worm i Mon. Dan., og er en anselig Sten af 3 Alens Højde, som dengang angaves at have staaet (i sin Art som en Bæstesten) paa en Høj med Stenkreds omkring. Den forsvandt imidlertid fra Rönninge, og blev betragtet som tabt, indtil den tilfældigvis 1853 blev fundet i Grunden af et Hus — i Kjerteminde, og findes nu der opstillet ved Kirken. Navnet AILAIÞ, styret af AFT, maa nødvendig anses for en ældre Form af Áleifr (siden Óleifr, Óláfr.) Virkelig klassisk er Navneordet RAUÞUMSKIALTA, skjönt lignende Dannelser forekomme ikke sjælden i den skrevne Litteratur.

8.

I O. Wormii Mon. dan. meddeltes af ældre Runestene trende, som vi nu ikke kjende noget til, nemlig:

Allerup-Runestenen (ved Odense),

- synes at være til Minde om en Fader og Moder i Forening.

Aalebæk-Runestenen (i Otterup Sogn, Lunde Herred),

- synes at tale om en „Bro” til Minde om nogen.

Avnslef-Runestenen (ved Nyborg),

- synes at have RUULF, men Tegningen er uefterrettelig.

De skulde dog netop nævnes her.

9. Sørup-Runestenen.

Afbildning er meddelt iblandt Afbildningerne hertil, som Tillæg til 82, nærmest af den Grund at den för var ubekjendt og trængte til at ses af flere, for muligvis at blive oplyst. Den er ført til Musæet her fra Sørup Kirke ved Svenborg som Gave, og formodentlig var det i den Anledning at Rask 1816 forfattede en lille Opsats om den, som Nyerup meddelte i sin Verzeichniss der Runensteine etc. 1824, S. 17—19. Dengang kunde intet udbringes af Indskriften uden i det højeste mulig Navnet Sl(G)HNI, og lige saa lidt kan noget udbringes nu, — den maa være vilkaarlig dannet med Forsæt eller kryptografisk.

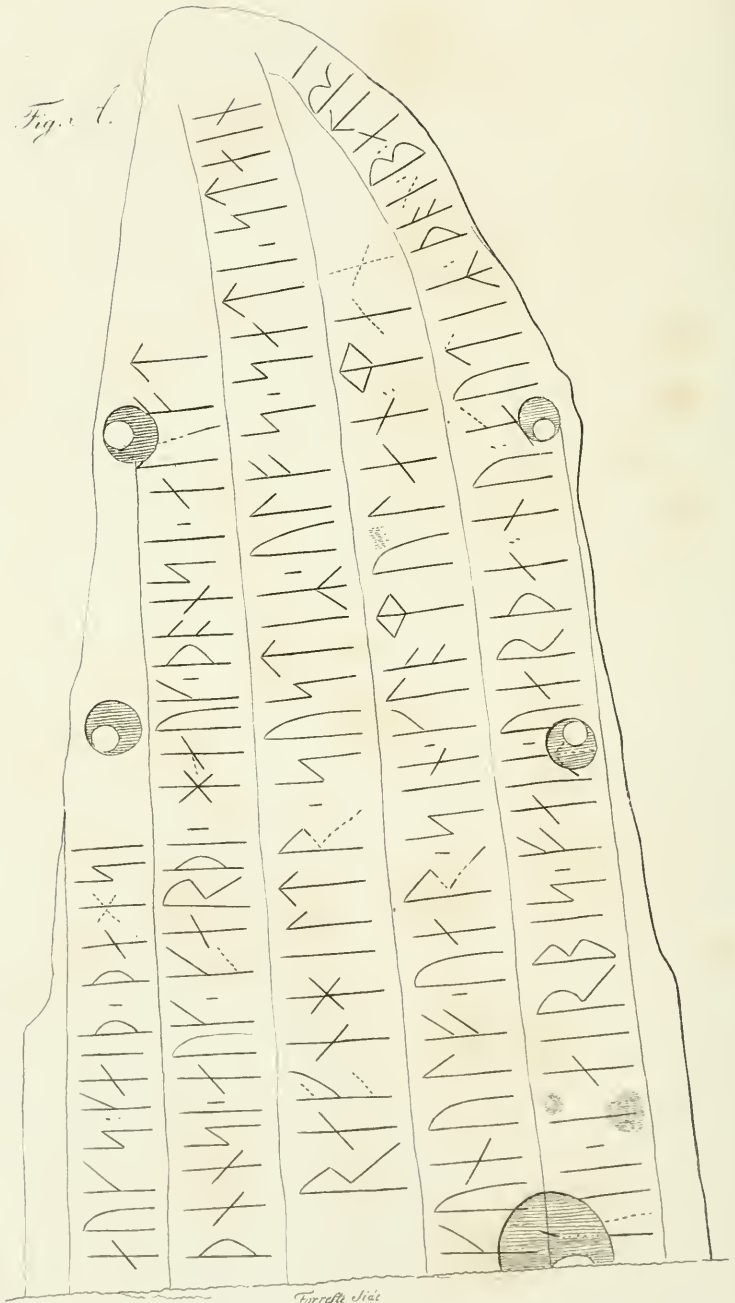
10. Brejninge-Runestenen, paa Taasinge.

Afbildning er meddelt iblandt Afbildningerne hertil, som Tillæg til 58. Allerede ved Tiden 1700 var den bekjendt og noget omtalt, men den forsvandt derefter for en lang Tid, indtil den 1874 fandtes af Henr. Petersen, ved opmærksom Søgen, i Kirkemuren ved Jorden. Indskriften udsiger, at under Stenen ligger en gejstlig Mand SUEN, og at „Helge Degn ristede mig” og „Mester Bo gjorde mig”, (i det Stenen indfores talende.) Denne Gravsten maa paa Grund af Skrift og Sprog sættes til 14. Aarhundrede.

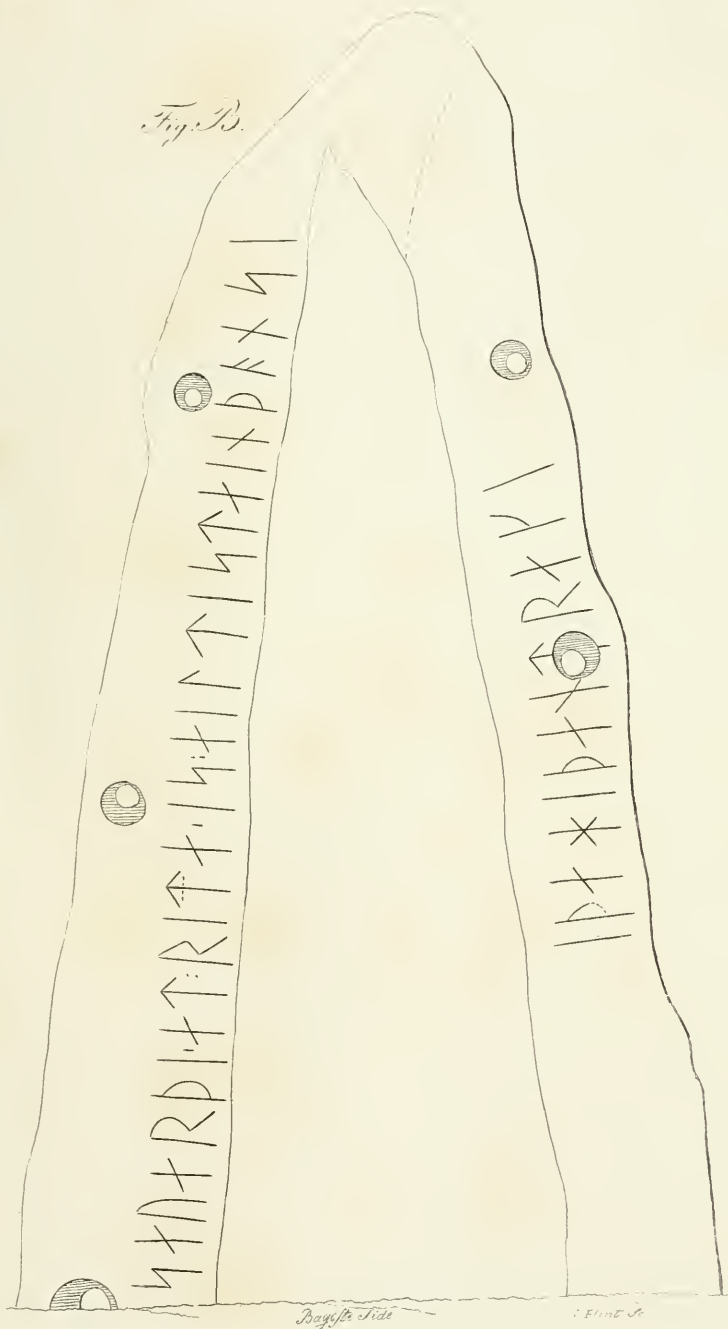

Fig. 1.

Första Sida

Fig. B.

2. Sællands Runemindesmærker.

1. Tryggevælde-Runestenen.

Afbildningen her overfor viser, at det er et højt og ganske anseligt Mindesmærke, dog er det ikke svært og gjør ikke saa stærkt et Indtryk som mange andre mindre. Det findes nu i Musæet her, hvortil det blev ført fra Vallo, hvor det i nogen Tid havde haft Plads, (saa det findes benævnt derefter), men i lang Tid stod det ved det gamle Herresæde, Tryggevælde. Paa dette Sted, der var Lensmandsbolig, blev denne Runesten allerede i 16. Aarh. set af mange, blev meget omtalt, og mange kuriøse Ting ere desaaarsag sagte om den, saaledes f. Ex. at den er „fra en Høj, hvor Hother holdt Rigsdag”, jfr. i D. Atl. 6. under Tryggevælde og Vallo, Marm. Dan. 1. 195 og Danske Vitruvius 2, 213. Omstændelig er den i alle Henseender omhandlet af Nyerup i Skand. Selsk. Skr. for 1807.

Navnet Ragnhild findes her ligesom paa Glavendrup Runestenen, og paa begge findes ogsaa en Forbandelse, men derved gives dog ikke Anledning til at antage, at begge have sin Oprindelse fra samme Ragnhild, — dette er ikke noget sjældent Navn og Ragnhild i Indskriften her havde en Ægtemand af et ganske andet Navn, som ej var „Gofi”, og hvad Forbandelsen angaar, da er den ikke enslydende paa begge Steder, og Forbandelser forekomme oftere. Noget enestaaende er det derimod, at Indskriften her ikke alene har baade STAIN og HAUG (i Gjenstandsformen), men endog, at der blev gjort SKAIP deromkring.

2. Kallerup-Runestenen (eller Höjetostrup-Stenen),

hvoraf Afbildning er givet i 1. Afd. ved Side 14, findes endnu — i hvert Fald paa det nærmeste — paa sin gamle Plads, i Höjetostrup Sogn, imellem Landevejen og Byen Kallerup, paa en Mark benævnt Gættinget. Den opdagedes for rigelig 50 Aar siden, og blev kort efter omtalt lejlighedsvis af Rask (i »Gjensvar«, 1831 S. 13, udgivet i en ganske anden Anledning.) Ligesom de 3 nysnævnte fynske Runestene havde den store Mærkelighed, at de belærte os om, at Danmark ogsaa havde haft „Gopar“, saaledes er denne og næstfølgende meget mærkelige derved, at Indskrifterne ere opfattede i en Form, der er nærved den oprindelige Indskriftform. Denne bestod blot i Navnet, som vor tabte Haverslundsten lærte os; i nærværende Indskrift er til Navnet kommet STHIN og et Tillægsord, saa den kun lyder

HURNBURA . STHIN . SUIÞGS

(og besynderligt nok med lat. H og Runen for H som i hine fynske, og det samme finder ogsaa Sted i efterfølgende Indskrift.) HURNBURI forekommer i Edda, som Dværgenavn i Völuspá, SUIÞGS (som Rask udtalte sig om) er forkortet og dertil er mulig intet tilsvarende.

3. Snoldelef-Runestenen. (Nu i Musæet her.)

Afbildning er meddelt i 1. Afd. S. 19. Indskriften er her paa den ældste Basis yderligere udvidet, saaledes at der tilføjes om den, hvem Mindet er over, hvis Søn han var, og endda en yderligere Oplysning; ovenover er der anbragt 3 Horn lagte over hinanden, og et gammelt Tegn bekjendt fra Brakteater osv. Til PULR maa jævnfores fra Edda i Hávamál 111, 134, 80 og 142 (i S. Bugges Udg.) og i Valfrúðnismál 9; vi have her en Benævnelse, der er ikke mindre indgribende end „Göpi”, i det man derved maa forestille sig en offentlig Taler (maaske tillige Dommer), som foredrog og vejlede, — meget i Hávamál og Völuspá er som samlede Udsagn af en saadan PULR, efter hvad man synes at kunne tænke sig. Runestensindskrifter omtales ellers ikke denne vigtige Gjenstand. Endog Stedet, hvor den nævnte PULR havde sin Virksomhed, er heldigvis ogsaa angivet, nemlig A SALHAUGUM, „paa Salthöje”. Og til de flere mærkelige Ting kommer endnu den, at dette Navn er bevaret i Bynavnet Sallöv (i Snoldelef Sogn ved Roskilde, tæt ved hvor dette Mindesmærke havde sin Plads,) ja selve dette forekommer oftere i Middelalderen baade i Absalons Tid og senere, jfr. i Dipl. Arna-Magn. 1. 223 efter Orig. i AM. Saml. fra 1257. Sallöv og Hedeby staa saaledes i en vis Henseende paa lige Trin, jfr. i 1. Afd. S. 20.

Om denne Runestens Fremdragning i forrige Aarhundrede ud af en Höj, om de nærmere Omstændigheder herved, og om Indskriften er handlet udførlig af B. Thorlacius m. fl. i Ant. Annaler 2. Bind, jfr. i F. Magnusens „Runamo og Runerne” S. 457 fg.

4. Sandby-Runestenen.

En Afbildning heraf findes i O. Worms Mon. dan. 122, saavidt den dengang var at se, thi ved Stenens Udtagelse af Kirkemuren i vor Tid, for at føres til Musæet her, kom paa den anden Side en lille sluttende Indskrift frem. I Virkeligheden er det kun et stort Brudstykke alligevel, vi have, eftersom der er hugget bort af Stenen baade i Længden (omtrent 4 Bogstaver) og i Bredden (vel endog en hel Rad). Man maa altsaa være forsigtig. Uden Tvivl er der dog fra samme (første) Hugning 2 Indskrifter, dels over Fader, dels over Broder, — i hin forekommer Navnet SUSUR, og derved kan erindres (ikke at tale om Susaa), at der er en By Suserup tæt ved, ligeledes i Nærheden af Ringsted. Den lille Indskrift har iblandt andet de smukke Ord: E MUN . . UTRIG (virðing) SUSI (SASI er mer bekjendt) ER UAN . . Indskriften er anbragt meget skjodesløst baade i det større og det mindre. Noget egentlig helt kan ikke bringes ud paa Grund af det meget manglende, mulig synes derfor ogsaa et og andet vanskeligt, uden dog just at være det.

5.

I Sandby Kirke findes desuden endnu, ligesom i O. Worms Tid, et mindre Brudstykke af en Runesten, jfr. Mon. dan. 129, med et Par velbekjendte Navne og Ord; der er desaaarsag — efter denne Henviſning — ikke Anledning til at tale nærmere derom. (I Mon. dan. 127 anførtes der endda et lille Brudstykke, dengang i Præstegaarden, hvilket — saavidt vides — nu er forsvundet.)

6. Egislefnagle-Runestenen,

Brudstykke kun, (ved Skjelsjør.)

I en Indberetning fra Sognepræsten, fra 1871, meddeltes, at der i Ringmuren om Kirkegaarden findes en lille Runesten, som ikke vides forhen at være omtalt, hvis Indskrift synes at være ULNAU×. Det er kun lidet, men Antallet forøges dog herved.

---

7. Taarnholm-Runestenen.

Den blev, efter Meddelelse af Dr. Henr. Petersen, fundet af to Mænd fra Taarnholm, og laa i Strandkanten af Korsør Nor omtr. 600 Alen sydost for Taarnborg Kirke; Skriften var vendt opad og overskylledes sædvanlig af Vandet.

Stenen er temmelig stor og vistnok hel; den har paa den ene af de to flade Sider en Indskrift, bestaaende af 3 Linier, hvilken dog — formodentlig paa Grund af Vandets daglige Indvirkning — er meget udslettet, ikkun GARPI (med G punkteret og AR paa samme Hovedstav) er tydeligt og derefter vel nok BRU.

Stenen findes nu i Musæet her.

---

8. Fjenneslef-Runestenen.

Afbildning er givet allerede i 1. Afd. S. 276, og der og paa Side 279 er det nødvendigste sagt derom. Nu findes den indsat paa Kirkegaarden, men BRU er snarest i Betydning af Vandbro, og altsaa har Stenen vistnok ved Vandlobet haft sin Plads til Efterretning derom. Det er vel rimeligst, at baade Sten og Bro hidrøre fra SASUR, dog kan det ogsaa være, at AN er Navnet (jfr. her S. 128) paa den Mand, hvem Broen skyldtes, og at SASUR kun har rejst Stenen. Indskriften er af de sjældnere, i det den giver en særegen Underretning.

9. Runeindskriften i Nykjøbing i Sælland

kan vel bedst nævnes i Forbindelse med foranstaaende Mindesmærke, da den ogsaa angaar et bestemt Arbejde om end fra en senere Tid, - og skjönt den mulig ikke er uden Vilkaarlighed. Hvad der kan siges om den, det er sagt her ovenfor S. 190 i Forbindelse med en lille Afbildning.

10. Alsted-Runestenen.

I O. Worms Mon. dan. S. 131 er den allerede afbildet og Tegningen deraf er der ganske god. Den findes endnu i Alsted Kirke ved Sorø, men nu er den opstillet mod den vestre Gavl-mur inde i Kirken. Højden er $2\frac{1}{3}$ Alen, Breden 1 Al. 2 T. Indskriften er som følger:

ESKIL : SATI : STNA : (N og A maa være omsatte og I glemt imellem dem) ÞESI : EFTIR : USTIN : (U er dog punkteret) AUK : FLIN : (N dog kun som Formodning) BRUÞUR : SIN : SUN : USTI(N)S : (U her ogsaa punkteret) AÞAL : MIKI(N) — N findes her ikke, men synes nødvendigt, for at Ordet kan svare til SUN; Betydningen af AÞAL MIKIN maa da være, at derved betegnes enten en auselig Værdighed eller en væsentlig Egenskab

11. Baarse-Runeindskriften,

(fra Præstø-Eggen, nu i Musæet her.)

Er kommet frem i vor Tid, men synes at være meget ubetydelig, i det den kun har de 3 Bogstaver PES og nedenunder et Slags Bomærke, bestaaende af et latinsk P med en Tværstreg over Hovedstaven. Jeg har derfor ingensinde lagt videre Vægt herpaa, anderledes G. Stephens, der i Old. North. Run. 862—63 har givet en Afbildning heraf m. m.

---

12. Baarse-Funten med Runeindskrift.

Det her nødvendige, med Henviſning, er anført her ovenfor Side 212.

---

31. Søborg-Runeindskriften.

Her ovenfor Side 212 er anført hvad der her er nødvendigt, tilligemed Henviſning.

---

14. Frerslef-Runestenen.

Den findes i Musæet her, hvortil den blev ført kort efter Opdagelsen i Frerslef By ved Frederiksborg for faa Aar siden. Der synes ej at være saa megen Skrift paa Stenen, som der i Virkeligheden er, — Indskriften, navnlig dens større Del α : den øvre og nedre Linie, har nemlig ikke ret Lapidarstilens faste og udprægede Karakter, men er taget lettere og tildels ligesom henkastet, hvorved det imidlertid bliver vanskeligere at faa de enkelte Runer sikkert og udsondrede frem. Tydningen maa begynde med mellemste Linie ASLAIKIR . RAISTI . STAIN - Fortsættelsen er det ikke let at blive klog paa, og Nominativen ASLAIKIR varsler ikke just godt med Hensyn til det korrekte.

---

15. Vordingborg-Runestenen,

er allerede afbildet i O. Worms Mon. dan. 120, og nu hos G. Stephens i Oldnorth. Run. S. 336. Indskriften har Lighed med den fynske Flemløse-Runestens, i det den begynder med AFT og ligeledes har det latinske H. I (AFT) AÞISL haves ret den gamle Form, hvortil Saxos „Athislus” svarer; det turde være, at Slutningsordet er et mærkeligt, ej ellers forekommende, Kvindenavn ÞIAUÞRNI, med NI til Mandsnavnet, jfr. isl. Þjóðarr, og danske Stedsnavne som Tjörning.

3. Laalands og Falsters Runestene

danne en smuk og anselig Samling, — man skulde synes, at nogen navnlig der kunde ønske at tilvejebringe en udførlig Monografi over dem, som de højlig fortjene. Her nu kortelig.

1. Tirsted-Runestenen.

Ved sin Mærkelighed, betydelige Indskrift og det store Vidnesbyrd, den afgiver om Kraft om Kjærlighed i Forening, gjør den næsten et overvældende Indtryk, endog fremfor de andre 6 hidhørende Runestene, som næsten alle ere at kalde mærkelige. Mens 3 af dem angaa Mænd, der færdedes paa Søen eller dog ellers langt borte, fører denne os lige ind i Vikingelivet.

Iblandt Afbildningerne her findes Tirsted-Stenen som Tillæg til 41, (hos O. Worm i Mon. dan. 267.) ASRAPR, hvormed Indskriften begynder længst til højre forneden, forøger Antallet af de Navne, som ere dannede med AS til Stamme. HILTULFR er som Navn her ikke för bekjendt, men det er meget mærkeligt ligesom ogsaa dets Sammensætning klar. Det findes i den skrevne Litteratur kun paa to Steder, nemlig i Hárbarðsljóð 8 (i Bugges Udgave) og i Snorra-Edda I. 554, men disse ere (med meget mere) et stort Vidnesbyrd om, at der er meget ældgammelt, som vore Runeindskrifter staa i Forhold til. FROPI forekommer ellers ikke paa vore Runestene, det er dog godt, at det just viser sig, da det horer vor Sagnhistorie til. I 4. Linies første Ord er SIN uden Tvivl blot ved en Fejl gjentaget, saa der bliver ingen Grund til at søge efter en tvungen Forklaring. Om samme Linies sidste 6 Runer har jeg faaet det Huskud, at R kan være udeglemt (Indskriften er arkaiserende, men ogsaa noget ubehjælpelig) foran det første I, hvorved et

Ord kommer frem, der passer godt til det efterfølgende, nemlig at han var Mændenes Anfører. O SUOPIAUPU er ligefrem sikkert „á Svipjóðu” — hvilket ogsaa Snorre har —, og AU midt i Ordet kan ikke besvære, da det er saa nær ved Ó, ligesom man ved Runen O i første Stavelse blot behøver at tænke paa ÞOURUI paa den store Jællinge-Runesten, ikke at tale om, at Formen FRONTI (her i 3. Lin.) synes at vise, at man i Indskriften har haft et Slags Lyst til at bruge Runen O. Sidst i 6. Lin. og op i 7. (og sidste) Lin. staar utvivlsomt FUR SIFUIK, o: „han stod for Sefvík”, et Navn der ikke just her kan paa-vises, men er saa naturligt (ligesom flere lignende svenske.) Derefter sluttes Indskriften med IS IOÞOÞO, isl. játuþu, „hvilket bejaede” ALIR UIKI(N)GAR, „allir víkingar” — alle Vikinger; med hvilket Udsagn kan sammenlignes Jydske Lovs i 3,5. „oe skipær gauæ ia til” (i min Udg. S. 213.

Rask indførte i Nyerups Verzeichn. d. Runenst. 1824 en Forklaring af denne Runesten, som dog er holdt knap, undtagen med Hensyn til Slutningen, „Sefvík og játuðu”. Bure vilde i sit udgivne Skrift „Mon. danica certiori (oprindelig „veræ”) lectioni restituta” give nogle faa Rettelser til O. Worms, hvilke med Hensyn til nærværende Indskrift haardt kunde behøves, men, skjönt han stod over Worm i Kundskab til det gamle Sprog, lykkedes her dog ikke noget; om 4. Linies 6 sidste Runer har han vistnok den rigtige Tanke, alligevel gennemføres den dog kun ved vilkaarlig at læse, som om der stod „Hövding”, — om den vanskelige Slutning ere hans Forklaringer aldeles forfejlede. Paa den Maade opløses Vanskelighederne ikke. (Bures egenhændige Haandskrift heraf findes nu her i Univ.-Bibl., og blev tilfældig kjøbt fra Tyskland af mig 1863 sammen med hans øvrige egne, saa længe savnede, store Haandskrifter over Sverrigs Runestene, hvilke nu med Glæde gaves naturligvis til Stokholms Bibl.)

2. Taagerup-Runestenen.

Findes iblandt Afbildningerne her som Tillæg til 27. Opdagelsen skete 1868, Stenen laa paa en Mark (Bjerremark) under Præstegaarden, tæt ved Stranden, og skulde bruges til Trappesten, hvorfor den kløvedes i to Stykker, men derved iagttoges Runerne og alt blev bevaret; nu staar den ved Taagerup Kirke (i Nærheden af Nysted,) — dens Højde er 2 Al. 10 T., Breden 2 Al. 12 T., Tykkelsen 13 T. Fire Aar før opdagedes den nedenfor som den 5te laalandske opførte Runesten, hvorved det viste sig, at Laaland dog besad mere af den Art end de fire fra gammel Tid bekjendte, af O. Worm meddelte Runestene, som heldigvis alle ere bevarede. I den lange Tid efter O. Worm indtil 1864 var ingen Opdagelse gjort, og efter 1868 er hidtil intet kommet til. Stenen maa stilles saaledes, at den hviler paa den Side, hvor PANSI staar for sig alene nederst, som glemt efter STAIN (netop som KUNA paa den store Söndervissing-Runesten.) Læsningen begynder da i den anden Linie der op fra med AUSTAINS SUNIR og fortsættes derefter med nederste Linie, hvorefter følger 3. Linie, begyndende med SB(P)ARLU, og endelig sluttes med 4. og 5. Linie. AFT (nederst) styrer SPARLU (der tør antages at være den sikre Læsning) i Gjenstandsformen, og i SPARLA haves altsaa paa ny et af de korte Mandsnavne paa A, som Runcindskrifterne her oftere frembyde, og som i Reglen ellers ej ere bekjendte, om de end kunne henføres til Stedsnavne osv. SKIB(P)ARA, følger i Böjningen SPARLU og forekom ogsaa paa Ulstrup-Runestenen. NAFS er Ejeformen, svarende til det foregaaende Ord, Navnet paa Skibsføreren, der

formodentlig havde som Tilnavn NAF; som det her staar, kommer man til at tænke paa den sönderjydske Dialekts „æ Naf” (f. Ex. i Haderslef), — ellers har Dialekten æ i Ordet med Bibehold af f (eller v.) Tilnavnet maa antages at have fæstnet sig i Familienavnet Neb, hvilket oftere kommer frem i Middelalderen, — 1513 ejede Peder og Erik Neb det netop paa Laaland liggende „Fuglesang”.

---

3. Brejninge-Runestenen.

Hos O. Worm, S. 262 i Mon. dan. findes en Afbildning, som i det hele er god og kan bruges, da der nu er meget skallet af paa Stenen, hvis Plads nu er i Musæet her. Stenen bör stilles paa den Maade, at den hviler paa den Side, hvor Linien nederst begynder med ÞUSI, og derved faar den megen ydre Lighed med Taagerup Stenen, — ja faar ligeledes 5te Linie øverst alene med 1 Ord. Ogsaa her begynder Læsningen med 2. Linie fra nedent, men det første deri, et Kvindenavn, er nu næsten borte, — derefter fortsættes ind i nederste Lin. med Navnet TUKA, og derpaa igjen med 3. Linies SUN osv., og endelig følger Slutningen med 4. Linies TUKA og det dertil hørende fuldstændige Navn HAKLANGS SUNAR — HAKLANGR, skjönt Tilnavn, er altsaa brugt ligefrem som Navn.

Stenen er 2 Al. 15 T. høj og 2 Al. 10 T. bred, Runerne ere endog 11 Tommer høje.

---

4. Skovlænge-Runestenen.

Er afbildet i O. Worms Mon. dan. 263, ogsaa ret godt. Denne Indskrift er dog bedre bevaret end den næstforegaaende, skjönt den længe har haft en daarlig Plads, nemlig paa en befærdet Sti til Gurreby, — saaledes var det i O. Worms Tid, og saaledes var det endnu, da jeg 200 Aar efter tog den i Öjesyn, (Skriften vendte opad.) Nu er den opstillet paa en meget god Plads inde i Præstegaardens Have; den er 2 Al. 8. T. høj, Breden 1 Al. 20 T., Runerne ere $8\frac{1}{2}$ —6 T. høje; Overfladen er meget ujævn.

Indskriftens Anordning er omtrent den, man kan kalde den sædvanligste, og at mærke er egentlig kun tvende Navne. Det ene er Navnet allerforrest ASTARPI, hvortil maa svare Astradus, der forekommer jævnlig hele Middelalderen igjennem her. Det andet er i 2den Linie IUTI (saaledes maa der læses), hvilket gjenkjendes i Juto, som enkelte Gange kommer frem, f. Ex. „Juto Cancellarius” 1282.

5. Sæddinge-Runestenen

opdagedes vistnok 1864, som nys nævnt, efterat der i overmaade lang Tid ikke var kommet nogen saadan frem paa Laaland. Stenen er en grov, ru Granit med en meget ujævn Overflade og med en Rejsning af 3 Al. 4 T., Runerne (paa 3 Sider) ere fra 6¹/₂—9 Tommer høje, — et vigtigt Stykke af den mangler nu efter SUPR. Stenen fandtes paa Sæddinge Mark, men førtes til Nebbelunde Præstegaard, hvor den nu staar i Haven.

Indskriften har i Spidsen Navnet ÞURUI, hvilket vi altsaa træffe her paa en ganske anden Kant af Landet, end vi ere vant til, — ÞURMI har sat Stenen til Ære for sin Ægte-mand MÞR, (vistnok isteden for MÞIR, hvorved vi da bringes til at tænke paa vort HAIRULFR, som vi desværre nu ikke kunne se); han synes at være rejst langt bort sydpaa, men hvorledes det nærmere har forholdt sig dermed, er det maaske ikke muligt af Indskriften, som den nu er, at udbringe.

6. Tillise-Runestenen.

Den findes iblandt Afbildningerne her som Tillæg til 33, O. Worm har den i Mon. dan. S. 251—52 med hvad der var at hente fra de 4 Sider; dengang har altsaa alt, hvad der hørte til, været synligt, men siden blev Stenen muret ind i Vaabenbusets ydre Side, hvorved adskilligt blev usynligt, og i den Stand har jeg forefundet den. Dette foranledigede imidlertid, at jeg anmodede Ejeren om Stenens Udtagelse, hvilket ogsaa, efter længere Tids Forløb, skete (vistnok 1863). Pladsen er nu ved Kirken, opad det vestlige Dige, — det er en rød Granit, rigelig 2 Alen høj og med Runer af Højde fra 4—7½ Tomme.

Der er 2 Indskrifter fra forskjellig Tid. Hovedindskriften er den der begynder med Mandsnavnet ISKIL, og den har det meget mærkelige ved sig (hvilket før er omtalt), at han „lød rejse” Stenen „efter sig selv”, — og dertil føjes, at hans erhvævede Agtelse „Virping” (thi det maa vistnok menes med MTRINT i Indskriften) altid vilde „leve”, jfr. paa den sællandske Sandby-Runesten. Hertil horer Paakaldelsen af KRISTR og St. „Mikaol”.

Den anden Indskrift udsiger, at TOKI „ristede Runer” (disse) „efter sin Stifmoder, god Kone”. Endelig findes endnu en Korsfigur, som er utvetydig, (men herved bortfalder aldeles O. Worms i og for sig mislykkede Udvikling og Anvendelse af, at det var - et Adelsvaaben.) Just af den Grund ogsaa maatte denne Korsfigur ikke mangle her, (tillige som sluttende oven-

nævnte Afb. her ved 33), og Figuren vil derfor ses lige her nedenfor i Aftryk af en Tegning, der ligeledes gjengiver, hvordan de to Indskrifter næsten gaa sammen paa Toppen med sine Runer, — og desuden et Par Bogstaver til udenfor dem, hvilke mulig indeholde Moderens Navn (eller noget deraf.)

7. Falster-Runestenen.

Findes iblandt Afbildningerne som Tillæg til 39, det er den eneste Runesten, som nogensinde er fundet paa Falster. Den kom frem i Sönder-Kirkeby, og derom m. m. er givet nærmere Meddelelse i Werlauffs Afhandling om dette Mindesmærke i Ant. Ann. 1. Bd. 1812. Stenen har den usædvanlige Form at være omtrent firkantet og med dens nederste Linie, der har STIN længst til højre, begynder Indskriften og gaar jævnt opad. Den Besynderlighed finder Sted, at Stenens venstre Sides Kant er brugt som Indfatning og som en fælles Hovedstav for Bogstaverne, hvilket især fremtræder med Þ i 2. Lin. og B. i 3. Lin.; i 1. Lin. kommer det mindre frem, da Stenen der er lidt beskadiget, saa det ikke kan ses, hvad det første Bogstav er, — men da de følgende 3 Runer SUR ere tydelige, er den første Rune rimeligvis O og Navnet saaledes bekjendt, det samme nemlig der findes forrest paa Aars-Runestenen. ÞINSI er en meget afknappet Form og gjør heller ikke fyldest, som ÞENSI maa det jo læses. HAFT frembyder noget usædvanligt et H foran A, hvilket altsaa vel tilkjendegiver Udtalen. OSKL er ogsaa afknappet, da Selvlyden foran L ikke er kommet med, det samme finder Sted paa Mejlbj-Runestenen. TUPR kommer sjældnere for end det fyldigere TAUPR. De to sidste Bogstaver i 4. Lin. danne Begyndelsen af Navnet paa det Sted eller det Land, hvor den nysnævnte Mand døde, men alt det øvrige er givet tilkjende paa en særegen Maade, i det de enkelte Runer ere anbragte paa, hvad man kan kalde en fælles Hovedstav,

der er draget over Stenens Brede fra venstre til højre. Det synes mig imidlertid ikke at være rigtig tydeligt, hvilket Navn der menes. At Manden, hvem Mindet er over, ret har tilhørt Søen viser den øverst anbragte Skibsforestilling, som viser Skibets Form, Ræling, Forstavn og (meget tydelig) Roret længst til venstre; jfr. ved Hjermind-Runestenen.

4. Bornholms Runestene.

(De trænge højlig til, at de ved nærmere Behandling bringes videre frem.)

1. Aaker-Stenen 1 (Aakierense I. hos O. Worm i Mon. dan.)
Laa tidligere ved Præstegaarden. Nu i Vaabenhuset.
2. Aaker-Stenen 2 (Aakierense II. hos Worm). Laa i Grodby
Bro (Runebroen kaldet af Worm) over Grodby Aa. Nu
i Vaabenhuset.
3. Aakirkeby-Stenen. (Aakierkebyense hos Worm). Laa
udenfor en Dør i Aakirkeby. Jfr. i Suhms Saml. I. 2.
34-35, og I. 1. 97.
4. Aakirkebys Dobefunt. Er højst mærkværdig ved sine
mange Forestillinger og tilsvarende Runeindskrifter. Jfr.
i Ant. Ann. 4. Bind.
5. Balkemark-Stenen, 1872 fundet ved Nexø. Nu i Musæet
her; ogsaa kaldet Bodilsker-Stenen; er meget lille, har
kun 3-4 Runer. Laa i et Stengjærde paa Balkemark ved
Bodilskermose.
6. Bjelke-Stenen i Aaker Sogn. Brudstykke. Fundet i
en Grusgrav ved Bjelkestenshusene. Staar ved Vejen
e. 1000 Skridt fra AaKirke.

7. Brogaard-Stenen. Blev 1868 optaget af Brogaardsbroen ved den 66de Selvejergaard. Nu i Udkanten af en lille Lund i Nærheden af Broen.
8. Brohuse-Stenen, Ø. Marie Sogn, fundet ved Gadebygaard i Brohusebroen over Gyldensaaen. Staar ved Vejen syd for Brolunde Broen.
9. Klemensker-Stenen I. (Clementinum I. hos O. Worm.) Stod ved den saakaldte Kongevej. Nu opstillet paa Allinge Kirkegaard.
10. Klemensker-Stenen 2. (Clementinum II. hos O. Worm). Skal have staaet paa Lundhöj. Nu ved Indgangen til Kirkegaarden.
11. Gyldensaa-Stenen, fra Øster Marie Sogn, (Gyldensgaardense hos O. Worm). Laa som Overgangssten over Gyldensaaen paa en Udmærk, men blev i 1852 opstillet i Svaneke Kirkes Vaabenhus.
12. Kuregaard-Stenen i Klemensker Sogn, fundet ved Kuregaard som Dæksten til Overkjørselen over en Aa. Nu ved Indgangen til Klemensker Kirkegaard.
13. Langede-Stenen, Bodilsker Sogn, Brudstykke fundet i Langede By ved Nexø. Nu i Bodilsker Vaabenhus.
14. Nyker-Stenen I. Brudstykke fundet 1859 ved 10de Vornedgaard, hvortil den var kommet fra Nyker Kirkegaard. Nu i Kirkens Vaabenhus.
15. Nyker-Stenen 2. Brudstykke fundet i Kirkens vestre Taarnluger, udtaget og opsat 1869 i Vaabenhuset.

16. Ny Larsker-Stenen 1. (Nicolaitanum I. hos O. Worm). Nu i Vaabenhuset.
17. Ny Larsker-Stenen 2. (Nicolaitanum II. hos O. Worm.) Nu i Vaabenhuset.
18. Rutsker-Stenen, Brudstykke fundet 1877 i det nordostlige Hjørne af Taarnet. Nu i Vaabenhuset.
19. Rø-Stenen (Roense hos O. Worm), Brudstykke, før i Vaabenhuset, tabt, men gjentundet 1841 omtr. 1000 Alen fra Kirken liggende som Bro over en Bæk.
20. Vester Marie-Stenen 1, Brudstykke, fundet ved 31. Selvejergaard. Nu i Vaabenhuset.
21. Vester Marie-Stenen 2. Fundet ved 17de Selvejergaard 1851, nu opstillet i Vaabenhuset.
22. Øster Larsker-Stenen (Laurentianum hos O. Worm.) Staar nu ved Indgangen til søndre Vaabenhus.
23. Øster Marie-Stenen 1 a, før som Dörtærskel. 1 b, Brudstykke, i en Luge i Kirketaarnet. De hore sammen. Nu begge i Vaabenhuset.
24. Øster Marie-Stenen 2. Fundet 1877 nordost for Chor-rundingen af Ø. Marie Kirke.
25. Øster Marie-Stenen 3. Alene derpaa en Binderune, jfr. her ovenfor S. 3, hvor den er afbildet og omtalt.
26. Runestenen fra Klemensker Sogn henført til Hasle Kirke, formodes at være den, der er fundet i en Bro mellem Marevad og Pilegaards Jorder.

27. Engedals-Stenen, Brudstykke, fundet i store Engedal ved Almindingen. Nu opstillet paa Vestermarie Kirkegaard.
28. I Povelsker er der en Runeindskrift, som staar i Forbindelse med en over Chorbuen anbragt Christusfigur.
29. Ny Larsker-Stenen 3, fundet 1880 om Somren, ved Brunsgaard, i Søkanten (tildels i Vandet). Har kun et eneste Ord, — det lange Navn KITELBÆRN.

O. Worm har (som det ses) i Mon. Dan. kun de 10 heraf, — der har saaledes været en udmærket Tilvæxt.

Anm. De fleste af dette store Antal have kristelige Tegn og Önsker.

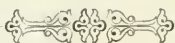

Register.

- Øster Alling-Runestenen, 89.
Alsted-Runestenen, 263.
Arrild-Runestenen i 1. Afd., 233.
Asferg-Runestenen (Ejstrup), 91.
Aalum-Runestenen, 176.
Aarhus-Runestenen, store, 93.
Aarhus-Runestenen i Frue Kirke, 95.
Aarhus-Runestenen fra Frue Kirke, 97.
Aarhus-Runestenen (Brudstykke), 99.
Aars-Runestenen, 101.
Aastrup-Runestenen, 35. (Bogstavække.)
Bjerregrav-Runestenen (Brudstykke), 174.
Bjolderup-Runestenen i 1. Afd., 259 (271).
Brejninge-Runestenen (Taasinge), 252.
Brejninge-Runestenen (Laaland), 269.
Øster Brønderslef-Runestenen, 187.
(i Anm. S. 189 skulde der have været trykt Hjörvardi.)
Brøndum-Runestenen (Funt), 49.
Bække-Runestenen paa Marken, 1.
Bække-Runestenen ved Kirken, 13.
Baarse-Runestenen, 264.
Baarse-Runestenen (Funt), 264.
Danevirke-Runestenen i 1. Afd., 91.
Egislefmagle-Runestenen (Brudstykke), 261.
Egtved-Runestenen, 31.
Egaa-Runestenen, 105.
Elsø-Runestenen (Brudstykke), 191.
Falster-Runestenen, 274.
Ferslef-Runestenen, 109.
Ferslef-Runestenen (Brudstykke), 181.
Fjenneslef-Runestenen, 262.
Flejsborg-Runestenen, 111.
Flemløse-Runestenen, 246.
Frerslef-Runestenen, 265.
Frøselef-Runestenen (Stav) i 1. Afd., 233 (243).
Funder-Runestenen, 182.
Fövling-Runestenen, 45.
Galtrup-Runestenen, 193.
Gjessingholm-Runestenen, 159.
Glavendrup-Runestenen, 237 (243).
Glenstrup-Runestenen, 113.
Grensten-Runestenen, 155.
Gunderup-Runestenen, store, 83.
Gunderup-Runestenen, lille, 151.
Gylling-Runestenen, 115.
Hagenskov-Runestenen, 249.
Hammel-Runestenen (Brudstykke), 173.
Handbjærg-Runestenen (Funt), 211.
Hannest-Runestenen (Brudstykke), 179.
Hanning-Runestenen, 203.
Haverslund-Runestenen i 1. Afd., 3.
(jfr. i Indl. til 2, 1. Afd. forrest, og i V. Boyes særskilte arkæologiske Meddelelser XXXVIII. imod Slutningen (1880), hvoraf ses, at den findes nu ved en preussisk Prindses Slot!
Hedeby-Runestenen i 1. Afd. 141.
Helnæs-Runestenen, 245.
Hillerslef-Runestenen, 201.
Hjermind-Runestenen, 117.
Hobro-Runestenen, 119.
Horne-Runestenen, 23.
Hune-Runestenen, 183.
Hvidbjærg-Runestenen, 167.
Hörning-Runestenen, 153.
Jetsmark-Runestenen, 185.
Jællinge-Runestenen, lille, 9.
Jællinge-Runestenen, store, 27.
Jællinge Mindesmærkerne m. m., om, 215.
Kallerup-Runestenen (Høje-Tostrup), 258.
Kolind-Runestenen, 121.
Kragelund-Runestenen, 171.
Langaa-Runestenen, 123.
Langaa-Runestenen (Brudstykke), 175.
Lavrbjærg-Runestenen, 125.

- London-Runestenen, 213.
 Læborg-Runestenen, 15.
 Lyngby-Runeskriften (Brudstykke), 180.
 Lønborg-Runestenen (Kirkedør), 51.
 (Findes nu i Musæet her.)
 Mejlby-Runestenen, 127.
 Mönsted-Runestenen, 165. (Bogstavværk.)
 Nykjøbing-Runestenen (i Sælland), 262 (199).
 Nørre Næraa-Runestenen, 250.
 Oddum-Runestenen, 41.
 Osfred-Runestenen i 1. Afd., 41.
 Oversø-Runestenen i 1. Afd., 293 (316).
 Pjedsted-Runestenen, 39.
 Randers-Runestenen (Brudstykke), 174.
 Ravnkilde-Runestenen, 129.
 Rimsø-Runestenen, 131.
 Rygbjærg-Runestenen (Randbøl), 19.
 Rønninge-Runestenen, 250.
 Rørbæk-Runestenen, 135.
 Sal-Runestenen, den mindre, 157.
 Sal-Runestenen, den større, 182.
 Sandby-Runestenen, 260.
 Sandby-Runestenen (lille Brudstykke), 260.
 Selde-Runestenen (Font), 169.
 Sjellef-Runestenen, 137.
 Sjøring-Runestenen, 195.
 Skivum-Runestenen, 67.
 Skjern-Runestenen, store, 59.
 Skjern-Runestenen (Brudstykke), 175.
 Skovlænge-Runestenen, 270.
 Slesvig Domkirke-Runeskr. (Kirkedør) i
 1. Afd., 295¹).
 Snoldelef-Runestenen, 259.
 Stenderup-Runestenen, 37.
 Sædding-Runestenen (Ribe Stift), 209.
 Sæddinge-Runestenen (Laaland), 271.
 Søborg-Runestenen, 264.
 Søndervissing-Runestenen, lille, 71.
 Søndervissing-Runestenen, store, 75.
 Sørup-Runestenen, 252.
 Tillise-Runestenen, 272.
 Tirsted-Runestenen, 266-67.
 Tisted Runestenen, 199.
 Tryggevalde Runestenen, 253 (257).
 Taagerup-Runestenen, 268.
 Taarnholm-Runestenen, 261.
 Vester-Tørslef-Runestenen, 141.
 Ulstrup- (Gröndal)-Runestenen, 143.
 Vejerslef-Runestenen, 145.
 Vejlbj-Runestenen, 147.
 Vester Velling-Runestenen, 163.
 Sønder Vinge-Runestenen, 149.
 Virring-Runestenen, 53.
 Voldtofte-Runestenen, 249.
 Vordingborg-Runestenen, 265.
 Vaarst-Runestenen (Brudstykke), 179.
 Bornholms Runestene ere samlede
 opførte her lige foran S. 267-79, og ere
 der lettest overskulige.

¹) I 1. Afdeling søgte jeg Lejlighed til at faa alle Runestene, som vidstes at være til dengang paa Halvøen og paa Øerne, enten omtalte (mer eller mindre) eller dog nævnte. En saadan Oplysning fandtes da ikke ellers nogensteds, og denne er oftere blevet benyttet.

Saaledes ere alle Danmarks Runestene, som vides at være til, nu her — da 1. Afdelings ogsaa ere medtagne — opførte samlede¹⁾.

Antallet af danske Runestene, som have været behandlede, forøges imidlertid ikke lidet derved, at 16 af Mindesmærkerne hos O. Worm i Monumenta Danica nu ere ødelagte eller forsvundne. Disse 16 ere: den 2den i Sandby (Brudstykke) i Sælland; Allerup-, Avnslef- og Aalebæk-Stenen i Fyn; Hobro-Stenen 1. og Stenalt-Stenen i Aarhus Stift; Tvorup-Stenen i Ty og Vrejlef-Stenen i Vendsyssel, i Aalborg Stift; Le-Stenen, den 2den i Hjerminde (først kommet frem i „Additamenta” c. 1650 til Mon. Dan.), Torup-Stenen, den 1. og 2. i Langaa og Gudum- (Guding) Stenen i Viborg Stift; Vamdrup-Stenen 1. og 2. i Ribe Stift. Man maa

---

¹⁾ Selvfølgelig høre til de danske Runestene ogsaa Skaanes, Hallands, og til dels ogsaa Blekinges, men dem maa jeg her og i det følgende lade ude af Betragtning. De fleste skaanske har jeg, især 1845, undersøgt (ja endog opdaget en for ukjendt), saa jeg kunde nogle Aar senere foreslaa en Boghandler i Lund at overtage Forlaget af et Skrift af mig over dem, — hvilket han dog ikke turde gaa ind paa for Bekostningens Skyld. Halland har jeg ikke kunnet berejse saaledes som Skaane, men jeg har gode Gvidebilleder, og kunde, 1869, modtage Opfordringen fra den Mand, der stiftede Tidsskriftet for „Hallands Fornminnen”, om at udgive Hallands Runestene; kun skulde en enkelt, som var i en Kirkemur, forinden udtages, — men dermed trak det noget ud og Tidsskriftet gik imidlertid over i det lignende skaanske. Mine skaanske Samlinger have (væsenthg) været for længere Tid siden overladte N. G. Bruzelius i Ystad til Brug, som kjender og elsker Mindesmærkerne. og han vil forbaabentlig give os en Behandling af de skaanske Runestene.

vist ganske opgive de 10, nemlig Sandby-, Avnslef-, Aalebæk-, Hobro- (1.), Stenalt-, Le-, Hjermind- (2.), Langaa- (1.), Gudum- og Vamdrup- (2) Stenen, — om de andre 6: Allerup-, Tvorup-, Vrejlef-, Torup-, Langaa- (2.) og Vamdrup- (1.) Stenen (eller dog Brudstykker af dem) kan der mulig være lidt Haab.

Af disse 10 vare de 9 (kun ikke Stenaltstenen) iblandt de mange Runestene, som endnu i O. Worms levende Live bleve indfordrede til Kjøbenhavn. Der udgik nemlig under 9 Febr. 1652 kgl. Befaling til Lensmændene rundt om i Riget om at indsende til Kjøbenhavn efterfølgende Runestene:

fra Sælland — Tryggevælde-Stenen, de 3 i Sandby, Alsted- og Vordingborg-Stenen;

fra Fyn — Rönninge-, Allerup-, Aalebæk-, Avnslef- og Flemløse-Stenen;

fra Laaland — Tillise-, Brejninge-, Skovlænge- og Tirsted-Stenen;

fra Jylland — Aarhus-Stenen (den med Hedeby), Vejlbj-, Randers-, Glenstrup-, Gjessingholm-, Alling, Hune-, Tordrup-, Hillerslef-, Brönderslef-, Le-Stenen, de 2 i Hjermind, Torup-, Gröndal-Stenen, de 2 i Langaa, Grensten-Stenen, begge i Hobro, Göding- (vistnok Gudum ved Aalborg, Oddum-Stenen, „Horn-Stenene” (jfr. ovenfor Side 25-26), Gunderup-Stenen, Vandrup-Stenen, Landerup- (dog ingen Runebogstaver), Læborg- og Fövling-Stenen.

Fra Bornholm alle Stenene saa nær som Ro-Stenen.

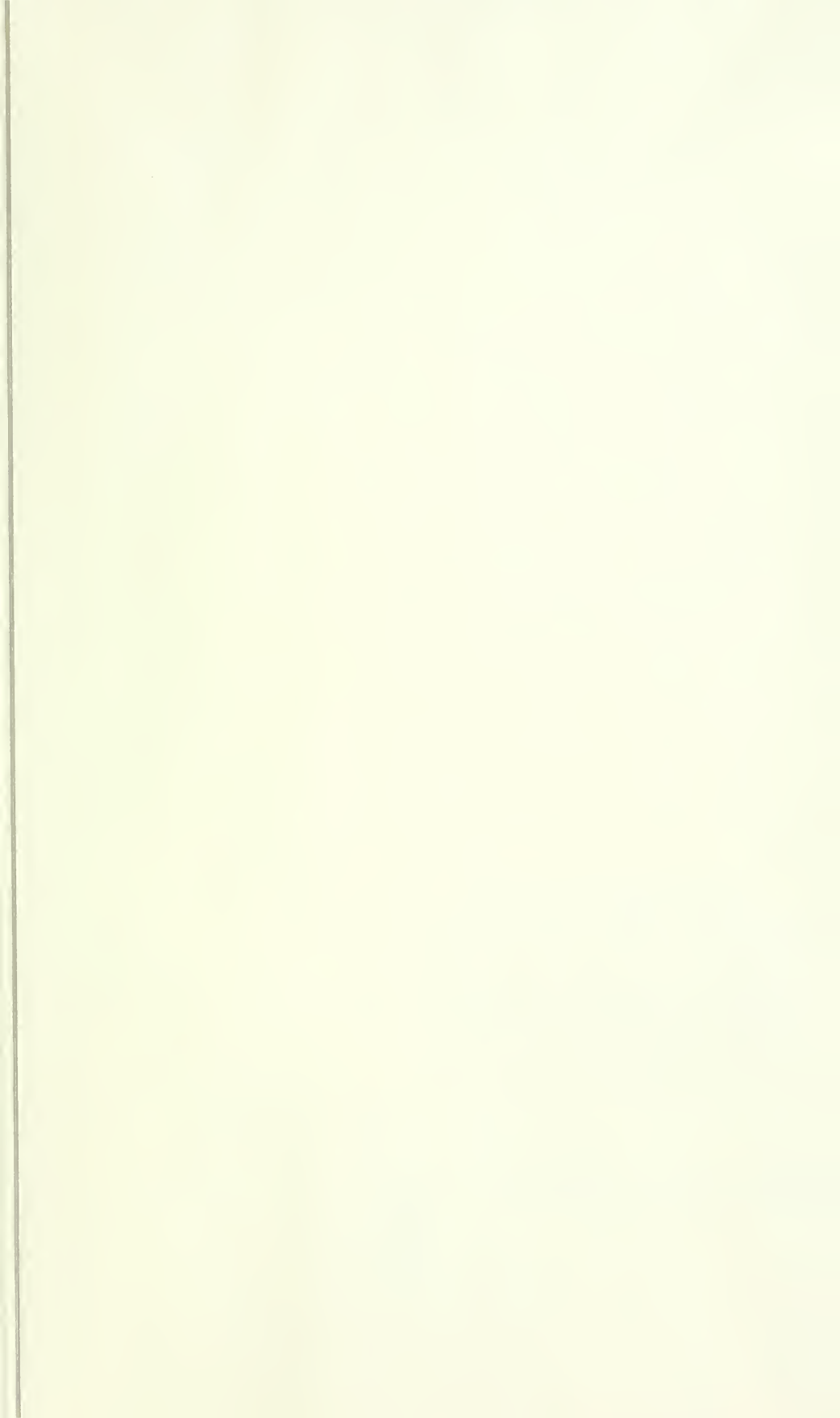
Heldigvis blev denne Befaling udført meget ufuldstændig, og det ses da ogsaa strax, at mange af de indfordrede Stene findes endnu omkring i Landet i god Behold. En gammel Beretning, fra P. Syv nemlig jfr. S. 187, haves om, at der i hans Tid var 13 Stene henliggende ved Trinitatis Kirke her, som vel altsaa har været det indsendte. Formodentlig har det

været hine 9 nysnævnte, tilligemed Glenstrup-, Ø. Brönderslef-, og Vordingborg-Stenen, og endda vistnok en større Sten med et udhugget Kors; — disse 4 Stene bleve nemlig 11. Febr. 1807 opstillede inde i Rundetaarns Opgang, efterat alt andet var for-gaaet ved Ødelæggelsen i Ildbranden 1728 og derefter. Men disse saaledes opstillede Runestene kom dog paa den Maade til at danne Begyndelsen til vort Musæums nu saa store og rige Runehal.

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PD
2002
T45
v.2
pt.2

Thorsen, P. G.
De danske runemindesmaerker

